

Rijksuniversiteit Gent
Akademiejaar 1987-1988
2e licentie Wijsbegeerte

Prof. Vermeersch

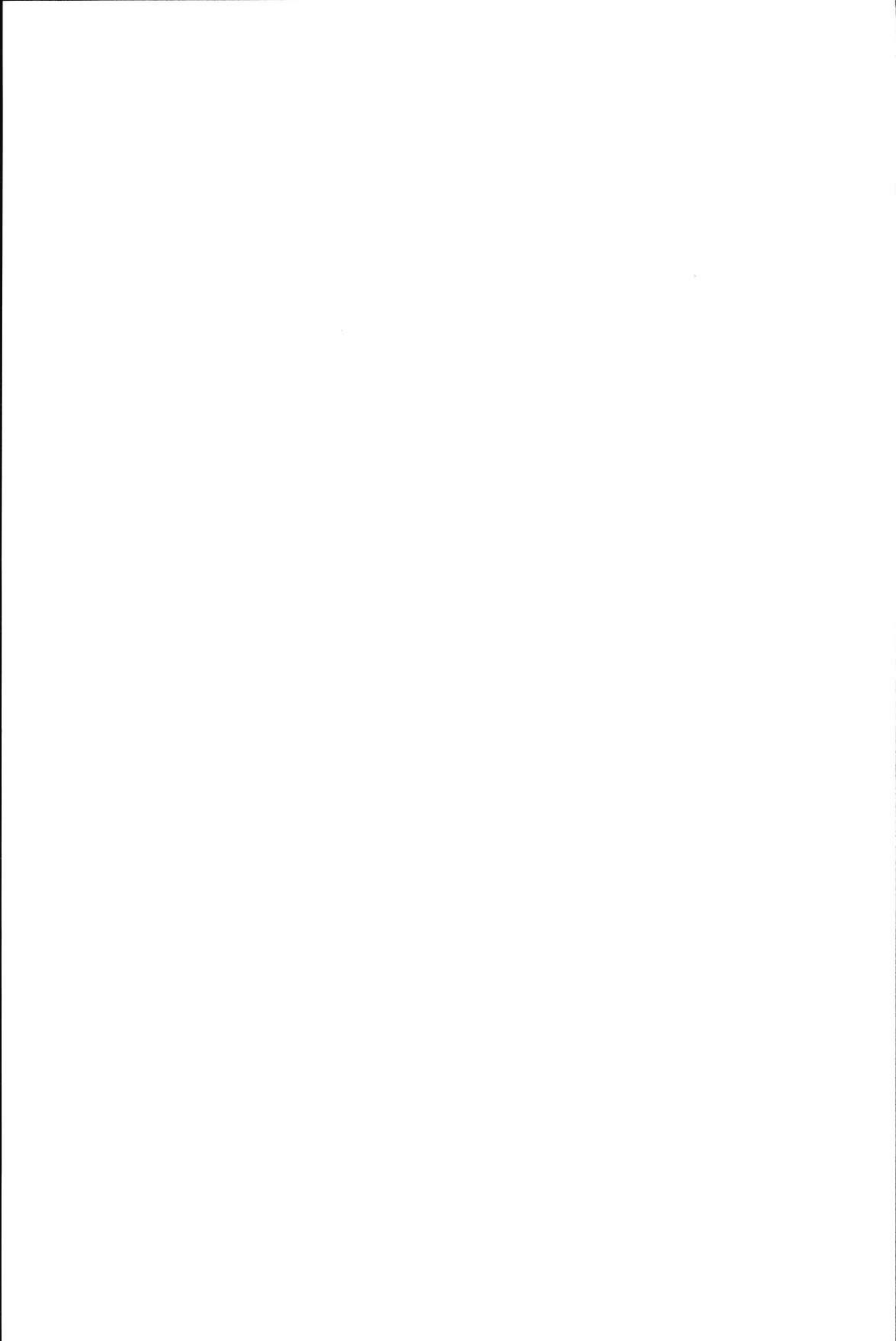
J.R. 20555

HET RELEVANTIEBEGRIIP BIJ ARON GURWITSCH EN ALFRED SCHUTZ

Een inleiding tot een fenomenologie van de
motivatie in het perspectief van de
funderingsproblematiek.

Verhandeling ingediend
voor het behalen van de
graad van licentiaat in de
Wijsbegeerte

Promotor : Prof.Dr.Rudolf Boehm
Promovendus: Jean-Marie De Dijn

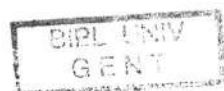
Rijksuniversiteit Gent
Akademiejaar 1987-1988
2e licentie Wijsbegeerte

G VR 20555

HET RELEVANTIEBEGRIIP BIJ ARON GURWITSCH EN ALFRED SCHUTZ

Een inleiding tot een fenomenologie van de
motivatie in het perspectief van de
funderingsproblematiek.

AL-527333-10

Verhandeling ingediend
voor het behalen van de
graad van licentiaat in de
Wijsbegeerte

Promotor : Prof.Dr.Rudolf Boehm
Promovendus: Jean-Marie De Dijn

1999 B 23

**HET RELEVANTIEBEGRIP BIJ ARON
GURWITSCH EN ALFRED SCHUTZ**

Een inleiding tot een fenomenologie van de
motivatie in het perspectief van de
funderingsproblematiek.

Onuitgegeven verhandeling, R.U.Gent,
1987-1988

(C) Jean-Marie De Dijn.

Voor mijn moeder,
in wiens bewustzijnsveld
ik zo dikwijls het tema ben.

"Hemel ! zei ik. En daareven was 't
al zo goed. Een pracht van
een vraag volgens ons.
Ja, Sokrates : dat is zo met al onze
vragen. Niet aan te ontkomen".

Plato, Euthydemus
(275c-277d)

Inhoudsopgave I

Voorwoord	
Inleiding	
Inhoudsopgave I	
Inhoudsopgave II	
Deel 1. De leefwereld	1
1.1. Het lichaam	1
1.2. Het bewustzijn	11
1.3. De leefwereld	28
Deel 2. De epistemologische betekenis van het relevantiebegrip	38
2.1. Schutz over relevantie	38
2.2. Gurwitsch over interesse	61
2.3. Relevantie en de funderingsproblematiek	89
Deel 3. De ontologische betekenis van het relevantiebegrip	121
3.1. Gurwitsch's werkelijkheidsordes	121
3.2. Schutz's eindige betekenisvolle werelden	126
3.3. Symbool, evidentie en fundering	134
3.4. Gurwitsch over Schutz	143
3.5. Realiteit en bestaan	146
3.6. De schizofrene structuur van het ego	150
Deel 4. De sociologische betekenis van het relevantiebegrip	153
4.1. De kenmerken van de sociale interactie	153
4.2. De aksioma's van de intersubjectiviteit van de leefwereld	160
Deel 5. Egologie versus non-egologie	173
5.1. Gurwitsch's non-egologie	173
5.2. Schutz's egologie	190
5.3. Topische waarheid en betrokkenheid	193
Besluit	
Bijlage	
* Noten	
* Bibliografie	

Inhoudsopgave II

Inhoudsopgave I	
Inhoudsopgave II	
Deel 1. De leefwereld	1
1.1. Het lichaam	1
1.1.1. Het lichaam als oriëntatiepunt op de wereld : het "Hier"	1
1.1.2. Het lichaam als bewegingsorgaan : het "Daar"	4
1.1.3. Het lichaam als konditie van de leefwereld	8
1.2. Het bewustzijn	11
1.2.1. De bewustzijnsstroom	11
1.2.2. Het bewustzijnsveld	14
1.2.2.1. Het <u>tema</u>	14
1.2.2.2. Het <u>tematisch veld</u> en zakelijke relevantie	17
1.2.2.3. De <u>marge</u> en niet-zakelijke relevantie	21
1.2.3. Het bewustzijn als oorzaak van de leefwereld	26
1.3. De leefwereld	28
1.3.1. Verwarring en opheldering : een algemeen begrip van de leefwereld	28
1.3.2. De specifieke kenmerken van de leefwereld	35
Deel 2. De epistemologische betekenis van het relevantiebegrip	38
2.1. Schutz over relevantie	38
2.1.1. De situatie	38
2.1.2. De drie soorten relevantie	41
2.1.2.1. De <u>tematische</u> relevantie	41
2.1.2.1.1. De opgedrongen tematische relevantie	41
2.1.2.1.2. De gekozen tematische relevantie	44
2.1.2.2. De interpretationele relevantie	47
2.1.2.2.1. Algemeen	47
2.1.2.2.2. De opgedrongen interpretationele relevantie	49
2.1.2.2.3. De gekozen interpretationele relevantie	50
2.1.2.3. De motivationele relevantie	52
2.1.2.3.1. Het <u>omdat-motief</u>	52
2.1.2.3.2. Het <u>opdat-motief</u>	53
2.1.2.4. Typiciteit, vertrouwdheid en kennisvoorraad	56
2.1.2.4.1. Typiciteit en vertrouwdheid	56
2.1.2.4.2. De kennisvoorraad	58

2.2. Gurwitsch over interesse	61
2.2.1. De attentietheorie	61
2.2.1.1. Attentie	61
2.2.1.2. De drie soorten tematische modifikaties	62
2.2.1.2.1. Eerste reeks tematische modifikaties	62
2.2.1.2.2. Tweede reeks tematische modifikaties	63
2.2.1.2.3. Derde reeks tematische modifikaties	63
2.2.1.3. De algemene transformatiewet	64
2.2.2. De objektieve interessetheorie	66
2.2.2.1. Selektie versus autonome organisatie van het bewustzijnsveld	66
2.2.2.2. Problemen rond de organisatie van het bewustzijnsveld	69
2.2.2.2.1. Kontradiktie tussen transcendentale fenomenologie en Gestaltpsychologie	69
2.2.2.2.2. Het voordeel van Gurwitsch	73
2.2.3. De subjektieve interessetheorie	75
2.2.3.1. De funktionele theorie	75
2.2.3.1.1. Herkomst funktionele theorie	75
2.2.3.1.2. Uitwerking funktionele theorie	77
2.2.3.2. De konkrete en kategoriale attitude	80
2.2.3.3. Motivationale modifikaties	83
2.2.4. De onvolkomen subjektieve interessetheorie	85
2.3. Relevantie en de funderingsproblematiek	89
2.3.1. De relatie tussen het omdat-motief en de tematische relevantie	89
2.3.1.1. De relaties tussen het omdat-motief en de oorspronkelijke evidentie	89
2.3.1.1.1. De funderingsproblematiek	89
2.3.1.1.2. De theorie van de oorspronkelijke evidentie	93
2.3.1.1.3. Multipelen waarheden	97
2.3.1.1.4. De eenzijdigheid van het operationalisme	99
2.3.1.2. Het omdat-motief en het gemis aan oorspronkelijke evidentie	100

2.3.1.2.1. Het gemis aan oorspronkelijke evidentie	100
2.3.1.2.1.1. Routineuze tema's	100
2.3.1.2.1.2. Aktiviteit in de passiviteit	101
2.3.1.2.2. Het oprakelen van de oorspronkelijke evidentie	103
2.3.1.2.2.1. Doorbreking van de routine	103
2.3.1.2.2.2. Aktiviteit in de aktiviteit	104
2.3.2. De relatie tussen het opdat-motief en het omdat-motief	105
2.3.3. De relatie tussen het opdat-motief en de tematische relevantie	108
2.3.3.1. Een tema in het 'wilsveld'	108
2.3.3.2. Leibniz's wil ^u theorie en het opdat-motief	110
2.3.3.3. Boehms theorie van de topische waarheid	114
2.3.3.4. EEn 'behoefte' formele theorie (?)	119
Deel 3. De ontologische betekenis van het relevantiebegrip	121
3.1. Gurwitsch's werkelijkheidsordes	121
3.1.1. Het oneindige tematische veld	121
3.1.2. De leefwereld en zijn subordes	122
3.1.3. De verbeeldingswereld en de eidetische domeinen	125
3.2. Schutz's eindige betekenisvolle werelden	126
3.2.1. De kognitieve stijl en de bewustzijnsspanning	126
3.2.2. De leefwereld als hoofdwereld	128
3.2.3. De transcendente werelden	129
3.2.3.1. Algemeen	129
3.2.3.2. De fantastiewerelden	130
3.2.3.3. De droomwereld	131
3.2.3.4. De wereld van de wetenschappelijke theorie	131
3.3. Symbool, evidentie en fundering	134
3.3.1. Schutz's symbooltheorie	134
3.3.2. De kommunikatie tussen de verschillende werelden	137
3.3.3. Leefwereldlijke en transcendente evidentie en hun funderingsrelatie	140
3.4. Gurwitsch over Schutz	143
3.5. Realiteit en bestaan	146
3.6. De schizofrene structuur van het ego	149

Deel 4. De sociologische betekenis van het relevantiebegrif	153
4.1. De kenmerken van de sociale interactie	153
4.1.1. Inhoudelijk : een topisch waar tema konstitueert de sociale interactie	153
4.1.2. Formeel : de sociale interactie als funderingsverhouding	156
4.2. De aksioma's van de intersubjectiviteit van de leefwereld	160
4.2.1. Het bestaan van intelligente medemensen	160
4.2.2. De principiële gemeenschappelijke toegang tot de leefwereldlijke objecten	162
4.2.2.1. De inhoudelijke fundering van de een op de ander	162
4.2.2.1.1. De algemene these van de wederkerigheid der perspectieven	162
4.2.2.1.1.1. De idealisering van de verwisselbaarheid van de standpunten	162
4.2.2.1.1.2. De idealisering van de kongruentie van de relevantiesystemen	163
4.2.2.1.2. De idealisering van de wederkerigheid van de motieven	164
4.2.2.1.3. De face-to-face relatie en haar afgeleide vormen	168
4.2.2.2. De sociale oorsprong van de kennis	171
Deel 5. Egologie versus non-egologie	173
5.1. Gurwitsch's non-egologie	173
5.1.1. De betekenis van de non-egologie	173
5.1.2. De argumenten voor een non-egologie	174
5.1.2.1. Een meningsverschil rond attentie	174
5.1.2.1.1. De klassieke attentietheorie en het zuivere ego	174
5.1.2.1.2. Gurwitsch's attentietheorie en het wereldse ego	176
5.1.2.2. Er valt geen ego te bespeuren	180
5.1.2.2.1. Eenheid van ego en bewustzijnsstroom	180
5.1.2.2.2. Kennis van het ego door reflectie	182
5.1.2.2.3. Het ego als transcendent bestaande	184
5.2. Schutz's egologie	190
5.3. Topische waarheid en betrokkenheid	193

5.3.1. Topische waarheid en assumering	193
5.3.2. Topische waarheid en kognitieve dissonantie	197
5.3.3. Het centrale thema en zijn innerlijke rede	200

Besluit

Bijlage

* Noten

* Bibliografie

1. Lijst van gebruikte afkortingen
 - 1.1. Aron Gurwitsch
 - 1.2. Alfred Schutz
 - 1.3. Andere
2. De werken van Aron Gurwitsch
3. De werken van Alfred Schutz
4. Sekundaire literatuur

Voorwoord

In een verhandeling over motieven lijkt het vanzelfsprekend om met de motieven van de verhandeling zelf te beginnen. Tenminste, als er motieven zijn.

Ik heb nooit goed geweten waarom ik filosofie ben beginnen studeren. Erger nog, voor ik aan deze studie begon, wist ik niet eens wat wijsbegeerte was. Hoewel ik daar eerlijk moet aan toe voegen dat daar nog niet veel in veranderd is. En ik heb de stellige indruk dat dit minder aan mij dan wel aan de wijsbegeerte zelf ligt !?

De allereerste les wat meteen raak. Kruithof vertelde ons dat we op het examen geen humaniora-achtige reproductievragen moesten verwachten, maar eerder een vraag als : "Wat is een vraag ?".

Een paar jaar later 'val' ik - konsekwent ? - op de topische waarheidsteorie van Boehm. Volgens de klassieke waarheidsteorie beantwoordt aan elke vraag wel een antwoord, maar Boehm stelt de zaak radikaler : welke vraag ?!

Men bemerkt dus :

- 1) aan een vraag hangt een antwoord vast ;
- 2) aan een vraag hangt een interesse vast.

Deze anekdotiek heeft een filosofische aanvulling. Of misschien juist ; de oorspronkelijke intuïties werden gekonkretiseerd (gerationaliseerd ?) in beweegredenen. Men kan zich namelijk afvragen hoe het in feite mogelijk is hoe een in de alledaagse (leef-)wereld primordiaal vraagstuk als dat van de geschikte motieven/vragen in de wijsbegeerte maar heel laat aan bod gekomen is. Vooral in zoverre de motievenproblematiek bekeken wordt vanuit een waarheidsperspektief valt deze lakune op. Slechts in deze eeuw begint er materiaal over te verschijnen. Men kan hier denken aan de moderne logika (met het werk in verband met "kontekstuele relevantie"), en binnen de fenomenologie blijktbaar alleen de "topische waarheidsteorie" van Rudolf Boehm.

Het dunkt me dat deze verhandeling een steviger epistemologische ruggegraat kan geven aan Boehms theorie. De uiteindelijke verantwoording van deze verhandeling ligt dan in de mate dat ze daar daadwerkelijk in geslaagd is en - vanzelfsprekend - in het feit dat een topische waarheidstheorie zelf een topisch waar thema is ...

Boehm verwees me naar Alfred Schutz (1899-1959), die zich in zijn "Reflections on the Problem of Relevance" met "interesse" bezig gehouden had. Tijdens de voorbereiding op de verhandeling stootte ik voortdurend op Aron Gurwitsch (1901-1973). Weldra bleek dat beiden niet alleen intellectueel nauwe banden met elkaar hadden, maar ook dat ze zeer lang hecht bevriend waren. Ze ontmoetten elkaar in Parijs in 1935 (op aansporing van Husserl) en waren onmiddellijk erg op elkaar gesteld. Dat resulteerde niet alleen in referenties in eigen werk naar dat van de ander, maar vooral in een indrukwekkende briefwisseling (278 brieven tussen 1939 en 1959 waarvan er 200 door R.Grathoff uitgegeven zijn) die zowel omwille van zijn voorbeeldige zorgvuldigheid van begrip voor het denken van de ander als voor de - op één krisismoment na - nooit aflatende warme genegenheid voor elkaar, bijna archaïsch aandoet in de onverschillige jaren tachtig.

Beiden waren leerlingen van Husserl(1). Geen enkele onder hen had nochtans bij de "founding father" van de fenomenologie gestudeerd. Maar zowel Gurwitsch, in zijn doctoraat (2) als Schutz in zijn enig tijdens zijn leven uitgegeven boek (3) gebruikten Husserls fenomenologie respektievelijk samen met de bevindingen van de Gestaltpsychologie en die van Max Weber om hun problemen op te lossen. Beiden zouden altijd op de ingeslagen weg blijven verder gaan, daarbij elkaar in hun vaak eenzame tocht - voornamelijk per brief - steunend. Zo beschrijft Gurwitsch Schutz : "... le camarade de mes pensées, der einzige an dessen Verifikation mir etwas liegt, und der, wenn er mir die Verifikation verweigert, mich zwingt, meine Positionen erneut und erneut durchzudenken und zu begründen" (4).

Men mag hun werk echter niet over dezelfde kam scheren. Soms zijn Gurwitsch en Schutz zelfs elkaars tegenspelers. Dat komt omwille van de twee verschillende soorten benaderingen van de fenomenologie : langs de ene kant de transcendentale of konstitutieve fenomenologie, en langs de andere kant de psychologische fenomenologie. Hoewel ze bij wijlen wel in een intellektuele arena lijken te staan, begrijpen ze dat ze elkaar aanvullen, dat ze als het ware vanaf de andere kant van dezelfde berg een tunnel naar elkaar aan het boren zijn. Gurwitsch merkt dit op : "Wieder macht er mir klar, dass im Wesentlichen unsere Differenzen in der Interessenrichtung liegen, und dass daher die Tunnelbau glücken kann. Du hast es auf die Strukturen des Verhaltens des in der Welt existierenden Menschen abgesehen. Mein Interesse ist die Struktur und Konstruktion dieser Welt selbst" (5). Dat is niet helemaal juist. Schutz hield zich niet alleen als socioloog met sociale interactie bezig, maar eerder nog als filosoof met de leefwereld zoals die door de (sociale) mens in een pragmatisch perspectief geconstitueerd wordt.

En daarmee zijn we ook tot het hart van deze verhandeling doorgestoten : de relevantieproblematiek. Waar Gurwitsch spreekt over konstitutie van de wereld is dit wel wat anders dan bij Schutz. Gurwitsch is noëmatisch georiënteerd ; Schutz noëtisch. Gurwitsch kent thema's ; Schutz tematische relevanties én motieven. Gurwitsch geeft, weerom, een schets van beiders verhouding op dit punt : "With Schutz, a certain item is relevant to me on account of the projects and pursuits which engage me. As we use the term relevancy, a certain item is said to be relevant to the theme (which may be well a plan of action or a pursuit)" (6).

Gurwitsch kwam reeds in 1928 min of meer tot zijn bevindingen (zie noot 2). Hij zou dit later uitwerken in zijn "magnum opus" ; "The Field of Consciousness". Dit werk was pas een goede twintig jaar na het doctoraat klaar (vooral omwille van de moeilijke levensomstandigheden van Gurwitsch : als Jood moest hij eerst uit Duitsland - in 1933 - vluchten, en later - in 1939 - uit Frankrijk naar Amerika waar hij een nieuw bestaan opbouwde).

Op 9 oktober 1950 meldt Gurwitsch aan Schutz dat hij met zijn boek klaar is. Merkwaardig genoeg gebeurde dit een kleine week nadat Schutz het volgende aan Gurwitsch schreef : "I am with book" (7). Dit sloeg op het relevantiemanuscript. Schutz was hier liefst vier jaar geleden aan begonnen (8). De reden voor deze lange werktijd lag minder aan Schutz's kritische stijl dan wel aan zijn gebrekkige vrije tijd daar hij heel zijn leven topbankier (!) was - slechts vanaf 1952 zou hij voltijds professor in de filosofie en de sociologie worden (aan de "New School for Social Research" te New York. Na Schutz's veel te vroege dood (9) nam Gurwitsch Schutz's leerstoel van filosofie over). Het relevantiemanuscript is nooit voor publikatie klaar gemaakt. Slechts het eerste hoofdstuk was in de ogen van Schutz af. Het gehele werkje was bedoeld als deel één van een vijfdelige studie met als titel "The World as Taken-for-Granted : Toward a Phenomenology of the Natural Attitude". Dit werk dat Schutz's "opus magnum" moest worden werd nooit afgemaakt (zie noot 9), maar werd op een niet altijd bevredigende manier door Thomas Luckmann, een leerling van Schutz, gerekonstrueerd aan de hand van Schutz's "Nachlass" én gepubliceerde artikels (10). Het relevantiemanuscript werd in 1970 door Richard Zaner uitgegeven (met uitvoerige inleiding en annotatie). De redactie was slechts van taalkundige en niet van intellectuele aard.

Dat RPR slechts een manuscript is, mag niet onderschat worden. Immers, er zijn aanwijzingen om te geloven dat Schutz zijn theorie merkkelijk zou aangepast hebben - had hij tijd gehad ... In het nagelaten werk van Schutz vond men namelijk een tekst (bekend onder zijn motto "Hic egregie progressus sum" en opgenomen in RPR, pp.159-166), waarin Schutz's intenties ter herwerking van zijn relevantietheorie naar voren treden : "While it found no expression in the outlines for the summary of his life-work, it reflects on his studies on the problem of relevance, which he laid aside in 1951 with the remark that the work had to be redone from scratch" (11) (m.o.). Maar Wagner vervolgt : "What he had in mind remained unreported". En helaas bestaat er geen medium waardoor een dode kan spreken ...

Men zal zien dat deze verhandeling aan haar oorspronkelijke interesse trouw gebleven is. Het gaat hier dus om een studie van wat verwondering, van wat een gemotiveerde keuze is, in het licht van Rudolf Boehms topische waarheidsteorie. Ook zal men zien dat ik heel sterk gebruik maak van de funderingsverhouding zoals ze door Boehm in talloze publikaties geïntroduceerd werd (dit in navolging van Maurice Merleau-Ponty, en zelf gevolgd door Willy Coolsaet door wiens doctoraat ik eigenlijk pas echt tot het inzicht in de principiële betekenis van de funderingsproblematiek gekomen ben). In deze zin zijn Gurwitsch, Schutz en Boehm mijn intellectuele Schutsgengelen geweest. Inzoverre zij de Heilige Drievuldigheid uitmaakten, was ik heel even een Gelovige.

Een paar technische opmerkingen. Men zal nodeloos naar de letter voor de Duitse dubbele 's' zoeken. Ingrid's tekstverwerker kent die niet. Men zal in de plaats steeds 'ss' lezen. Er wordt veelvuldig gebruik gemaakt van afkortingen van boeken ; een lijst vindt men achteraan. De reeds gebruikte afkortingen "SG" en "GS" geven m.b.t. de briefwisseling de richting van de brief aan. In het geval van "SG" schreef Schutz en ontving Gurwitsch bijgevolg een brief. De gelezen werken werden in hun oorspronkelijke taal gelezen. Een uitzondering wordt gemaakt voor praktisch alle artikels van Gurwitsch. Deze werden gebundeld in respectievelijk "Studies in Phenomenology and Psychology" (1966) en "Phenomenology and the Theory of Science" (1974). Hoewel Gurwitsch stierf voor publikatie van de laatste bundel werden beide publikaties door hem geautoriseerd. In één enkel geval, met name bij zijn doctoraat, werd bij de vertaling een wijziging aangebracht. In dit geval werden een aantal bladzijden niet aan publikatie toevertrouwd "... because the author has long since come to consider them erroneous" (12).

Husserls artikel "Over de Oorsprong van de Meetkunde" las ik in het Duits en het Nederlands. Ik gebruik evenwel de Nederlandse uitgave. Vermits Boehm, toch een erkend Husserlkenner, de tekst annoteert, meen ik dat daarmee tevens de vertaling geautoriseerd is.

Wie voorafgaandelijk een nieuwsgierige blik op de inhoudstafel geworpen heeft en/of dit werkstuk doorbladerd heeft, zal bemerkt hebben dat ik nogal kwistig rondgesprongen heb met citaten. Dat heeft zijn redenen.

Waar het werk uiteraard in de eerste plaats voor mezelf geschreven is (én als vrucht van een jarenlange - en dure - opleiding, én als stelling voor toekomstig intellectueel bouwwerk), heeft het ook de bedoeling om gelezen te worden door gekwalificeerden in de wijsbegeerte. Van hen mag redelijkerwijze aangenomen worden dat ze de 'hakkerige' stijl, die noodwendig gepaard gaat met een veelheid aan citaten en waarmee ikzelf zeer zeker niet gelukkig ben, assimileren (waarbij moet opgemerkt worden dat hier alleen moderne talen aan bod komen ; niet iedereen citeert zoals Leopold Flam in het oud-Catalaans ...). Nu mogen de citaten de stijl wat verhakkelen, de gepresenteerde tekst heeft niet de pretenties van een tekstkollage - in post - modernistische zin. De vele citaten refereren minder naar hun originele kontekst, dan wel naar de hier ontplooid tekst. Ik zou dus zelfs entoesiast "ja" antwoorden op de vraag of de citaten "uit hun kontekst" gehaald zijn - zelfs wanneer dit niet het geval is. Ik bedoel : deze tekst moet overtuigen (en op die manier zal zich dan "een zekere Schutz" en "een zekere Gurwitsch" vormen waarbij het dan nog gaat om "tekst van ..." en niet om "tekst door ..." ; gezagsargumenten zijn geheel uit den boze). Men komt op die manier uit bij de zogenaamde "hermeneutische cirkel". Dat wil zeggen dat het centrale thema van de tesis - de topische waarheidsteorie - belicht wordt aan de hand van teksten - Schutz's en Gurwitsch's relevantietheorieën - en dat deze teksten op hun beurt hun perspectief krijgen door dit thema. De cirkel is echter tevens een carroussel : men moet erop springen om te weten wat een rit inhoudt. En in dit geval is de motivatie van het springen een dwang - die van het ... kwalificeren.

De veelheid aan citaten is recht evenredig met de intellectuele eerlijkheid - altans bij een beginner. Wat wordt bedoeld ?

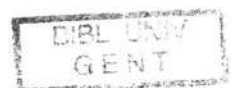
Ik beteken niks. Wanneer men Schutz's werk SA leest, komt men eveneens een zeer groot aantal citaten tegen (van Weber, maar vooral van Husserl). Niet toevallig is dit werk de allereerste poging van Schutz om zich in de fenomenologische problematiek in te werken. Men ziet vervolgens dat Schutz, inzoverre hij zich meer en meer binnen de fenomenologie beweegt en zich terzelfdertijd als fenomenoloog "profileert", hij minder of nauwelijks nog refereert naar Husserl terwijl hij - uiteraard - nog diens ideeën aanleeft. Ik zou hier dan, vanzelfsprekend zonder enige pretentie, de parallel met mezelf willen trekken. Toen Boehm me naar Schutz en Gurwitsch verwees, had ik omzeggens geen kennis van fenomenologie. Schutz kende ik slechts vanuit de sociologie (via Peter Berger) en van Gurwitsch had ik zelfs nog nooit gehoord. De citaten kan men in deze optiek zien als de ingrediënten van de toverdrankjes die de leerlingtovenaar heeft leren onderscheiden (dààrom ook "parafraseer" ik praktisch nooit). Het is nu de vraag of deze leerling erin geslaagd is om met de voorhanden ingrediënten ook tot een toverdrankje te komen - of hij met andere woorden ook reeds kan toveren ...

Er zijn twee soorten noten : diegene met plaatsaanduiding (m.b.t. het respektievelijke citaat), en diegene - met een sterretje gemarkeerd - waar een stuk tekst staat. Degene die zich dus wil overtuigen of deze noten niet vals zijn, ziet dus eerst sterretjes.

Tenslotte, en dat is, zoals iedereen sinds Shakespeare weet, niet het minst zotte. Gurwitsch schrijft iets dat me recht van het hart is wanneer hij aan zijn vrouw en zijn vriend denkt. Want "in 't sot, in 't vroet, in 't amoereus" : "Was man ist, das bleibt man andern schuldig" (13) ! Deze tesis, die me in al zijn fazen zoveel spanning maar ook zoveel geluk bezorgde, was niet mogelijk geweest zonder de hulp (materieel, moreel, intellectueel ; hoe klein soms ook) van een aantal mensen.

Deze tesis was de oorzaak van de volgende kondities : Rudolf Boehm, Annie Bonkoffsky, Hans Coppens, Wim De Temmerman, Johan Moyaert, Veronique Thoeve en Jan Timmermans. Aan hen mijn oprechte dank. Heel speciaal wil ik nog Ingrid bedanken, omdat ze zich koppig als een klerk door mijn soms onleesbaar manuskript werkte. Haar resultaat is verbluffend. En dat durf ik niet van het mijne hopen, want als de tesis voor mij al bij al iets betekende, dan was het wel onder de vorm van een bewustwordingsproces dat een beetje trots maar vooral veel nederigheid reveleerde.

Jean-Marie De Dijn
R.U.Gent, 1987-1988.

- (1) Schutz schrijft aan Gurwitsch over "unser Meister Husserl", Briefwisseling, SG/19-9-45.
- (2) "Phänomenologie der Thematik und des reinen Ich", Psychologische Forschung, vol.12, 1929, pp.279-381 (Engelse vertaling in SPP, pp.175-286).
- (3) Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt : Eine einleitung in die verstehende Soziologie. Springer, Wien, 1932.
- (4) Briefwisseling, GS/9-10-50.
- (5) Briefwisseling, GS/24-6-51.
- (6) Gurwitsch, FC, p.342.
- (7) Briefwisseling, SG.
- (8) "Während der Ferien habe ich eine Systematische Untersuchung des Relevanzproblems begonnen", Briefwisseling, SG/3-9-47.
- (9) In zijn laatste aan Gurwitsch gerichte brief schreef hij : "Mein Körper funktioniert überhaupt nicht mehr ... Von systematischer Arbeit an dem geplanten Buch kann gar keine Rede sein", Briefwisseling, SG/16-5-1959. Een paar dagen later was hij dood. Ik moet nog wijzen op de moeilijkheden die Schutz - analoog aan Gurwitsch - ondervonden heeft. Ook hij moest - uit Wenen in 1936 - vluchten, om insgelijks - in 1939 - in de Verenigde Staten als emigrant een nieuw leven op te bouwen.
- (10) Mijn kritiek op Luckmann is van drieërlei aard : 1) Luckmanns syntese is helemaal niet nodig, want werkt op geen enkele manier verhelderend. De ampele uitgave van de "Nachlass" is samen met het verzameld werk van Schutz goed genoeg om Schutz te leren kennen ; 2) het is niet steeds duidelijk wie nu eigenlijk aan het woord is. Dat is wel begrijpelijk, maar het wordt wel ergerlijk wanneer men interpretaties terugvindt die noch in de "Nachlass", noch in de publikaties van Schutz te vinden zijn ;

3) het ergste is eigenlijk nog dat Luckmann in de allerslechtste Duitse filosofische traditie schrijft. Vanuit het standpunt van de geïnteresseerde lezer mag het dan ook een zegen zijn dat Schutz (en ook Gurwitsch) niet alleen een vrij duidelijk Duits schreef, maar naderhand - om de node - in het Engels begon te schrijven, een taal waarin men blijkbaar niet alleen niet overdreven ingewikkeld kan doen maar waar men dat ook niet wil.

(11) Wagner, H.. Alfred Schutz. An intellectual biography, p.326.

(12) Gurwitsch, SPP (Introduction), p.XV.

(13) Briefwisseling, GS/9-10-50.

Inleiding

De "verwondering" is het begin van alle filosofie - het is het bekende statement van Aristoteles. De mens is steeds "in situatie" - het is de bekende uitdrukking van Merleau-Ponty.

In situatie zijn houdt in dat men met "iets bezig is". Men heeft voortdurend wat omhanden. Men is onderworpen aan een onderwerp in het waarnemen. Dit onderwerp kan gekozen zijn of het kan zich a.h.w. spontaan aanbieden.

Verwondering betekent dan een tematisatie van een onproblematisch stukje wereld. De verwondering is nieuwsgierig ; het vergaart voortdurend het nieuwe - dat bijgezet wordt bij het oude. Ook het oude was ooit het nieuwe. Nu is het versteend, gesedimenteerd. Men kent het waarom er niet meer van.

Wat betekent het dat iets als nieuw ervaren wordt ? Het is niets anders dan dat deze vorm geïdentificeerd wordt, dat hij gediskrimineerd wordt tegenover de omgeving van de vorm. Deze vorm wordt als oorspronkelijk evident ervaren ; hij wordt gevat in een identiteit waardoor het mogelijk is deze vorm te herkennen telkenmale hij zich aandient.

Op elk moment van ons bestaan worden we gekonfronteerd met vormen. Het zijn de tema's van ons waarnemen. Waarom nu dit, en dan dat thema ? Het heeft te maken met een ekstrapersoonlijke factor, de ontologische structuur van de wereld waarin we leven - de leefwereld. En het hangt ook af van een subjektieve factor, de bij het subjekt aanwezig kennisvoorraad. Hun 'samengaan' componeert een situatie. Elke situatie moet gedefinieerd worden. Er moet steeds een thema zijn waarmee het subject zich bezig houdt en waarin de situatie verschijnt. Het is door een omdat-motief dat een thema wordt gekonstitueerd, dat een situatie in termen van een thema wordt gedekt. Dat betekent dat het subject verantwoordelijk is voor het totstandkomen van de wereld. Het subject is met andere woorden een oorzaak. De wereld is zeer zeker reeds daar - in zijn ontologische structuur onafhankelijk van een subjekt.

Het is een aan de mens onverschillige konditie. Maar hij is voor deze mens helemaal niet onverschillig : zonder wereld, geen mens. De mens kan dus niet anders dan voortdurend veroorzaken, dan steeds opnieuw verwonderd te zijn. De wereld is belangrijk voor hem, en inzoverre hij met elementen van deze wereld in contact komt, vormen ze tematische relevanties. De gekonstitueerde elementen zijn relevant, omdat ze "hic et nunc" door dit subjezt (met zijn specifiek omdat-motief) veroorzaakt worden. Door hen, en niet door andere, is er contact met de wereld. Door hen is de wereld een subjezt-ieve wereld.

Niet alle tematische relevanties zijn even belangrijk. Het subjezt heeft immers voortdurend een tema in zijn bewustzijnsveld ; het is onmogelijk dat al deze tema's in de organisatie van het leven van het subjezt een belang, laat staan eenzelfde belang hebben. Maar waar het subjezt niet vrij is in de waarneming, is hij dit wel in de behandeling van het waargenomen objekt. Elk konstituerend omdat-motief gaat immers gepaard met een evaluerend opdat-motief. Op die manier wordt nagegaan of een tema wel een behandeling waard is. Waarnemen is onverbrekelijk verbonden met waarden waardoor de wereld voor een subjezt nog veel minder onverschillig wordt. Niet elke verwondering is dus de moeite waard. Een verwondering kan triviaal zijn. Reeds kan een ander tema - terecht - de aandacht opeisen. Het eerder 'verwonderde' tema wordt vergeten ; het krijgt geen behandeling, het leidt niet tot reflectie - laat staan tot een systematische verwerking in (een) filosofie.

Men is dus op een heel speciale manier verbonden met de wereld. Er zijn niet slechts tema's die verbonden zijn met bewustzijns-akten ; 'achter' deze akten zijn motieven werkzaam. De onverschillige wereld wordt door deze motieven een persoonlijke of kulturele wereld. Men verkrijgt toegang tot de ander zijn wereld door diens oorspronkelijke evidenties te kunnen voltrekken, door zich in zijn (omdat-)motieven te kunnen inleven. De ander kan daar slechts aanleiding toe geven : de wereld is onverschillig, vraagt niet om geïnterpreteerd te worden.

Wanneer men zich met een thema bezig houdt, is men hierop gericht, maar is men zich terzelfdertijd min of meer bewust van een aantal andere elementen. Het thema staat als een figuur op een fond; samen vormen ze het bewustzijnsveld of de eenheid van het geïdentificeerde en gediskrimineerde. De fond kan men verdelen in een verzameling elementen die zakelijk (of inhoudelijk) relevant zijn voor het thema - het tematisch veld - en een verzameling elementen die dit niet zijn - de marge. Dit gaat op voor elke bewustzijnsactiviteit. De elementen uit marge en tematisch veld kunnen op hun beurt getematiserd worden. Dit al naar gelang hun belangrijkheid, dat tot uiting komt in hun respektievelijk opdat-motief dat zijn betekenis krijgt binnen het omvattende kader van de organisatie van het leven - het levensplan.

Door een omdat-motief wordt een relatie gelegd met de wereld. Het omdat-motief is als het ware een vraag die een antwoord beperkt en tegelijk mogelijk maakt. In het geval dat men het thema met een voorstelling benoemt, kan er - korrespondentieteoretisch gezien - ofwel van waarheid ofwel van valsheid sprake zijn. Het opdat-motief stelt echter een andere vraag. Met name die of het wel belangrijk is of men door deze omdat-motieven gene thema's veroorzaakt. Dit is niet alleen een onontwikkeld vraag in elk partikulier waarnemings- en denkproces, het is vooral een primaire vraag in elke sociale interactie. Eerst of enig is de vraag naar het gemeenschappelijk belang van het gemeenschappelijk thema - het is de vraag naar topische waarheid. Eventueel (bijvoorbeeld bij een gebrek aan vertrouwen in de ander) volgt de vraag naar de juiste betekenis van het thema - een klassieke waarheidsvraag.

De ontwikkeling van deze verhandeling is de volgende. De verschillende betekenissen van een relevantiebegrip worden in een funderingsperspektief gezien. In een funderingsverhouding veroorzaakt de oorzaak haar kondities, en noodzaken de kondities hun oorzaak.

De oorzaak (of voldoende grond) is iets waardoor iets anders is, en een konditie (of noodzakelijke voorwaarde) is iets waarzonder iets anders niet kan zijn. Voor de verhandeling in zijn geheel betekent dit dat zij oorzaak is van de verschillende delen, in die optiek dat elk deel het vorig deel veroorzaakt, dat elk deel zijn paragrafen veroorzaakt en elke paragraaf in een deel de vorige paragraaf veroorzaakt - enzovoort. Op die manier lijkt het me voor enig goed begrip principieel uitgesloten om ook maar één zinnetje niet of niet op 'zijn' plaats te lezen. Praktisch zal het waarschijnlijk wel anders liggen.

Het eerste deel behandelt de leefwereld. Het bevat een paragraaf over het lichaam en het bewustzijn inzoverre deze een specifieke relatie met de leefwereld vormen. De funderingsverhouding wordt hier een eerste maal gebruikt met betrekking tot de relatie tussen tema en tematisch veld, en een tweede maal wanneer ik - zowel mét als tégen Schutz's eigen opvattingen hieromtrent - een specifiek leefwereldbegrip (de leefwereld geïdentificeerd als een arbeidswereld) kreëer tegenover de zogenaamde transcendenten werelden (ik kom daar verder op terug in deel 3). We onthouden een aantal specifieke kenmerken van de leefwereld, zoals haar intersubjectief en pragmatisch karakter, en haar specifieke bewustzijnsspanning. Opmerkelijk ook is Schutz's uitzonderlijk gebruik van het epochebegrip. Men zal ervaren dat Schutz en Gurwitsch hier elkaar goed aanvullen.

Deel 2 gaat eerst over Schutz's relevantietheorie die gebaseerd is op het net behandelde leefwereldbegrip. Bij Gurwitsch vinden we vervolgens verschillende soorten interessetheorieën, waarbij een aantal merkwaardige denkfouten aan het licht komen. Gurwitsch wordt hier door de bril van Schutz's relevantietheorie bekeken. Uiteindelijk wordt Schutz's theorie zelf "geamendeerd" door de theorie van de funderingsverhouding, de theorie van de oorspronkelijke evidentie van Husserl, de wilstheorie van Leibniz en de topische waarheidstheorie van Boehm. Een vraag naar de relatie vorm/inhoud sluit dit deel af.

De bewustzijnsanalyse had ons niet alleen tot inzicht in de tweeledigheid van het bewustzijn gebracht (tematische en motivationele relevanties), in deel 3 zien we dat er een derde element bijkomt (de bewustzijnsspanning). Dit gaat op voor elke wereld waarin objecten worden getematiseerd. De aandacht wordt (weer) getrokken op de funderingsverhouding tussen de leefwereld en de transcendente werelden. Merkwaardig tenslotte is dat blijkt dat een subject tegelijkertijd in verschillende werelden leeft.

Deel 4 beziet de leefwereld in haar intersubjectief karakter. De mensen blijken elkaar nodig te hebben, en begrijpen elkaar in de sociale interactie door een uitwisseling van motieven. Een en ander wordt in het perspectief van de funderingsverhouding gezet, hoewel hier ook een aantal schuchtere bedenkingen in verband ermee worden gemaakt. Net als in delen 1 en 3 kan men hier bemerken dat Schutz en Gurwitsch elkaar aanvullen.

Deel 5 is een soort van 'bekroning'. Een subject, een ego, veroorzaakt thema's, werelden en in de sociale interactie zijn medemens. Maar wat is dat nu juist - een ego ? Schutz en Gurwitsch worden hier met elkaar gekonfronteerd. Het zwaartepunt van de vraagstelling ligt rond de (opdat-)motieven. Als toetje (?) steek ik dan mijn nek uit door een aantal hypotesen te formuleren met betrekking tot de relatie tussen motieven en hun assumering (in overtuigingen).

In het besluit worden een aantal kritische opmerkingen gemaakt in verband met tekortkomingen van deze verhandeling. In het bijzonder wordt de aandacht gevestigd op de topische waarheidsteorie waarbij een aantal lijnen worden uitgestippeld die m.i. belangrijk zijn om te worden doorgetrokken ter verwezenlijking van deze theorie.

DEEL I.
De leefwereld

1.1. Het lichaam

1.1.1. Het lichaam als oriëntatiepunt op de wereld ; het "Hier".

? //

Gurwitsch vraagt zich af wat, naar aard en structuur, de fundering is van de waarnemingswereld voor de idealisatie van de geometrische ruimte. Hij merkt dat in de "... *homogeneous and isotropic nature* ..." (1) van deze ruimte geen enkele plaats geprivilegieerd is over een andere - dit gaat ook op voor elke ruimtelijke relatie ("*spatial direction*"). In contrast daarmee staat de waarnemingswereld : "*The center of reference for this organizational structure is the organism of the perceiving subject*". (2) (m.o.) Dit "*organism*" is meer bepaald het lichaam.

↳

Niet toevallig verwijst Gurwitsch naar Merleau-Ponty (3) : het "*Hier*", als momentane positie van het lichaam, betekent niet dat deze positie bepaald wordt door andere posities of door eksterne (geometrische) coördinaten, maar duidt op "... *l'installation des premières coordonnées*" (4). Dit "*Hier*" is dan volgens Schutz "... *the center O of the system of coordinates in terms of which I organize the objects surrounding me* ..." (5). Zowel Schutz als Gurwitsch onderkennen drie dezelfde koördinaatdimensies : links en rechts, voor en achter, boven en onder (6). Husserl benoemt deze dimensies respectievelijk als "*Breiten-*", "*Tiefen-*" en "*Höhendimension*" (7). Er moet opgemerkt worden dat Gurwitsch bij de drie vernoemde dimensies van de waarnemingswereld blijkbaar nog een vierde voegt ; "... *finaly, near and far*" (8*). Het zou echter fout zijn Gurwitsch te beamen. De waarnemingswereld telt m.i. slechts de vermelde drie dimensies. De zogenaamde dimensie "*dicht en ver*" (waarvan Husserl geen naam-en bestaan-kent, waarschijnlijk om volgende reden) voegt niets toe aan de drie dimensies. Ze is integendeel uit elke van de verschillende dimensies afleidbaar. Van een punt in het waarnemingsveld, dat evidentierwijze tegelijkertijd op de drie verschillende dimensies gesitueerd ligt, kan men zeggen dat het al of niet dicht, al of niet ver ligt.

↳

↑

en meer

Van gelijk welke van de drie dimensies kan er van een dergelijk benaderend karakter geen sprake zijn : ze zijn er. Het zijn m.a.w. ontologische dimensies, terwijl de zogenaamde dimensie van een andere, namelijk psychologische aard is. Uiteraard kent Schutz de begrippen "dicht" en "ver". In de RPR gebruikt hij ze indirect wanneer hij zegt dat "... seen from here, objects appear in certain specific distances and perspectives ..." (9) (in de TSLWI wordt "near" en "far" op eenzelfde lijn gesteld als "right", "left" etc. Ik vermoed dat dit op het debet van Thomas Luckmann moet worden gesteld).

In navolging van Merleau-Ponty (die we daarom citeren) benadrukt Schutz de speciale relatie lichaam/ruimte : "... loin que mon corps ne soit pour moi qu'un fragment de l'espace, il n'y aurait pas pour moi d'espace si je n'avais pas de corps" (10). Het lichaam is m.a.w. een noodzakelijke voorwaarde van de ruimte. Schutz maakt dan wel de fout door de eigenschappen van de ruimte te verwarren met de ruimtelijke eigenschappen van de waargenomen dingen : "This space of orientation has its dimensions : things have length, breadth, depth" (11). Men kan deze zin eventueel ook als volgt interpreteren : wanneer men de dingen wegneemt, heeft men ... geen ruimte meer (en onder die dingen - met lengte, breedte en diepte - behoort ook de mens). De gronden zijn evenwel onomkeerbaar zodat het bestaan van (met ruimtelijke eigenschappen begiftigde) dingen niet het bestaan van de ruimte betekent (zie ook noot 45).

Het waarnemingsveld is geen lege wereld : hij bestaat, uit ... dingen. Al deze dingen kunnen gesitueerd worden vanuit het lichaam dat het "... center of the referential and orientational organization of the perceptual world" (12) is. Vandaar ook dat het lichaam "... although a mundane object, ... a privileged mundane object ..." (13) is (14*) (15*). Er moet opgemerkt worden dat elke "Hier", als de momentane positie van het lichaam, een "absoluut Hier" is "... in such a way that every other place is characterized as there ..." (16). Elk lichaam is "Hier" ; elke objekt (dat een andere lichaam kan zijn) is "Daar".

! Lichaam - ook
lichaam?

Waarnemingsveld
+

horely?

Wanneer men het "Hier" kan definiëren als de momentane positie van het lichaam, sluit dit in noodzakelijke wijze een tijdselement, namelijk een "Nu" (17*). De Merleau-Party drukt dit plastisch uit als volgt :
"... je ne suis pas dans l'espace et dans le temps ; je suis à l'espace et au temps, mon corps s'applique à eux et les embrasse" (18). Men kan dan het begrip "Hier/Nu" invoeren. Zoals relatief aan het "Hier" de "omgevingselementen" in links en rechts, e.d.m. worden gegroepeerd, is volgens Schutz

+
"... in ähnlicher Weise ... mein aktuelles Jetzt der Ursprung aller Zeitperspektieven, nach denen ich die Ereignisse innerhalb der Lebenswelt nach den Kategorien früher, später, vergangen, künftig, gleichzeitig und sukzessiv etc. gliedere" (19) (m.o.).

1.1.2. Het lichaam als bewegingsorgaan : het "Daar"

Elk "Hier" kan een "Daar" worden - en vice versa. Als lichaam kan ik immers

"... meine Stellung durch freie Abwandlung meiner Kinästhesen und in besonderen des Herumgehens so ändern, dass ich jedes Dort in ein Hier verwandeln, d.i. jeden räumlichen Ort leiblich einnehmen könnte" (20).

Door "... der ... ichlichen Beweglichkeit, der sogenannten Kinästhesen" (21) wordt het "absoluut Hier" een "absoluut Hier van het moment" en een "potentieel Daar". Omgekeerd verwerft elk "aktueel Daar" de betekenis van een "potentieel Hier" (22*). Gurwitsch stelt zelf dat "Under certain conditions" het "aktuele Hier" kan verschijnen als een "verleden Hier" (wanneer ik men herinner in de plaats van kwestie geweest te zijn) of een "toekomstig Hier" (wanneer ik bezig ben er naar toe te gaan). (23*)

De kinestetische mogelijkheid om van een "Hier" naar een "Daar" te gaan, wordt mogelijk gemaakt door het feit dat het lichaam een "Willensorgan" (24) is, zodat het "... unmittelbar spontan ("frei") beweglich ..." (25) is. Ook Gurwitsch benadrukt de de facto mobiliteit van het lichaam, zij het met een nuance : "Within certain limits we may dispose of our limbs and sense organs at will" (26). Hoewel nuance ; een persoon kan zich gemakkelijk ("readily") voorstellen dat hij begiftigd is met een grotere mate aan vrijheid van beweging dan hij in feite ervaart, zodat hij zich in principe kan verplaatsen naar elk punt waar hij maar wil. De transitie in kwestie kan dan gedefinieerd worden als een generalizatie van "accessibility in fact" naar "accessibility in principle" (27).

De begrippen "dicht" en "ver" kunnen in verband met de kinestetische en oriëntatiefuncties van het lichaam nauwkeuriger bepaald worden. Schutz verklaart dat "through the experiencing of my body as Here, the world becomes organized into a sector within my reach and another beyond my reach" (28). De "sector within my reach" bestaat enerzijds uit een kern die gedefinieerd wordt door de limieten van het lichaam zelf, en het deel van de wereld dat met de ledematen (vooral de handen) (in)genomen (29*) kan worden, de zogenaamde "manipulatory sphere" (30). Tot deze sektor behoort dan alles wat men dicht kan noemen, met het lichaam als absoluut grensgeval.

De "sector beyond my reach" is tevens de "sector within potential reach". Deze sector of wereld bestaat uit enerzijds de "sector within restorable reach". Hij wordt gevormd uit objecten die voorheen binnen maar nu buiten bereik zijn, omdat ofwel het lichaam ofwel de objecten zelf van plaats veranderd zijn. Op basis van de ervaringen met deze objecten wordt verondersteld dat ze terug binnen bereik kunnen gebracht worden door de vroegere positie in te nemen of door achter de objecten aan te gaan (30). De inhoud van de "sector within actual reach" is dus onderhevig aan voortdurende verandering ; dichte plaatsen/objecten worden ver - en vice versa. Vandaar dat "After all, there is no distinction between the world within my actual reach and the sector that was just now in my actual reach" (32). De overtuiging dat men de "sector within restorable reach" tot "sector within actual reach" kan omwerken, berust op de vooronderstelling van de "... constancy in the world-structure" (32).

Het andere deel van de "sector within potential reach" is de "sector within attainable reach". Waar de eerste het tijdelijke karakter van het verleden draagt, wordt deze laatste sector gekarakteriseerd door het tijdelijk karakter van de toekomst (34). Ook voor de "sector within attainable reach" geldt de overtuiging van de konstantie van de wereldstructuur (35). De sector bestaat uit objecten/plaatsen die noch aktueel in het bereik zijn, noch dit ooit zelfs geweest zijn. Merkwaardig is dat Schutz ervan uitgaat dat "... until counterproof, ... any object within the reach of my senses can also be brought, by appropriate locomotion or devices, within the manipulatory sphere" (36) - m.a.w. wat ver was, kan dicht worden, wat door de technologisch ontwikkeling een steeds omvangrijker proces wordt (37). Echter,

"It is not beyond question that there are visible or audible objects which nevertheless cannot be brought within any manipulatory sphere. But being visible or audible, these things are still, in a broader sense of this term, within my reach". (38) (39*)

Melle merkt op dat het lichaam zich altijd in een oriënteringscentrum bevindt : "Diesen Nullpunkt der Orientierung verlasse ich nie ..." (40). Dit impliceert dat "Im objektiven sinn bewegt sich allerdings mein fungierender Leib überhaupt nicht" (41). Dat betekent dat steeds maar nieuwe oriënteringscentra worden ingenomen, in wiens dimensies de objecten verschillende koördinaten verkrijgen.

?
in zijn wereld

De specifieke plaats van het lichaam is onverschillig aan de dimensionele verdeling van de waargenomen wereld - hierin ligt de "objektiver Sinn". Essentieel lijkt met wat Husserl zegt : "*Jedes Ding in aller Welt kann mir davonlaufen, nur nicht mein eigener Leib*" (42). Niet zoals bij de dingen, kunnen we het lichaam benaderen of er ons van verwijderen. Zeer gedeeltelijk gaat het echter wel : ik kan op een zekere manier mijn voet, bijvoorbeeld, van mijn lichaam verwijderen. Echter : "*Der unendlich ferne Fuss hätte immer noch seine stetige Verbindung mit dem übrigen Leib ...*" (42). We zitten dus steeds aan ons lichaam - als eenheid 'vast'. Noodzakelijkerwijze zijn we op die manier een oriënteringscentrum, een "Hier". Een "Hier" dat overigens bepaald is door het feit dat "*with our bodies, we move on the earth or, at least, with reference to it*" (44*). "Hier", zegt Landgrebe, is "*Hier op de aarde*".

De overgang van een "Hier" naar een "Daar" geschiedt d.m.v. wat Husserl "*kinästhetischen Systeme*" (45) noemt - overigens konstitueert volgens Husserl de ruimte zich door beweging (46*). Er zijn drie verschillende kinestetische systemen. Vooreerst is er de "aktive Lokomotion" (47). Hierbij zijn er twee mogelijkheden. Enerzijds is er de beweging waarbij er sprake is van een geografische verplaatsing van het lichaam ; men beweegt zich - met het lichaam als eenheid - door te springen, te lopen, e.d.m. Ik noem dit de maksimale aktieve lokomotie. Hiertegenover staat dan nogal vanzelfsprekend de minimale aktieve lokomotie. Het lichaam kan zich buigen of rekken, het hoofd kan draaien of zelfs slechts de ogen kunnen bewegen. De kinestetische potenties die in de minimale aktieve lokomotie geaktualiseerd worden, doen het lichaam dezelfde geografische positie behouden maar veranderen per definitie diens oriënteringscentrum. Een derde kinestetisch systeem beduidt de passieve lokomotie. Het lichaam beweegt wel, maar wordt in feite bewogen. Dit kan eventueel gebeuren aan de hand van technische middelen, maar is niet essentieel. Zo zweeft iemand die uit een tiende verdieping van een flat valt om zelfmoord te plegen (een tijdje) door de lucht, terwijl een autobestuurder een minimaal aantal vereiste handelingen moet uitvoeren, wil de auto zich bewegen. Steeds is het resultaat hetzelfde :

"Die Welt hat sich bewegt, während ich ruhte, und nach der Bewegung ist sie sonst genau dieselbe, wie sie früher war, nur mein Leib (mit dem Gefährt) hat zu ihr eine andere Stellung" (48).

Het feit dat ik het lichaam als oriënteringscentrum door allerlei uiteenlopende lokomoties kan veranderen, maakt volgens Schutz, in navolging van Merleau-Ponty, dat de ruimte een "*space lived through*" (49) ("*espace vécu*") wordt.

1.1.3. Het lichaam als konditie van de leefwereld

"Der Leib is der transzendente Gesichtspunkt schlechthin" (450) (m.o.) schrijft Boehm met betrekking tot Merleau-Ponty's noties rond het lichaam. Het lichaam is het *"Gesichtspunkt aller Gesichtspunkte"* (51) (52*) waarzonder waarneming niet mogelijk is. Het is volgens Husserl als middel tot waarneming noodzakelijk : *"Zunächst ist der Leib das Mittel aller Wahrnehmung, er ist das Wahrnehmungsorgan, er ist bei aller Wahrnehmung notwendig dabei"* (53). Het lichamelijke bestaan, *"... qui fuse à travers moi sans ma complicité ..."* (54) (zoals Merleau-Ponty het zo mooi zegt), fundeert de mogelijkheid van een *"... véritable présence au monde"* (55).

viel er?
of gefalt
hemog.
camera

Door deze zinnelijke band met de wereld, komen we ook tot bewustzijn van de wereld : *"La conscience est l'être à la chose par l'intermédiaire du corps"* (56) (m.o.)! Door de inname van een gezichtspunt, door de lichamelijke gesitueerdheid, komen we niet alleen tot een bewustzijn van de wereld. Meer : *"Ein jeder Gesichtspunkt schränkt die Sicht ein"* (57). Elk *"Hier"* is geen *"Daar"* ; door een *"Hier"*, dat dus enkel maar tevens hét *"Hier"* kan zijn, komt kennis van de wereld tot stand. Vandaar, *"Ermöglichung und Beschränkung gehen in der transzendentalen Bedingung in ein und derselben Hinsicht zusammen"* (58) (m.o.) (overigens toont zich in de beperking niet alleen de mogelijkheid maar ook de meester).

verschillen
camera's
of gefalt

Het korrelaat tussen het lichamelijk bewustzijn en de waargenomen wereld, zegt Melle, is echter *"... relativ auf normal fungierende Leiblichkeit"* (59). Tussen de ogen en de objecten kan een aan het lichaam vreemd, maar aangepast, medium (een bril, ...) geplaatst worden, zodat de objecten anders ervaren worden :

"Das Ding ist van solchen Veränderungen nich abhängig, es ist dasselbe. Aber die "Erscheinungsweise" des Dinges (...) is abhängig davon, ob zwischen dem Auge und dem Ding diesen oder jenes Medium vermittelt" (60).

Op die manier worden uitspraken over de wereld, die voorheen strookten met het normale ervaringssysteem, vals. Hetzelfde geldt wanneer een eveneens vreemd, maar niet aan het lichaam aangepast medium wordt gebruikt (61).

De ervaring van het lichaam is uniek tegenover de ervaring van de objecten. Waar de objecten, door de beperkende mogelijkheid van het lichaam, ervaren worden "... *exclusively through, 'external' perception*" (62), wordt het lichaam (in zijn eenheid en in zijn specifieke organen) ervaren door wat Gurwitsch een "*proprio-perception*" (63) noemt - immers, enkel van ons lichaam kunnen we kinestetische ervaring opdoen. Ook de voortdurende (onmiddellijke) zelfervaring onderscheidt het lichaam van de (middellijk waargenomen) objecten (64).

niet
van afzet
ledigheid?

Boehm parafrasend zou men kunnen zeggen dat het lichaam niet alleen het "*Gesichtspunkt*" maar ook het "*Handlungspunkt*" op de wereld is. Met Melle kan men inderdaad stellen dat bij Merleau-Ponty het lichaam buiten zijn functie van waarnemingsorgaan ook "... *ursprünglich als Vermögen zu bestimmten vitalen Handlungen gegeben ist*" (65). Het lichaam wordt beschouwd als een "... *posture en vue d'une certaine tâche actuelle ou possible*" (66) (m.o.) zodat zijn ruimtelijkheid niet zoals de objecten een "... *spatialité de position, mais une spatialité de situation*" (67*) is. Net zoals dan het lichaam een "... *mouvement vers le monde ...*" (68) is, is de wereld een "... *point d'appui de mon corps*" (69). Dit moet - zoals bekend - begrepen worden in de zin dat we steeds opnieuw op de wereld moeten inwerken, een wereld die aldus voor ons noodzakelijk is - maar niet omgekeerd. En hoewel Gurwitsch en Schutz deze ambivalente grondverhouding niet onderkennen, erkennen ze de pragmatische functie van het lichaam, als de vorm waarin we onszelf manifesteren aan de wereld (70*). En net zoals bij het waarnemen, kan men zich bij het handelen met één, en slechts met één zaak bezig houden. Het bezig zijn met een projekt, maakt het bezig zijn, maakt een projekt überhaupt mogelijk (71*). Ook op het vlak van het handelen gaan "*Ermöglichung und Beschränkung*" als transcendente conditie in hetzelfde opzicht tesamen.

met de
één zaak
niet handelen?
2 p.ans?

Wat terug het verband tussen lichaam en wereld op het vlak van de waarneming betreft, moet er nog gewezen worden op een belangrijk onderscheid tussen Gurwitsch en Merleau-Ponty. Merleau-Ponty vindt namelijk een charmant aandoende, maar nogal spekulatieve analogie tussen de organisatie van het lichaam aan de ene kant en van de waargenomen objecten aan de andere kant :

"... la chose en la définissant comme le corrélatif de notre corps et de notre vie. Après tout, nous ne saisissons l'unité de notre corps que dans celle de la chose ..." (72).

Welnu, volgens Gurwitsch baseert Merleau-Ponty de konstitutie van de waarneembare objecten en wereld over het algemeen *"... to embodied existence rather than to consciousness"* (73). Gurwitsch is het daar zoals te verwachten viel (74*) niet met eens. Hoe belangrijk de rol van de lichamelijke bewegingen en fenomenen in het algemeen voor de konstitutie van de waarneembare objecten is, het lichaam *"... cannot be referred to except to the extent to which it is given in experience"* (75). Dat wil zeggen dat lichamelijke fenomenen *"... may be resorted to only as experienced bodily phenomena"* (76). Een en ander doet Gurwitsch besluiten dat in navolging van Husserl de konstitutieve problemen *"... must be formulated and treated exclusively in terms of consciousness ..."* (77*) (m.o).

1.2. Het Bewustzijn

1.2.1. De Bewustzijnsstroom

Elke ervaring heeft een begin en een einde, en volgt als dusdanig een andere op. Deze opeenvolging gebeurt ad infinitum : "... *der Erlebnisstrom kann nicht anfangen und enden*" (1) (2*). Nu hebben "... *alle Erlebnisse in irgendeiner Weise an der Intentionalität Anteil ...*" (3) zodat het de intentionaliteit is

"... *die Bewusstsein im prägnanten Sinne charakterisiert, ... es rechtfertigt, ... den ganzen Erlebnisstrom als Bewusstseinsstrom ... zu bezeichnen*" (4).

De bewustzijnsstroom heeft haar specifieke tijd, de "... durée, *the time in which the stream of consciousness of the individual unfolds*" (5) (m.o.). De bewustzijnsstroom wordt als een eenheid ervaren door deze durée, als "... *unifying synthesis of subjective time ...*" (6). In de bewustzijnsstroom liggen de ervaringen niet "*naast*" elkaar, maar vloeien in elkaar over ; er heerst een voortdurende overgang van "*einem Jetzt und So zu einem neuen Jetzt und So*" (7*).

De durée kent een specifieke bewustzijnsspanning : "*La durée toute pure est la forme que prend la succession de nos états de conscience quand notre moi se laisse vivre ...*" (8) (m.o.). In de durée laat men zich meedrijven op de stroom der eigen ervaringen, van elk "*Nu*" naar een nieuw "*Nu*". Dit "*Nu*" is echter niet zozeer een halte in de tijd, maar

"*Für das Hinleben in Dauerstrom ist das Jetzt vielmehr immer Phase, und deshalb verschmelzen die einzelnen Erlebnisphasen miteinander in stetigem Übergang*" (9*)

Vandaar dat Schutz zegt dat men in de durée geen duidelijk gedifferentieerde ervaringen aantreft (10*).

Dat er geen duidelijk gedifferentieerde ervaringen in de bewustzijnsstroom te vinden zijn, wil vanzelfsprekend niet zeggen dat het bewustzijn ongeordend zou zijn : "... *the field of consciousness (is) given at any "now" of inner duration*" (11*). Meer zelfs : "... *there is no consciousness conceivable without structurization into theme and horizon*" (12). Het verband tussen verschillende thema's is dan volgens Husserl het volgende :

"Wahrnehmung bezieht sich nur auf Gegenwart. Gemeint is aber vorweg, dass diese Gegenwart hinter sich eine endlose Vergangenheit und vor sich eine offene Zukunft hat" (13) (m.v.).

In het "Nu" stelt zich de "... *originary experience of the experienced thing ...*" (14*). De verbondenheid van het tema (of cogitatio) met de bewustzijnsstroom wordt bewerkstelligd doordat het is

"... surrounded by fringes of retentions and protentions connecting it with what just now happened and with what may be expected to happen immediately, and refers to cogitations of the more distant past by recollection and to the future by anticipations" (15).

Enkel in het "Nu" blijft het waargenomen object evident, originaliter, als onmiddellijk intuïtief gevat gegeven ; tegenover de retenties en protenties, rekollekties en anticipaties staan geen evident gegeven objecten. Essentieel voor ervaring is dan, volgens Gurwitsch (in navolging van Husserl), de

"... mark of authenticity and the originary character of a privileged form of consciousness through whose discrete acts the object appears "in person" ..." (16).

Hoewel ik het reeds over bewustzijnsakten - en objecten - had, moet ik nog zeggen wat intentionaliteit beduidt. Met Husserl verstaan we onder intentionaliteit "... *die Eigenheit von Erlebnissen "Bewusstsein von etwas zu sein"*" (17) (m.o.) ; waarneming is dus waarneming van iets. De structuur van intentionaliteit wordt gevormd door de noëtisch-noëmatische korrelatie, waarbij noëma slaat op het object zoals het ervaren wordt, en noësis op het ervaren van het object.

Pjn?

Om redenen die pas in Deel 2.1. duidelijk zullen worden, zal ik in het vervolg van dit deel voornamelijk de nadruk leggen op de noëmatische pendant van het bewustzijn. We weten reeds dat het bewustzijnsveld in een tema en een horizon moet gestructureerd worden. Dit moet met Gurwitsch verfijnd. Elk bewustzijnsveld bestaat uit drie domeinen. Vooreerst, het tema :

"... that with which the subject is dealing, which at the given moment occupies the 'focus' of his attention, engrosses his mind, and upon which his mental activity concentrates" (18).

De horizon bestaat verder uit twee delen : het tematisch veld als

"... the totality of facts, co-present with the theme, which are experienced as having material relevancy or pertinence to the theme" (19) ;

en, tenslotte, de marge dat

"... comprises facts which are merely co-present with the theme, but have no material relevancy to it" (20).

Gurwitsch pretendeert dat hij met het formele patroon "tema - tematisch veld - marge" een formele invariante gevonden heeft voor alle bewustzijnsvelden (21*).

Met de precieze kennis van het bewustzijnsveld kan ik nog even terugkomen op de eenheid van de bewustzijnsstroom. Zo kunnen we de bewustzijnsstroom ervaren wanneer "... in dealing with a theme, we become aware of its duration" (22). Meer bepaald door de marge die in voortdurende verandering is, behouden we het tema als een blijvende eenheid (zie ook pp.21-2).

Handwritten notes in the top left corner: "Met de ell... / Tem... / Jan... / at id... / hand... / men... / tijd... / en... / van... / ?!"

Handwritten notes in the left margin: "Met de... / met... / zich... / met... / (van...)"

1.2.2. Het bewustzijnsveld.

1.2.2.1. Het tema

Tema en objekt worden volgens Gurwitsch in de normale manier van spreken over dezelfde kam gescheerd. In de fenomenologische onderzoekingen, door de toepassing van de epoche, bekomt men echter een soort van "residuum" (23). Een residuum dat niets anders is dan het tema als noëma. Het tema wordt dan gezien als

... that which is given to consciousness, precisely just as and only to the extent to which it is given and it is disclosed by a strictly descriptive analysis" (24).

Een fenomenologie van het tema is aldus een noëmatische analyse.

Men moet echter niet rekening houden met het algehele noëma :

"Instead, we are concerned with a stratum of the noema disengaged by abstraction, this being the most fundamental stratum of the structure of the full noema" (25) (m.o.).

De geprefereerde laag van het noëma is de noëmatische kern, of het noëmatische "Wat" (26*). Het is het deel van het noëma dat door zijn formele en materiële bepalingen aanduidt wat het noëma voorstelt. Als inhoud van het noëma blijft het onverschillig aan de kwaliteiten van de bewustzijnsakten (bedoeld is de zijnskarakters en de voorstellingswijzen van het noëma). Een en ander betekent dan dat onder tema de inhoud van het noëmatische "Wat" moet begrepen worden (27).

Het noëma moet dus onderscheiden worden van het echte objekt. Eksakter, het enkele noëma blijft identiek door zijn atemporeel karakter en wordt daardoor geduid als een ideeële entiteit die tot dezelfde sfeer behoort als die der betekeningen ("meanings", "senses") (28). Het konkrete objekt varieert niet doorheen de verschillende waarnemingen, waarin telkens - volgens het specifieke standpunt van de waarnemer - nieuwe noëma's in het bewustzijn treden. Dit alles geldt dus eveneens voor het tema.

Nu is elke waarneming gekenmerkt door haar eenzijdige presentatie van het tema. Het tema wordt door adumbratie echter 'vol-ledig' voorgesteld : "... what "genuinely appears" is surrounded by what is "not actually presented", and even empty and undetermined components belong to it" (29). Door ons standpunt te wijzigen (30*), voltrekken we een veelheid aan waarnemingen, die het tema op een verschillende manier reveleren. Het tema wordt echter doorheen het waarnemingsproces als hetzelfde ervaren. Doorheen het waarnemingsproces vullen de noëmata, die korresponderen met de verschillende fasen van het proces, elkaar dus aan :

*is het?
een
levent
of iets
zijn*

"Was in dem einen Wahrnehmungsnoema eigentlich gegeben ist, ist in den anderen noëmatischen Erscheinungen desselben Gegenstandes nur mitgegeben" (31).

Het komt er dus op aan het mechanisme te vinden dat het "gegevene" en "meegegevene" in eenzelfde noëmatisch systeem verbindt, dat de verschillende kwaliteiten van de noëma's ("... which by their nature are not dependent upon one another ..." (32) (m.o.)) met elkaar relateert in de eenheid van het noëmatische "Wat" - het tema.

De oplossing is het tema als een Gestalt te beschouwen. Een Gestalt wordt door Gurwitsch gedefinieerd als

"... a unitary whole of varying degrees of richness of detail, which, by virtue of its intrinsic articulation and structure, possesses coherence and consolidation and, thus, detaches itself as an organized and closed unit from the surroundiry field" (33).

Een element van een Gestalt bezit als dusdanig een zekere plaats in de structuur en organisatie van het geheel. Elk element bezit een bepaalde functie in het geheel, waardoor het een funktionele significantie heeft voor de structuur. Omgekeerd, draagt elk element door zijn functie bij tot de totale structuur en organisatie (34). Dit laatste moet begrepen worden in de zin dat de funktionele significantie van het ene element refereert naar de funktionele significantie van het andere element, zodat "... a thoroughgoing interdependence among all parts of constituents of a Gestaltcontexture" (35) ontstaat. Op deze manier heerst er tussen de verschillende elementen een zogenaamde Gestaltkoherentie, die gedefinieerd wordt als de "... determining and conditioning of the constituents upon each other" (36). Het is nu deze Gestaltkoherentie die voor de eenheid van het noëmatisch systeem zorgt :

"The unity of the theme thus proves unity by Gestalt-coherence throughout, entirely and exclusively" (37).*

De geprivilegieerde elementen van het noëmatische "What" ("... they stand out", they carry the "accent" ...) (38)), die de betekenis ("sense") ervan bepalen, vormen dan als het ware de "center of gravity" (39) van de Gestalt, waaruit de ganse structuur 'straalt' ("radiates"), terwijl de andere elementen binnen de structuur zitten en geadumbreerd worden. De zogenaamde een-zijdigheid van de waarneming vormt in dit perspectief geen probleem, integendeel : "... each single perceptual noema realizes in its own specific manner the whole noematic system" (40).

Het geadumbreerde deel van het waargenomen object wordt "interne horizon" genoemd. Het is in tegenstelling tot het tema, onduidelijk (cfr. Ding und Raum, § 38) en onbepaald : door de analyse ervan (een proces van eksplikatie) bereikt men echter nooit het zogenaamde Ding-an-sich (41*). De mogelijkheid van eksplikatie van het tema wordt intratematische mogelijkheid genoemd (42).

1.2.2.2. Het thematisch veld en zakelijke relevantie.

Het is onmogelijk "... to perceive a thing without environment, a thing simpliciter, severed from any environment" (43), stelt Gurwitsch. Altijd is "a theme ... located within some environment or other" (44) (m.o.) Er rijst hier onmiddellijk een probleem dat ik echter pas op pp. 69-72 zal belichten. Deze omgeving, dit "domein van het "bijgegeven"", hoe is dit gestructureerd ? Behoren alle elementen er op dezelfde manier toe ? Het antwoord is eenvoudig : neen ! Sommige elementen zijn niet alleen bijgegeven maar staan ook in een bepaald verband met het thema, terwijl andere elementen 'enkel' aanwezig zijn. De eerste soort elementen behandelen we nu ; de tweede in de volgende paragraaf.

Het subdomein hier in kwestie noemen we het thematisch veld. De elementen of 'items' zijn met elkaar en met het thema niet zomaar in de vorm van een "and-connection" (45) gegeven. De items behoren tot elkaar op basis van hun zakelijke inhouden ("Material contents") (46*) zodat tussen hen een Gestalt ontstaat dat "... in every given case is specified in accordance with the specification of those material relations" (47). Het thematisch veld is dus niet zomaar een konglomeraat van een aantal inhouden, het is "... a set of materially related objects" (48), of, om het eerste relevantiebegrip te introduceren, het "... thematic field may be defined as a domain of relevancy" (49) (m.o.) - zakelijke relevantie.

Wat meer specifiek de aard van de zakelijke relevantie, als vorm van associatie tussen het thema en de items, betreft, kan ik het niet eens zijn met Wells. Zij onderscheidt twee soorten associatie : een "configural reference" (50) en een "irradiational reference" (51), waarbij de eerste uit een referentie van de items van het veld van het thema bestaat en de tweede, omgekeerd, een referentie naar het thema naar het veld beduidt. Met de tweede referentie kunnen we instemmen ; het thema houdt inderdaad een "pointing reference" (52) in m.b.t. het veld. Dit betekent echter geenszins dat de verschillende zakelijke relaties die de items met het thema verbinden van dezelfde aard zijn : "Material relationships may differ from one another ..." (53). Sommige items zijn minder zakelijk relevant voor het thema, andere zijn dan weer meer zakelijk relevant.

Vandaar dat

"... according to the closer and looser material relations between its items and the theme ... nearer and farther zones are delimited within the thematic field" (54).

De overgang van de dichte naar de verderaf gelegen zones is geleidelijk. Een en ander mag niet doen veronderstellen dat de afstanden in een ruimtelijke, kwantitatieve zin moeten verondersteld worden : "ver", "dicht" e.d. maar duiden op de respektievelijke kwaliteiten van de verschillende items (55).

Door de referentie van het tema naar de items, wordt almeteens de graad van zakelijke relevantie aangestipt. Wells maakt de fout deze twee relaties te scheiden, en zelfs die relaties van zin te laten te laten veranderen. Er is echter wel een ander soort relatie - die Wells dan blijkbaar niet eens kent - die uitgaat van het veld naar het tema toe :

"Along with the perspective and orientation, the thematic field confers a positional index upon the theme, a character indicating the position of the theme in the field" (56) (m.o.).

De positionele indeks slaat dan niet op het totstandkomen van het tema met betrekking tot zijn zakelijke inhoud hoewel de positie van het tema verband houdt met de (zakelijke) relaties tussen tema en veld. De verandering van positionele indeks tast de identiteit van het tema niet aan. De afhankelijkheid van, en de verandering van het tema door het tematisch veld, slaat niet op het tema zelf, maar op het perspektief waaronder het tema verschijnt. Vandaar dat Gurwitsch zegt dat

"... the theme falls under Husserl's concept of the central noematic nucleus, whereas ... the term positional index, proves to be a noematic character" (57).

Hoewel naar presentatie beïnvloed door het tematisch veld, blijft het tema het referentiepunt van het veld. Daarvoor moet het zichzelf voorstellen als *"... a consolidated and intrinsically coherent unit" (58)*. Dit moet ook gelden voor de items van het veld. Want, *"... only between units of such internal organization may relationships of relevancy exist" (59)*.

Gurwitsch stelt immers dat "*Unity by Gestalt-coherence underlies and renders possible unity by relevancy*" (60) (m.o.) (Gestaltkoherentie is hier voldoende voorwaarde), terwijl hij een aantal bladzijden verder beweert dat "*Unity by relevancy ... presupposes unity by Gestalt-coherence*" (61) (m.o.) (Gestaltkoherentie is hier noodzakelijke grond).

Gurwitsch verwacht hier blijkbaar noodzakelijke voorwaarden met oorzaken. Het is niet omdat er een thema (een eenheid van Gestaltkoherentie) is, dat een thematisch veld (een eenheid van relevantie) veroorzaakt, een thema noodzakelijk is. Dat zou immers betekenen dat een veld de oorzaak van een thema zou zijn - wat in tegenspraak is met Gurwitsch's eigen ideeën. Het veld kent het thema slechts een positionele indeks toe dat als noëmatisch karakter slechts betrekking heeft op de verschijningsvorm van het thema, en niet op diens zijnsvorm (62*). De motivering van Gurwitsch om de gronden gelijk te schakelen, is waarschijnlijk de volgende : een thema konstitueert het veld, dat op zijn beurt bestaat uit items die, net als het thema, eenheden van Gestaltkoherentie (moeten) zijn, die, op hun beurt, ... het veld konstitueren. Door gelijkschakeling der gronden wordt het bestaan van zowel thema als veld gewaarborgd. Deze idee is in frappante gelijkenis met Schutz's denkfout op p. 2 : door de inname van een standpunt door een bepaald 'object' (een lichaam, een thema) wordt een bepaalde 'wereld' gekreëerd (een ruimte, een thematisch veld), waarin objecten verschijnen (veroorzaakt worden) die dezelfde eigenschappen als het 'originele' object worden toeschreven, waardoor het 'originele' object wordt genoodzaakt.

Het object, in dit geval een thema, is echter toevallig tegenover het veld (niet tegenover het subjezt : zie pp. 52-3 !). Er hoeft niet dit of dat thema te zijn met betrekking tot een bepaald veld :

"The primary distinction of the theme consists in its peculiar independence with regard to whatever else belongs to the thematic field" (63).

Een thema behoudt zijn identiteit wanneer het van een veld naar een ander overgeplaatst wordt (de enige verandering ligt in de voorstelling van het thema, vandaar een relatieve onafhankelijkheid), door het feit dat het een afgelijnde koherente eenheid (van funktionele konstituenten) is, waarin de idems van het veld niet deelnemen. De aard van de gronden met betrekking tot de relatieve onafhankelijkheid van het thema tegenover het veld, is dan misschien als volgt.

Wanneer ik dat thema heb, heb ik door de relatie van de zakelijke relevantie, ook dat tematische veld. In principe is het dan zelfs mogelijk geen veld en slechts een marge te hebben (dat hangt natuurlijk af van de strengheid van de definitie van de specifieke zakelijke relevantie. Praktisch gezien lijkt het wel heel onwaarschijnlijk ooit eens slechts een marge aan te treffen). Dat tematisch veld veroorzaakt echter niks, maar noodzaakt een thema - om het even welk thema. De relatie van de zakelijke relevantie heeft immers slechts één zin - van het thema in het veld. Ze is niet wederzijds (dialektisch) ; de wereld kent ontelbare velden, maar slechts één thema.

Laat ik tenslotte nog het begrip "*eksterne horizon*" ("*outer horizon*") vermelden. Het slaat op het tematisch veld met de objecten die aktueel niet waargenomen worden maar desalniettemin waarneembaar zijn. In extenso, is de wereld de totale eksterne horizon van alle mogelijke ervaringen (64).

1.2.2.3. De marge en niet-zakelijke relevantie

De term "*marginaal bewustzijn*" is bedoeld om aan te duiden dat het bewustzijnsveld "... can be symbolized by a circle" (65) (m.o.). Het tema is volgens Gurwitsch het centrum van de cirkel, en de rest van de cirkel wordt opgevuld door het tematisch veld. De elementen/items van het marginale bewustzijn kunnen dan gesitueerd worden op de rand ("*periphery*") van de cirkel (66). De marginale items zijn als dusdanig gesitueerd omwille van hun ongebondenheid met het thema in het veld. De ongebondenheid "... derives from the absence of material relevancy between the marginal data on the one hand and the item-field on the other" (67). Vandaar dat de marge als een "domain of irrelevance" (68) bestempeld wordt. Het is tevens het "domain of contingency" (69) : door de zakelijke irrelevantie is het onverschillig hoeveel elementen er toe behoren ; er staat geen limiet op hun aantal (70). Ze worden immers "... merely superadded to the theme in a merely additive sense" (71). Vandaar dat ze, in tegenstelling tot het tematisch veld met betrekking tot het thema, in een "and-connection" (72) staan met het thema zowel als met het tematisch veld. Hoewel de afzonderlijke marginale elementen kontingent zijn, geldt dit niet voor het marginale bewustzijn op zich. Het is "... so far from being contingent as to constitute an a priori necessary condition of consciousness" (73). In dit perspectief noemt Schutz de kennis van de marginale elementen een kennis "in hand" (74), een steeds aanwezige kennis, in tegenstelling tot kennis "at hand" die enkel in het bewustzijn aanwezig is wanneer ze voor een specifiek probleem nodig is.

Eenzelfde thema kan in principe passen in gelijk welk marginaal bewustzijn : geen enkel marginaal bewustzijn "... has any privilege with respect to any theme whatever" (75). Het thema veroorzaakt het marginale bewustzijn tout court dat als dusdanig noodzakelijke voorwaarde wordt. ?

Zoals een identiek thema relatief onafhankelijk is van een tematisch veld (het tematisch veld heeft door haar noëmatisch karakter nog enige invloed op de presentatie van het thema) is het dan absoluut onafhankelijk van een marge (de marge mist dus dit noëmatisch karakter). Toch, en dit lijkt op het eerste gezicht paradoxaal, heeft een identiek thema, een specifieke marge nodig, omwille van het behoud van de identiteit van een thema :

"*The identical theme is preserved, while the co-given margin changes in manifold ways and in many respects*" (76) (m.o.). De marge is dan in die zin specifiek dat ze "een tijdje" ("a segment of phenomenal time") moet blijven opdat het tema als identiek kan herkend worden. Een en ander blijkt echter geen functie van de marge als geheel, maar van een deel van de marge, de "halo". Er kan tussen de marginale elementen immers een onderscheid gemaakt worden

"... between those which have and those which have not some relation to the theme without being relevant to it-that is to say, a purely external relation" (77).

Voor dit onderscheid worden de termen "halo" en "horizon" gebruikt. Het is dan op basis van de marginale elementen die tot de halo behoren dat we een marginaal bewustzijn hebben "*... of our having been dealing with the same theme and a marginal anticipation of our continuing to deal with it*" (78).

De marginale elementen vormen volgens Gurwitsch potentiële tema's. Dit komt door het feit dat het niet om geïsoleerde en verspreide objecten gaat, maar dat ze integendeel behoren tot

"... some coherent order or other, as fringed by pointing references, the term fringed being understood as experience of context, no matter how vague and inarticulate" (79).

Het behoort dan tot de vrijheid van de subjekt om deze potentialiteiten te aktualiseren.

Volgens Gurwitsch zijn er drie soorten objecten "*... the awareness of which is concomitant with whatever may be the item of our mental activity*" (80). Deze objectgroepen noemt hij "orders of existence". Met een werkelijkheidsorde wordt een "*indefinitely extended thematic field*" (81) bedoeld (zie p. 122). Gurwitsch onderscheidt de volgende bestaansklassen : (1) een zeker segment van de bewustzijnsstroom ; (2) ons belichaamd bestaan en (3) een zeker deel van onze waarneembare omgeving. Een tema kan tot een van deze klassen behoren, zodat we een marginaal bewustzijn hebben van de resterende klassen. Wanneer een tema tot een andere klasse behoort, zijn alle drie de vernoemde klassen marginaal bewust.

Het bewustzijn van een thema gaat gepaard met een bewustzijn van het bewustzijn. Waar het thema het primaire objekt van de bewustzijnsakt is, vormt de akt het sekundaire objekt van zichzelf. Dit bewustzijn is niet te scheiden van dat van het primaire objekt : "*The awareness of each conscious act is ... conveyed by this very act itself*" (82). Omdat bewustzijnsakten verdwijnen en verschijnen doorheen de tijd, is het bewustzijn van de akt, een bewustzijn van haar fenomenale temporaliteit, van de fenomenale tijd zelf. Vandaar dat

"By virtue of the intrinsic temporality of acts of consciousness, awareness of the act or act-phase experienced, is at once awareness of a certain segment of the stream of consciousness" (83*).

Geen enkele lichamelijke ervaring verschijnt als een los feit. Al dergelijke ervaringen, zowel de feitelijke als de potentiële refereren naar elkaar. Voor het subjekt bestaat de koördinatie in kwestie

"... in the forum of the smoothness and promptness experienced, but not rendered explicit, of his bodily actions in which all partial movements, whether actual or virtual, are adjusted to each other" (84).

Dit leidt tot een horizon, een koherente, systematische groep van de lichamelijke feiten, dat de lichamelijke konditie vormt voor een subjekt op een gegeven moment. Het marginale bewustzijn van ons belichaamd bestaan bestaat "*... in the presence of this horizon, conveyed by particular bodily experiences*" (85).

De derde klasse waar we ons steeds marginaal bewust van zijn, is die van de perceptuele wereld (86*). Wanneer we ons bezig houden met een thema, nemen we niet alleen een deel van het aktuele waarnemingsveld waar, maar ook is een sektor buiten dit veld, dat als een horizon rond het waarnemingsveld ligt, ons marginaal bewust (87*). De horizon wordt echter ervaren als

"... an extension of the perceived sector along the lines of, and in conformance with, the typical structure of ..." (88)

het waarnemingsveld. Deze horizon heeft een oneindige openheid, gereveleerd in een verduidelijkingsproces : de wereld is dan de "*... all-embracing horizon which extends infinitely in the performance of the process of clarification*" (89) (m.o.).

In een brief (90) geeft Schutz kommentaar op de marginale bewustzijnstheorie, zoals Gurwitsch ze in de konklusie van FC geëksposeerd heeft (en in MC nader uitgewerkt). Hij is het eens met de voornoemde opsomming (91*) maar schrijft : "... *es gibt noch andere*". Schutz introduceert nog twee andere marginale "*Konstanten*". De ene is het "*Wissen um meinen eigenen Tod (und dessen Korrelat, mein durch meine Geburt In-die-Welt-geworfen-Sein*" (91) (m.o.), waarvan hij echter onmiddellijk zegt dat het "... *mag in dem Begriff der "embodied existence" Platz finden*". Er is een tweede marginale konstante : "*Die andere aber schafft für Dich, nicht für mich, ein grosses Problem*". Het is namelijk de intersubjectiviteit, "*unser Wissen von der Existenz Anderer*". Men vindt in de briefwisseling geen reactie van Gurwitsch terug, maar men kan zich voor een antwoord op MBM beroepen. Daarin zegt hij dat "... *dieses "Wissen" um die Mitwelt als Menschenwelt eine uns ständig begleitende "Überzeugung"*" (92) is. Dit is dus in analogie met Schutz (93). Het motief echter waarom Gurwitsch dit niet vernoemd in zijn uitgebreide en specifieke studie over het marginale bewustzijn is me niet bekend. Er kan trouwens aangenomen worden dat Schutz niet op de hoogte was van MBM, wat gezien de hechte relatie tussen Gurwitsch en Schutz zeer vreemd lijkt.

Uiterst belangrijk lijkt met de toepassing van het marginale bewustzijn door Gurwitsch in de volgende twee gevallen. In een brief aan Schutz (94) schrijft Gurwitsch dat het marginaal bewustzijn van "... (2) (= "*meines Leibes*") und (3) (= "*eines gewissen Sektors der Aussenwelt*") *zusammen ergeben : meine situation in der Aussenwelt*". Konkreet betekent dit dat het "*hic*", het "*Hier*" tegenover het "*illic*", het "*Daar*", "*ausgezeichnet*" is "... *wegen ständigem Bewussthaben des Leibes als in der Welt situiert*" (95). Met andere woorden : in het marginale bewustzijn weet men zich steeds gesitueerd. En vermits er steeds een tema in het bewustzijnsveld is, en dit thema een marge veroorzaakt, is men steeds "in situatie"! (96*).

Wanneer men bij een bepaalde tematische activiteit twijfelt aan het bestaanskarakter van het tema

kan men dit herhalen voor een ganse reeks van analoge activiteiten, maar twijfelt men, in ultimis, niet aan het bestaan van de perceptuele wereld zelf. Dit geloof hangt af "... *far from being a more "prejudice" ... from the fact that the evidence from which it derives its certainty is permantly on hand*" (97).

↳ alief?

Deze evidentie is gebaseerd op het feit dat we op elk moment van het bestaan een marginaal bewustzijn hebben van de drie bestaansklassen, en vandaar van het bestaan van de wereld en onze verbondenheid ermee als gesitueerden ("*mundane existents*"). Zodat "... *the facts treated under the heading of "marginal consciousness" prove to be the root of what Husserl calls "the natural attitude"*" (98) (m.o.) (voor het belang van de natuurlijke attitude, als naïeve, niet-filosofische bewustzijnsspanningen, zie deel 1.3.).

1.2.3. Het bewustzijn als oorzaak van de leefwereld.

Wanneer men de referentie van de objecten naar de bewustzijnsakten expliciteert (99*), ontdekt men volgens Gurwitsch het bewustzijn als een

"... unique and uniquely privileged realm, prior to every domain, including the perceptual world" (100).

Deze prioriteit van het bewustzijn, dat als dusdanig de *"... origin of whatever exists and is valid"* (101) is, moet verstaan worden in epistemologische en niet in metafysische zin : *"It is not at all a question of a cosmogony in the traditional sense"* (102). Zoals hedendaagse fonemenologen zeggen gaat het niet om creatie, maar om produktie.

De creatie van al het bestaande door het bewustzijn als *"... medium of access to whatever exists and is valid"* (103), maakt dit bewustzijn tot de voldoende grond van de realiteit. Het bewustzijn is echter niet alleen het medium of *"avenue"* voor de ontsluiting van de realiteit, het is *"... even the only avenue"* (104) (m.o.). De uniciteit van het bewustzijn maakt het bewustzijn dus tevens tot noodzakelijke grond ; zonder bewustzijnsakten geen objecten en geen wereld : niets (105*). De gronden worden door Gurwitsch gelijkgeschakeld. Hoezo ?

We weten reeds dat het het bewustzijn *"bewijstzijn van ..."* is, dat intentionaliteit een noëmatisch-noëtische structuur vormt. Nu wordt een object door Gurwitsch gezien als een korrelaat van een groep bewustzijnsakten (noësen) die eraan gerelateerd zijn, of, omgekeerd : *"... we may state that group of acts as the equivalent of consciousness of the object"* (106*). Mutatis mutandis geldt dit ook voor de leefwereld :

"... the life-world and all that it comprises, ..., reveal themselves as correlates of acts and operations of consciousness" (107)*

(overigens bestaat de leefwereld voor, en niet na, de reductie. Ik heb hierop reeds min of meer op gealludeerd in het begin van punt 1.2.2.2.. De verwijzing blijft dan ook dezelfde). Het bewustzijn wordt op deze manier in feite gereduceerd tot een aantal bewustzijnsakten, die hooguit een medium voor de wereld zijn (zie noot (8) voor verband met noëmen).

Het bewustzijn wordt niet alleen gereduceerd, maar ook gedegradeerd. Door het als een medium voor te stellen wordt het op hetzelfde nivo van de zintuigen (de eigenlijke mediators van het bewustzijn) gesteld. Als een lege "realm" kan het bewustzijn dan niet anders dan veroorzaakt worden door de wereld. Het bewustzijn is echter geen negatief, waarop de (leef)wereld door een of andere mysterieuze, want toevallige, belichting wordt afgedrukt : het bewustzijn belicht zelf ! Het BZW is niets anders dan een oorzaak.

Het bewustzijn is geen medium, is niet leeg ; het heeft zijn eigen werkkraft, het is gericht. De intentionaliteit moet aangevuld worden. Het is niet alleen meer "bewustzijn van ...", maar daad-werkelijk "bewustzijn van ... omwille van". Er is dan niet een wereld en een bewustzijn die samenvallen, doordat ze elkaars noodzakelijke en voldoende gronden zijn. De wereld is nu altijd 'daar' waar er een thema is. Zo erkent Schutz twee probleem in verband met de organisatie van het bewustzijnsveld. De eerste, de structurering van het veld in tema/tematisch veld/marge heb ik reeds behandeld. Bij het tweede probleem gaat het over "... the motives by means of which this structurization has been initiated" (108) (m.o.). Tema's worden dan tematische relevanties ("bewustzijn van ..."), belicht door motivationele relevanties ("omwille van ..."). Zonder menselijke medebepaling is er dan nog een wereld - maar die ligt in een zwart gat.

1.3. De leefwereld

1.3.1. Verwarring en opheldering : een algemeen begrip van de leefwereld

Wie verwacht dat hij bij een auteur van een boek genaamd "*Die Strukturen der Lebenswelt I & II*" een juist leefwereldbegrip gaat aantreffen, zit verkeerd. Dat is natuurlijk op zijn minst verbijsterend te noemen. Het leefwereldbegrip in het boek klopt immers niet met zichzelf, en ook niet met noties van de leefwereld zoals Schutz ze in zijn artikels en zijn briefwisseling met zijn vriend Gurwitsch ontwikkeld heeft. In feite zijn er in gans de leefwereldproblematiek twee basisverwarringen. Eerstens : de leefwereld is al dan niet gelijk aan de alledaagse wereld. Tweedens : de alledaagse wereld is al dan niet gelijk aan de arbeidswereld. Schutz geeft daar niet echt een oplossing voor, zodat ik dat dan maar zelf zal proberen te realiseren.

De titel van het inleidende hoofdstuk van TSLWI begint reeds met een kontaminatie : "*The Everyday Life-World (and the Natural Attitude)*". Een leefwereld wordt ineens alledaagse leefwereld. Dit zou natuurlijk kunnen betekenen dat Schutz het onmiddellijk slechts over een deel van de leefwereld wil hebben, namelijk dat deel "... *which seems self-evident to men remaining within the natural attitude*" (1). Maar dat bekommt men door deze laatste definitie een pars pro toto vermits de leefwereld traditioneel gekenmerkt wordt door de natuurlijke attitude. Ik kan hierbij refereren naar Schutz's artikel "*Some structures of het life-world*" (2) waarin hij het enerzijds op p.117 heeft over de "*Life-world ... in the natural attitude*", en anderzijds op p.120 over de "... *naive attitude of our daily living*". Ook Gurwitsch erkent de gelijkschakeling van leefwereld en alledaagse wereld : "*What is meant (n : in verband met de leefwereld) is the world as encountered in everydag life ...*" (3), in tegenstelling tot de wetenschappelijke wereld.

Wat blijkt nu echter : "... *the life-world embraces still more than the everyday reality*" (4*)! De alledaagse wereld wordt, als realiteit, (o.a. : zie Deel 3) gekenmerkt door een specifieke kognitieve stijl, die o.a. gekenmerkt wordt door een eigen bewustzijnsspanning (de alertheid), en een eigen epoche (de natuurlijke attitude). Met andere bewustzijnsspanningen en epoches korresponderen (nogal ongenueanceerd uitgedrukt) andere realiteiten. Een en ander betekent dat

"... *we can conceive the concept of the life-world so broadly that it includes all modifications of attitude and alertness ...*"(5) (m.o.).

De leefwereld is dan niet meer de alledaagse werkelijkheid ; ze omsluit ze en bevat vele 'soorten' werkelijkheden. Ze blijft dan wel tegengesteld aan de wetenschappelijke wereld : "*We can also contrast the world of scientific thought with the life-world of natural experience*" (6) (m.o.) (zéér eigenaardig is hier nogmaals de leefwereld gekenmerkt wordt door "*natural experience*", terwijl hij in de regel daarvoor nog vele andere epoches bevatte). In het heel interessante artikel OMR behandelt Schutz in hoofdstuk V de wereld der wetenschap. De wetenschappelijke wereld heeft alle kenmerken van een wereld (zie Deel 3). Nu blijkt volgens Schutz de alledaagse wereld (die vereenzelvigd wordt met de arbeidswereld ; zie verder) "*... the archetype of our experience of reality*" (7) en vooral mogen alle andere werelden "*... be considered as its modifications*" (8) (m.o.). Zodat de wetenschappelijke wereld in tegenstelling wat zojuist (in TSLWI) beweerd werd, als een modifikatie van de alledaagse wereld, tot de ... leefwereld behoort.

Laten we ons nu eerst even bezig houden met de verwarring rond de eventuele identiteit van alledaagse en arbeidswereld.

Na het lezen van OMR schrijft Gurwitsch aan Schutz het volgende : "*Mit Ihrer Exposition von "daily life world" als Arbeitswelt haben sei meine ganze Zustimmung*" (9). Inderdaad, de identiteit van beide werelden vinden we (weer) terug, in een titel van een paragraaf, als een kontanimatie : "*everyday world of working*" (10). Nu kan deze arbeidswereld in verschillende zones verdeeld worden in termen van bereik ("*reach*", zie p. 4 e.v.).

Merkiel

Nu weten we dat er objecten buiten ons bereik liggen, zoals de sterren : "Für den Erwachsenen in natürlicher Einstellung sind sie Lichtpunkte ausserhalb seiner Wirkwelt und dies auch dann, wenn er ihre Stellung als Mittel für seine Orientierung benützt" (11). Echter, Schutz merkt echter op dat door de loutere ervaring van de objecten, ze reeds op een bepaalde manier "in a broader sense of this term (n : reach)" (12) in ons bereik liggen (cfr. noot (38) Deel 1.1.). Wanneer dan de leefwereld als arbeidswereld moet verstaan worden als "... something that we have to modify by our actions or that modifies our actions", kan deze dan zo verbreed worden dat perceptie en actie steeds bij elkaar horen. Zodanig dat we Schutz, mét Schutz, ongelijk moeten geven wanneer hij Gurwitsch schrijft dat

"... es für mich wichtig geworden ist, der "world of working" der "world of everyday life" gegenüberzustellen, denn ich bin darauf gekommen, dass beiden Begriffe sich gar nicht decken" (13).

De motivering van deze idee vond ik spijtig en merkwaardig genoeg niet. De alledaagse wereld wordt dan een 'verbrede', 'uitvergrote' arbeidswereld, die door en door pragmatisch is. En ik zal er maar almeteens aan toevoegen dat déze alledaagse wereld de leefwereld is. (Overigens vindt men deze gelijkstelling van leefwereld en arbeidswereld tevens terug bij de eminente Schutzkenner, H. Wagner, in zijn "Alfred Schutz. An intellectual biography" , pp. 289-91).

Het pragmatische karakter van de arbeidswereld maakt dat de mens aan de wereld is. Door de lichamelijke gesitueerdheid is de mens steeds in een "hic" en "nunc" aan de wereld. Appresentatie (14*) zorgt ervoor dat de situatie getranscendeerd wordt, dat de situatie wordt opgenomen in een 'keten van situaties'. Volgens Schutz gaat hem dan daarover :

"Nicht um die Lebenswelt als solche, sondern um die Zeitstruktur, die das instantan auftauchende Phänomen mit seinem Vorher und Nachher, das "specious present" mit den Retentionen und Reproduktionen, den Protentionen und Antizipationen, zur lebensweltlichen Zeit verknüpft" (15) (zie ook p.12).

Wanneer er dan een "... lebensweltliche Zeitstruktur geben soll, dann kann sie in natürlicher Einstellung nur durch Einbeziehung der das Jetzt und so transzendierenden Elemente ... in mein aktuell bürgerliches ("specious") Jetzt gewonnen werden" (16). Hetzelfde geldt voor de "Raumstruktur" van het aktueel gegevene - het gesitueerde, het tema (17*). Het is echter essentieel dat de optredende transcendentie van de situatie geen transcendentie van de leefwereld is :

"Es ist aber - mit Ausnahme jener Form des Appräsentation, die ich symbol zu nennen vorschlug (zie verder) - nicht so, dass das Appräsentierte die Lebenswelt transzendiert" (18) (m.o.).

Integendeel, een en ander maakt de leefwereld pas mogelijk :

"Was transzendiert wird, ist das instantane Jetzt-Hier-So, und der Mechanismus, durch den das Transzendente in das Jetzt-Hier-So appräsentiv einbezogen wird, macht Lebenswelt erst möglich" (19).

We weten dat de transcenderende elementen niets anders zijn dan momenten en plaatsen, of beter hun samenhang ; situaties- die in "potential", "restorable" en "attainable" bereik zijn. Elk *Daar*" kan een *Hier*" worden, waardoor een *Hier*" op zijn beurt een *Daar*" wordt ; er is een voortdurende overgang van situaties. Formeel gezien is de leefwereld dan deze overgang, deze keten van situaties.

Ik heb daarnet even een "Ausnahme" i.v.m. transcendentie geciteerd. Ze sloeg op het feit dat er niet alleen binnen de leefwereld van transcendenties sprake is, maar ook dat er met betrekking tot de leefwereld als geheel de mogelijkheid van transcendentie bestaat ! Dit dan, zoals aangestipt, door middel van symbolen. Een symbool wordt gekarakteriseerd door het feit dat het de leefwereld transcendeert in de zin dat het appresenterende deel ervan (het teken) tot de leefwereld behoort, terwijl het geappresenteerde (het betekende) deel uitmaakt van een andere wereld (20). Door het symbool komt de leefwereld tegenover andere werelden te staan. We weten reeds dat de leefwereld tegenover de wetenschappelijke wereld gesteld wordt in TSLWI. Ook Gurwitsch benadrukt wat hij het polemisch karakter van de leefwereld noemt :

"Er bedeutet die Welt in der wir leben und die für uns ... die Realität bildet im Gegensatz zur "Welt", die die Wissenschaft konstruiert. Halten wir die Wissenschaft nicht, so hätten wir diesen Begriff nicht nötig" (21)(m.o.).

Ook Schutz kent de leefwereld als een "Gegensatz", echter niet tegenover één wereld (die der wetenschap) maar tegenover verschillende werelden, waaronder die der wetenschap. In dezelfde brief schrijft Gurwitsch dat hij radikaler is als Schutz :

"... *mein Begriff der Lebenswelt schliesst all das Sakrale ein ...*"(22).

Schutz reageert daar op door te stellen dat alle werelden

"... *nur symbolisch innerhalb der Lebenswelt heraufbeschworen werden und nur durch Symbole mitgeteilt werden*" (23)(m.o.).

(het mag duidelijk zijn dat de "Schutz van de briefwisseling" onze voorkeur draagt, boven de "andere Schutz" !!) Het gesymboliseerde, het geappresenteerde heeft dan zijn eigen wereld (zoals het sakrale universum) waarbij de symbolen, of de appresenterenden tot de leefwereld behoren. De leefwereld veroorzaakt een aantal werelden (die der kunst, wetenschap, droom, religie, ...) die los komen te staan van de leefwereld, hun eigen realiteit vormen maar als dusdanig toch noodzakelijk voor de leefwereld zijn. Zonder droom en fantasie geen wereld om (in) te leven. Maar ook de wetenschappelijke wereld is een noodzaak. Nu zullen sommigen opmerken dat er culturen bestaan die geen wetenschap kennen, maar toch leven, toch over een leefwereld beschikken. Het is dan ook nodig wetenschap te verstaan als een (refleksief) begrippelijk maken van de leefwereld. Waar men in de leefwereld in de bewustzijnsstroom leeft (en in de "... *corresponding relevancies ...*" (24); zie ook p. 11 : "se laisse vivre") stapt men in de reflectie uit deze stroom en 'kijkt men er naar' om ze te begrijpen. Wetenschap is in feite een op een bepaald terrein van de leefwereld gericht e, gesystematiseerde reflectie. Wat dan voor de wetenschappelijke activiteit geldt, gaat dan eveneens op voor de reflectie : "*Scientific theorizing ... does not serve any practical purpose. Its aim is not to master the world but to observe and possibly to understand it*" (25). Het is voor ons, samen met Langsdorf (26*) dan ook onbegrijpelijk dat Gurwitsch in "MBM" de natuurlijke attitude tegenover de (leef)wereld als "... *deren thematisierung...*" (27) ziet.

Dat de leefwereld, als alledaagse wereld (en die op zijn beurt, als 'verbrede' arbeidswereld), de werelden der fantasie e.d.m. veroorzaakt mag niet begrepen worden als zouden de geappresenteerden veroorzaakt worden door de appresenterenden. De appresenterenden zijn immers relatief, in die zin dat een geappresenteerde X, dat eerst verbonden was met een appresenterende A, ook door een B kan geappresenteerd worden (zo haalt Schutz het voorbeeld van Romeins en Arabisch schrift aan waarbij verschillende appresenterenden gelden voor hetzelfde geappresenteerde (28)). Er moet dus op zoek gegaan worden naar 'iets van' de leefwereld dat de transcendente wereld(en) veroorzaakt.

Husserl zegt :

"Die Lebenswelt ist ein Reich ursprünglicher Evidenzen" (29) (m.o.)

Het evident gegevene is dat in de waarneming als "es selbst," in onbemiddelde ("unmittelbar") aanwezigheid ervaren. Maar we weten dat in de leefwereld, als "Reich des subjektiven" (30) "Das wirklich Erste ... die subjektiv-relative Anschauung des vor__wissenschaftlichen Weltlebens" (31) is. De leefwereld is dan inhoudelijk ervaren als een waarnemingswereld, en wel niet 'zomaar' :

"Alles Gegenständliche der Lebenswelt ist nur"relativ" auf ein subjektives Anschauen gegeben" (32) (m.o.).

In termen van de arbeidswereld zou men kunnen zeggen dat de dingen er niet zomaar zijn, maar dat ze ons appelleren om bewerkt te worden. Ze interesseren en mobiliseren ons : evidenties worden uit de wereld gerukt vanwege het pragmatische belang dat we in hen stellen. Evidenties kunnen echter sedimenteren. Het kunnen wiskundige proposities of notenbalken worden. Sedimentaties leven in de transcendente werelden. Ze kunnen echter gereactiveerd worden, zoals Schutz aanstipt : "... reactivation is ... explication of the meaning which has implicated in the abbreviations of this sedimentations, by referring it back to the primal evidence" (33). De leefwereld is dan de "basis of meaning", of zoals Husserl het uitdrukt :

"Von der objektiv-logischen Evidenz (der mathematischen "Einsicht, der naturwissenschaftlichen, der positiv-wissenschaftlichen "Einsicht", so wie sie der forschend-begründende Mathematiker usw. in Vollzug hat) geht hier der Weg zurück zur Urevidenz, in der die Lebenswelt ständig vorgegeben ist" (34) (m.o.).

De leefwereld kan dan gedefinieerd worden als een geheel van situaties waarin evidenties (tematische relevanties) getematiseerd worden omwille van pragmatische belangen (motivationale relevanties).

1.3.2. De specifieke kenmerken van de leefwereld

Het lijkt me noodzakelijk om nog even het leefwereldbegrip te expliciteren. Ik gebruikte reeds de term epoche, als één van de kenmerken van een wereld.

Wat de leefwereld betreft, moet de aandacht gevestigd worden op het nogal verwarrende feit dat een fenomenologisch gericht denker als Schutz het epochebegrip op een totaal andere manier gebruikt als de grondlegger van de fenomenologie. Waar door Husserl in de fenomenologische epoche de wereld tussen haakjes geplaatst wordt, het geloof in deze wereld opgeheven wordt, heft de gebruiker van Schutz's epochebegrip de twijfel in de wereld op: "*What he puts in brackets is the doubt that the world and its objects might be other wise than it appears to him*" (35). Schutz noemt dit dan de "*epoche of the natural attitude*" (36*). De wereld is "... *eine stets bereite Quelle von Selbstverständlichkeiten*" (37). Hij is vanzelfsprekend ("*taken for granted*") en als dusdanig het onproblematische veld waarop een (problematisch) thema zich in de schijnwerpers stelt. De wereld is een element van het marginale bewustzijn dat gepaard gaat met elk tematische bewustzijn.

Tot dit marginale bewustzijn behoort de intersubjectiviteit, zodat: "*From the outset, my life-world is not my private world but, rather, is intersubjective ...*" (38). Dit komt omdat elke situatie intersubjectief is (39*), en de leefwereld een opeenvolging van situaties is. Schutz (met Luckmann) geeft vanuit het perspectief van de intersubjectiviteit de volgende opsomming van wat als vanzelfsprekend aangenomen wordt

- "... (a) *the corporal existence of other men ;*
- (b) *that these bodies are endowed with consciousness essentially similar to my own ;*
- (c) *that the things in the outer world included in my environs and that of my fellow-men are the same for us and have fundamentally the same meaning ;*

- (d) that I can enter into interrelations and reciprocal actions with my fellow-men ;
- (e) that I can make myself understood to them ... ;
- (f) that a stratified social and cultural world is historically pregiven as a frame of reference for my and my fellow-man, indeed in a manner as taken for granted as the natural world ;
- (g) that therefore the situation in which I find myself at any moment is only to a small extent purely created by me" (40).

Dat de dingen, zoals in puntje (c) van vorig citaat aangestipt, een bepaalde (gemeenschappelijke) betekenis hebben, beduidt dat het niet gaat over de primaire kwaliteiten van de dingen (zoals ze in de eksakte wetenschappen voorkomen) maar wel over de sekundaire kwaliteiten. De leefwereld is dan een kulturele wereld, zegt Gurwitsch, waarin de

"... things perceived present themselves as defined by the purpose they serve, the use that can be made of them, the manner in which they are to be handled ..." (41) (m.o.)

zodat de dingen niet 'zomaar' worden waargenomen, maar door "schemes of apprehension" (42). Een en ander betekent dat we nooit "de" waarnemingswereld ontmoeten, die dezelfde is voor alle mensen : "Rather we are confronted with our cultural world which is our lifeworld" (43) (m.o.). Zodat Gurwitsch -met Piaget- besluit dat "there only exist interpreted experiences" (44).

De dingen van de wereld zijn dingen voor ons. Ze dienen voor een bepaald doel, we maken er gebruik van. Men kan dan zeggen dat "... our natural attitude of daily-life is pervasively determined by a pragmatic motive" (45) (m.o.). Bij de effectuering van het doel van een objekt in het gebruik ervan, is het zo dat "... we act and operate not only within the life-world but also upon it" (46). We transformeren de wereld door ons lichaam, terwijl we van de objekten een zekere weerstand ondervinden, "... den wir entweder überwinden oder dem wir weichen müssen" (47). Waar we het "überwinden" begrijpen als assimilatie (in de zin van Piaget), moet het "weichen" in dezelfde geest niet als een vluchten begrepen worden, maar als een akkomodatie. Vandaar dat de leefwereld voor Schutz iets is "... das wir durch unsere Handlungen zu modifizieren haben oder das unsere Handlungen modifiziert" (48) (m.o.).

In navolging van Bergson onderscheidt Schutz verschillende bewustzijnsnivo's ("*planes of consciousness*") die gekenmerkt worden door specifieke bewustzijnsspanningen ("*tensions of consciousness*"). Deze bewustzijnsspanningen zijn functie van "... *our varying interest in life, action representing our highest interest in meeting reality and its requirements ...*" (49). "*Attention à la vie*" is het elementaire regulatieve principe van het bewuste leven. Met de term "*wide-awakeness*" (alertheid) hoort dan een bewustzijnsnivo "... *originating in an attitude of full attention to life and its requirements*" (50) dat alleen voorkomt bij de "*performing and working self*" (51). De leefwereld als 'uitvergrote' arbeidswereld, wordt dan gekenmerkt door alertheid als bewustzijnsnivo. Daar waar het subjeet "*slaapt tegenover de wereld*" of de wereld tussen 'geloofshaakjes' plaatst in de natuurlijke attitude (de specifieke epoche) 'waakt' hij tegenover een (afgelijnd) deel van de wereld, een tema - in de *attention à la vie*.

Hoewel een leefwereld relatief is aan een socio-kulturele groep, kan men spreken van een ontologie van de leefwereld, een "... *a priori science of the universal structures of the perceptual world ...*" (52). Dit "*lebensweltliches A Priori*" bestaat uit een aantal categorieën die gedenoteerd worden door dezelfde namen als in de wetenschap, maar zijn daarvan onafhankelijk. Zo bezitten de dingen die in de leefwereld ontmoet worden, onafhankelijk van én de socio-kulturele én de wetenschappelijke interpretatie, ruimtelijke vormen, duren ze doorheen de tijd (of ze veranderen of niet), en staan steeds in een "*all-encompassing spatio-temporal horizon*" (53). Ook heersen er kausale konnekties van een bepaald type "... *in the behavior of particular things as well as in the behavior of the life-world as a whole*" (54). Bij deze aan Husserl ontleende invariante structuren, voegt Gurwitsch het feit dat elke leefwereld op een bepaalde manier geïnterpreteerd is. Hoewel alle interpretaties verschillen al naargelang de socio-kulturele gemeenschap, zijn de interpretaties

"... *diverse specifications of interpretedness at large, which itself is not relative, but the invariant ground upon which ... all relative specifications arise*" (55).

Waarom een bepaald ding in de ene historische groep (meer) "*use*" of pragmatisch belang heeft dan in een andere, wat de konkrete invulling van het mechanisme van de interpretatie is ; het zijn vragen die opgelost (willen) worden door Schutz's relevantietheorie.

DEEL 2.
De epistemologische betekenis
van het relevantiebegrip.

2.1. Alfred Schutz over relevantie.

2.1.1. De situatie

Op elk moment van mijn bewust leven, schrijft Schutz, vind ik mezelf midden in de wereld en binnen een bepaalde positie die ik in deze wereld bekleed : "*I am, therefore, always "in situation"*" (1). Gurwitsch bevestigt dit (2*), maar benadrukt de prioriteit van het bewustzijn als toegangspoort tot de realiteit. Hij stelt deze idee als dusdanig tegenover het eksistentialisme dat een onmiddellijke band met de wereld - een "*aan-de-wereld-zijn*", een "*gesitueerd zijn*" - poneert (3). Ik heb echter reeds - met Gurwitsch zelf ! (zie p. 24) - gezegd dat het marginale bewustzijn, dat noodzakelijk gepaard is aan het tematische bewustzijn, de kennis van een situatie inhoudt. Wanneer we ons met een thema bezig houden (en we weten dat er steeds een thema in het bewustzijnsveld is), is er noodzakelijkerwijze het bewustzijn, zij het marginaal, van de situatie waarin men zich bevindt : men weet zich steeds "*hic et nunc*". Bewust-zijn en gesitueerd-zijn gaan hand in hand (welke hand zich het eerst de andere aanreikt, de vraag naar de specifieke (tijds)relatie tussen bewustzijn en gesitueerdheid, wordt beantwoord in deel 2.3).

Wat betekent dat nu, een situatie ? Schutz onderscheidt twee componenten van de situatie. Enerzijds is er de ontologische structuur van de (leef-)wereld. Die bestaat uit drie dimensies : tijd, ruimte en kansaliteit. De wereldse ("*cosmic*") tijd valt niet tesamen met de durée :

"We live in all these dimensions together but there is no one-to-one correspondance between the concurrent moment of events in each of them" (4).

Dit leidt tot het fenomeen van het wachten, waarbij Schutz altijd Bergsons voorbeeld van het suikerwater geeft : wanneer ik gesuikerd water wil drinken, moet ik wachten tot het suiker opgelost is. Het fenomeen van het wachten duikt ook op met betrekking tot de ruimte. Ik bevind me op een "Hier", en wil ik naar een "Daar" dan moet ik me verplaatsen - en geduld opbrengen. Het wachten hangt af van een "... *prearrangement of succession of the events in time ...*" (5) waarbij er een "*erlebte Kausalität*" (6) is : wil ik bepaalde doelen bereiken (opgelost suiker ; een "Daar" ; ...), dan moet ik handelingen treffen die efficiënt geacht worden voor het beoogde doel (ik moet het suiker in het water stoppen ; me fysisch verplaatsen ; ...) (voor het fenomeen van het wachten ; zie ook p.116).

Het tweede element van een situatie slaat op de biografisch bepaalde elementen, meer nauwkeurig op de aanwezige kennisvoorraad ("*stock of knowledge at hand*"). Biografisch wordt de ontologische structuur van de wereld beleefd als

"... Bedingungen der Spontaneität, Spielraume der Freiheit, Barriere und Springbrett, Hindernis und Förderung, als auferlegt und instrumental bewältigbar" (7*).

Wanneer we "*in situatie*" zijn, slaat dit uiteraard niet op iets mystieks, maar op iets concreets. Met deze situatie moeten we, zegt Schutz in navolging van K. Goldstein, "*... come to terms ...*" (8). We moeten ons een beeld geven van de situatie, we moeten haar naar het beroemde teorama van W. Thomas (9*) definiëren, en een dergelijke definitie is "*... precisely the way in which we come to terms with it*" (10). Het is dan de taak van de kennisvoorraad

"... to define certain elements by singling them out of the ontologically pre-given structure of the world" (11).

De situatie is steeds open, ze moet altijd opnieuw gedefinieerd worden : ze is in "*need of explication*" (12). Deze eksplikatie is op twee manieren mogelijk. Men kan onmiddellijk de situatie definiëren door de aanwezigheid van geschikte (gewoonte-)kennis ; we spreken dan van een routinesituatie. Het kan echter zijn dat een situatie niet zomaar op een routineuze wijze kan gedefinieerd worden. Er treden dan nieuwe elementen in de situatie, zodat actief moet gedelibereerd worden. Men zit dan in een problematische situatie : het probleem vraagt om een (nieuwe) oplossing (13*).

In MBM zegt Gurwitsch : "In einer konkreten Situation stehend, in sie einbezogen, bin ich jeweils der, als den die Situation mich bestimmt" (14), en "Vielmehr bin ich in einer konkreten Situation jeweils der, den die Situation aus mir macht" (15). Wagner spreekt in dit verband - terecht - van een "extreme situational relativism" (16). Een kansale determinatie van de elementen van een situatie kan volgens Schutz echter niet. De definitie van een situatie gebeurt door het selektiemekanisme van de interesse :

"... there is such a selection of things and aspects of things relevant to me at any given moment, whereas other things or aspects are for the time being of no concern to me ... All this is biographically determined" (17) (m.o.).

Een situatie is dan een ruimtelijk/tijdelijke eenheid dat door een definitie in termen van een bepaald en slechts één tema(-tische relevantie), omwille van een specifieke interesse (omdat-motief), beperkt en daardoor mogelijk gemaakt wordt.

2.1.2. De drie soorten relevanties

2.1.2.1. De thematische relevantie

2.1.2.1.1. De opgedrongen thematische relevantie

Wanneer de kennisvoorraad geschikt is voor de definitie van de situatie, zeggen we dat hij de situatie "dekt". De kennisvoorraad is immers een "... *sediment unserer Erfahrungen von vorgängen Definitionen der Situation der Welt ...*" (18). Op basis hiervan wordt de situatie als gelijkaardig aan voorafgaande gedefinieerd ; dit gebeurt aan de hand van de zogenaamde "*synthesis der Rekognition*" (19*). De situatie, of het thema waarin de situatie verschijnt, wordt dan als vanzelfsprekend aangenomen : we zijn ermee vertrouwd ("*familiar*"). De definiëring van de situatie wordt dan, zoals reeds gezegd, als routineus ervaren.

Nu kan deze routine onderbroken worden. Een probleem kan zich voordoen : een thema, dat tot nog toe onbevraagd was, wordt "*fragwürdig und befragenswert*" (20). Het thema wordt thematische relevantie. Hoe komt dit :

"Why ... does this object appeal to his attention to such an extent that he makes it the theme of his interpreting activity ? What makes the interpretation of this object at all a problem to him ?" (21).

Het subject heeft met name een "... *set of expectations, this field of the unproblematic ...*" waarin alle elementen als vertrouwd beschouwd worden. Op basis van de idealisering "*and so forth*" (22*) en haar subjectief korrelaat "*I can do it again*" (23) wordt verondersteld dat wat in een bepaalde situatie als een thematische relevantie werd begrepen, in een analoge situatie als hetzelfde (thema) wordt aanzien. De (oorspronkelijke) thematische relevantie wordt dan als een type beschouwd dat toekomstige analoge situaties kan dekken. Nu kunnen deze automatische verwachtingen beschaamd worden doordat zich een bepaald object aan het subject opdringt :

"This is the first form of relevance : namely, that by virtue of which something is constituted as problematic in the midst of the unstructuralized field of unproblematic familiarity- and therewith the field into theme and horizon" (24) (m.o.).

In onderhavig werk is dit het tweede relevantiebegrip. De interpretatieve en motivationale relevantiebegrippen zullen respectievelijk de derde en vierde relevantiebegrippen zijn. Deze volgorde is slechts als dusdanig vanuit het perspectief van de presentatie, niet uit dat van de werkelijkheid.

Schutz spreekt van "topical relevance" in de RPR, maar om diverse redenen gebruik ik steeds het begrip "tematische relevantie" (25*). Het gaat hier nu slechts om

"... one case ... of the constitution of the theme within the undifferentiated field ... We do not make this experience thematical by a volitive act, and that is why we call this kind of relevance imposed relevance" (26).

De lezer zal merken dat Schutz opeens aanneemt dat er zoiets als een ongestructureerd bewijstzijnsveld bestaat, dat blijkbaar slechts door het opduiken van een probleem in de reeds gekende structuur wordt verdeeld. Ik heb anderzijds reeds gezegd dat er steeds een thema in het veld is. Schutz geeft dan ook toe dat de veronderstelling van een ongestructureerd veld een *"... merely pedagogical but entirely unrealistic assumption..."* (27) was. Dat lijkt me slechte pedagogie. Immers, door te stellen dat een thema uit een soort van chaotisch veld opduikt, en dit veld dan als het ware achteraf structureert, geeft Schutz de indruk dat een thema veroorzaakt wordt door een veld. Iets zou dan pas tematisch relevant zijn als er een onproblematisch veld is. Dit verdraait echter de grondverhoudingen tussen thema en veld (zie pp. 18-9). Een veld is namelijk slechts onproblematisch daar omdat het subjezt zich met een (één) thema bezig houdt (vergelijk p.37, waar ik suggereer dat het epochebegrip kan gezien worden als een 'geloofshouding' tegenover het niet-tematische, waaronder het veld behoort). Dit is ook zo in de routinematige waarneming. Ook hier, waar zelfs het vroegere thema onproblematisch geworden is en tot het veld of de marge behoort, is het veld onproblematisch omdat de aandacht gericht is op een (nieuw) thema. Het is het thema dat het veld veroorzaakt, niet omgekeerd. De problematisering van een objekt uit het bewustzijnsveld kan m.i. slechts gebeuren tegenover een thema (dat het veld structureert in tematisch veld en marge).

Ofwel wordt het thema zelf tot tematische relevantie, of, beter, wordt het thema teruggebracht tot zijn oorspronkelijke verschijning als tematische relevantie. Een man, bijvoorbeeld, komt jaren later terug naar zijn huis. Al zijn meubels zijn eruit verdwenen ; er zijn zelfs nieuwe bewoners. Het hele huis is een reusachtig probleem geworden : de man kan het huis met zijn aanwezige kennisvoorraad niet meer dekken ; alle idealisering worden teleurgesteld. Het huis kan echter evengoed steeds onbewoond blijven staan zijn. Maar hoewel ze moeilijk huurders kunnen genoemd worden, zijn er toch veel dieren in het huis getrokken, waarbij vooral de spinnen zich door hun webben hebben weten onderscheiden. Het huis, een eenheid van Gestaltkoherentie, een internoëmatisch systeem, is veranderd. Het heeft een konstituent, dat een bepaalde funktionele significantie heeft, bijgekregen : het huis is een vuil huis geworden. De webben zijn op dat ogenblik het "gegevene", en het huis is het "meegegevene".

Ofwel kan een deel van het tematisch veld tematisch relevant worden. Een aantal eikels die de man ooit geplant had, zijn na verloop van tijd zodanig gegroeid dat ze het zicht op het huis ongepland belemmeren. Ze zijn een groot probleem geworden. Ze presenteren het huis anders. Het huis, als thema het noëmatische "Wat", wordt door zijn veld, dat een noëmatisch karakter heeft, anders voorgesteld. Het tematisch veld heeft een zekere zakelijke relevantierelatie tegenover het thema, en door een verandering in de relatie wordt de aandacht op een deel van het veld getrokken, waardoor een tematische relevantie ontstaat.

Tenslotte, kan een element uit de marge tematisch relevant worden. Dat is echter een onopgelost probleem. In het geval van de hypotetische relevantie (zie p. 119) stelt Schutz dat iemand die bezig is met een bepaalde taak opgeschrikt wordt door een knal. Hoe het mechanisme is dat dit marginaal element tot tematische relevantie maakt, en het 'oorspronkelijke' tematisch relevant object met betrekking waarop het marginaal was, verdringt, weet Schutz - en ik ook niet direkt - niet te zeggen (28*).

Schutz onderscheidt nog verschillende vormen van opgedrongen thematische relevanties ; o.a. de thematische relevanties die een subjekt ervaart wanneer hij verandert van wereld. Ook kunnen in sociale interactie door de anderen thema's aan een subjekt opgedrongen worden (29*).

2.1.2.1.2. De gekozen thematische relevantie

Er is een tweede soort thematische relevantie : "*We may voluntarily structure a field into thematic kernel and horizontal background ...*" (30). Wederom kan men Schutz's vervelend pedagogisch truukje vaststellen ; het veld zou nog moeten gestructureerd worden, zij het dat dit nu op een keuze berust.

In deze keuze berust het enige verschil met de opgedrongen thematische relevantie ; ook een gekozen thema is een probleem, met een onproblematisch veld, en dat voorheen zelf onproblematisch was. Er zijn twee mogelijkheden : "*... the first consists of the voluntary replacing of one theme of thought with another by gradually superimposing one on the other ...*" (31) (om alle misverstanden te vermijden leest men i.p.v. "*theme of thought*" beter "*theme of consciousness*" ; bewustzijn is breder dan denken). Het originele thema blijft behouden ; het wordt uitgediept of verbreed. De tweede mogelijkheid refereert naar de "*... voluntary shifting of attention from one topic to another when there is no connection between them*" (32). In dit geval wordt het vorige thema opgegeven ; het is heterogeen aan het nieuwe thema.

Wanneer we de overstap maken tussen twee heterogene thema's kan dat op verschillende manieren gebeuren. Het subjekt kan vrijwillige overstappen van de ene in de andere wereld (zie p. 137). Het overstappen van een thema naar een ander (heterogeen) thema kan vanzelfsprekend in een zelfde wereld gebeuren. Het eigenaardige hierbij is dat beide thema's, hoewel tot elkaar materieel irrelevant, een bepaalde relatie kunnen aangaan. Schutz heeft het dan zelfs over marginale thema's.

Dit hoeft niet als een contradictio in terminis gezien te worden, wanneer men, bij een a1 als tema in het veld, een a2 heeft "... *in the margin as a topic in its own right, but now as a temporarily suspended one ...*" (33). Voor het begrippelijk maken van het verband tussen deze tema's (die niet beperkt hoeven te blijken tot twee) voert Schutz een speciale vorm van motivationele relevantie in : de zogenaamde "*relevance of actualization*" (34). Het beduidt een hoger systeem van motivationele relevantie in de zin dat

"The motivational relevances of shifting from one activity to the other themselves belong to the general plan of life, within which all other plans ... have their hierarchical position" (35)

(voor een bespreking van het begrip "*levensplan*" zie p. 55).

Verschillende tema's blijven een relatie onderhouden in het geval van de verdieping en verbreding van een tema. Verbreding van het tema slaat op een deel van de eksterne horizon van het tema. De potentiële items van het thematische veld worden geëxpliciteerd, getematiseerd waarbij de (op materiële relevantie gebaseerde) band met het originele tema behouden blijft. Anderzijds is er natuurlijk de interne horizon : "*Once the theme has been constituted, it becomes possible to enter more and more deeply into its structure ...*" (36*). Het tema wordt aldus

"... the locus of a practically infinite number of topical relevances which may be developed by further thematization of its ^{intrinsic} contents" (37).

Door deze zogenaamde subtematisatie wordt het geheel niet in zijn delen verbrokkeld. Het oorspronkelijke tema blijft de determinerende factor van de subtematische ; het tema wordt een "*paramount theme*" (38).

Schutz gaat in een adem door en zegt dat als we dan zoiets als een hoofdtema hebben, het kan verbonden worden met een "... *theme of a higher order in relation to which it is subordinate or a more subthematization*" (39). Deze redenering kan dan op zijn beurt toegepast worden op dit laatste tema :

"Thus the inner horizon of a theme may be explored by means of voluntary acts explicating on the one hand the topical relevances leading to subthematization, and on the other hand referring to themes of a higher order, without losing in either case the paramount theme ... as home base for all these topical relations" (40).

Vooraf had Schutz echter gezegd dat het hoofdtema een systeem van tematische relevanties is en als dusdanig verbonden met tema's van hogere orde. Dit systeem kan niet anders dan dit (hoofd)tema zelf zijn. Wat dan de "*inner horizon*" in vorig citaat komt doen, is me zeer duister. Het zijn immers niet de subtema's van het (hoofd)tema die refereren in tema's van hogere orde, maar dit hoofdtema zelf. Schutz zegt dat hetzelfde schema opgaat voor de eksterne horizon. Dat is veel sensikaler. Immers, m.b.t. de interne horizon, hoofdtema en tema's van hogere orde maakt Schutz de kapitale fout om twee soorten relaties over één kam te scheren. We weten reeds dat in het tema er een eenheid van Gestaltkoherentie heerst, terwijl er in de horizon eenheid van (im)materiële relevantie is. Dit zijn twee totaal verschillende relaties, zodat Schutz geen wat Cox een "*... vertical structure of super- and sub-ordinate themes*" (41) noemt, kan gebruiken. Deze verticale structuur lijkt me totaal fout en wanneer Schutz zegt dat "*The theme is always not only within a field but also connected to other themes which together form a system*" (42) zou ik dat als volgt willen formuleren : wat betreft interne horizon en subtema's valt het tema samen met ... zichzelf, en het systeem der tema's is niets anders dan het bewustzijnsveld.

2.1.2.2. De interpretationele relevantie

2.1.2.2.1. Algemeen

We houden in onze blik een problematisch thema, een tematische relevantie, tegenover een onproblematisch veld. Dit probleem is a.h.w. naakt ; het moet aangekleed worden door een type uit de kennisvoorraad. Een verwikkeling kan optreden wanneer verschillende types met elkaar wedijveren voor de definitie van het probleem ; men spreekt dan van een problematische mogelijkheid (43*). Het probleem wordt opgelost, de tematische relevantie (en aldus de situatie) gedefinieerd, "... as soon as it can be decided under which of the available alternatives it has to be subsumed ..." (44). De alternatieve types staan niet zomaar ter beschikking van de definitie van de situatie ; "The bulk of our knowledge is without bearing upon the theme and, therefore, immaterial for its being grasped and elaborated" (45) (m.o.). De nieuwe soort relevantie die dus gebaseerd is op een zakelijke relevantie met het thema, wordt "interpretationele relevantie" genoemd.

Nu zou men verkeerdelijk kunnen denken dat de tematische relevantie er zomaar eerst is. Schutz geeft inderdaad deze indruk :

"After the thematically relevant has become a problem (n. : dit is overigens een tautologie) it can be considered ... with respect to alternatives between which a choice has to be made ..." (46) (m.o.).

De TSLWI zegt duidelijk dat het probleem niet naakt, maar reeds onmiddellijk aangekleed is :

"... interpretational relevance does not enter separately into consciousness, but rather already appears to be taking part in the constitution of the theme" (47).

Het thema valt automatisch samen met bepaalde kenniselementen : "It is experienced as a typical something" (48). Dit lost het probleem van Cox op, dat erin bestaat dat op basis van een verschil tussen tematische en interpretationele relevanties, de tematische relevanties moeilijk anders kunnen zijn dan "mere sense data" (49) (zie ook p.56).

Het is "*By means of the passive synthesis of recognition, (that) actual experiences are matched with or superimposed upon the types ...*" (50) die zodoende interpretationeel relevant zijn (de types zijn meer eksakt empirisch algemene types ; zie p. 80).

De interpretationele relevantie heeft een dubbele functie :

"Not only is it interpretatively relevant that part of our knowledge at hand that has "something to do" with the thematic object now given to our interpretation ; but ; uno acto, certain particular moments of the object perceived obtain the character of major or minor interpretative relevance for the task of recognizing and interpreting the actually experienced segment of the world" (51).

Wat de "*something to do*" tussen kennis en tematische relevantie betreft (cfr. vorige bladzijde : "*immaterial*"), mag dit zeker niet verward worden met de materiële relevantie_{relatie} ! Bij deze laatste is het thema reeds duidelijk gedefinieerd, en gaat het over de relatie tussen dit thema en het veld. De "*something to do*" gaat erover of de kennis in staat is het thema te definiëren, de situatie te dekken. De tweede functie van interpretationele relevantie heeft m.i. geen verschil met de eerste. Vooreerst is het al zo dat men vanwege de eenzijdigheid van elke waarneming een objekt toch nooit in al zijn konstituenten kan kennen. Vervolgens hebben de konstituenten van het objekt, de tematische relevantie (als eenheid van Gestaltkoherentie), een verschillende funktionele significantie. Het is dan op basis van die konstituenten die de grootste funktionele significantie hebben, dat een objekt gekarakteriseerd wordt. Een slang is dan een objekt dat kan sissen, glijden, buiten of spuwen (met gif) enz., en dat langwerpig en slank is. Een slang heeft bijvoorbeeld ook een spijsverteringsstelsel, maar dat maakt haar, als slang, als objekt van gevaar, niet interessant ; deze kennis is overbodig voor de definitie van de situatie (tenzij het subjeekt een slangenhistoloog is ...). Vanuit het verband tussen funktionele significantie en interpretationele relevantie, kan men de verwarring met de materiële relevantie_{relatie} vermijden.

Er zijn steeds twee soorten interpretationele relevanties. Degene die "gegeven" zijn en die het thema dekken, en degenen die "meegegeven" zijn, en als intratematische mogelijkheden de interne horizon van het thema vormen (waar bij Schutz de interpretationele relevanties, die "meegegeven" zijn, in de kennisvoorraad van de waarnemer zitten, legt Gurwitsch de nadruk op de organisatie van het waargenomene. Evenwel zijn de interpretationele relevanties volgens Schutz ooit tematische relevanties geweest, of kunnen het worden - wat terug aansluit bij de noëmatische oriëntatie van Gurwitsch).

Men kan bij de interpretationele relevanties eveneens de twee zelfde soorten als bij tematische relevanties onderscheiden : de opgedrongen en gekozen interpretationele relevanties.

2.1.2.2. De opgedrongen interpretationele relevanties

Dit is het vlak van de routine. De interpretatie gebeurt automatisch (door de passieve syntese). De kennis, onder de vorm van een type, dekt de situatie ; het thema en de situatie worden afdoende gedefinieerd. Het interpretatieproces dringt vandaar niet door tot het bewustzijn ; er stelt zich geen probleem : het thema wordt niet echt tot tematische relevantie, het is eerder een element van het veld of de marge. De opgedrongen interpretationele relevantie is de eerste (en als "gegevene" ook de enige) interpretationele relevantie. Deze zogenaamde "*first interpretative guess*" (52) heeft voor een subject een waarschijnlijkheids- maar geen zekerheidsgraad. Later verifikatie reveleert mogelijks een fout in de interpretatie van het thema, zodat alternatieven (problematische mogelijkheden) ontstaan. De bijkomende interpretationele relevanties (de "meegegevenen") worden dan bekomen door een "... *volitional turning to the intrinsic moments* ..." (53) van het thema.

2.1.2.2.3. De gekozen interpretationele relevanties

Schutz schrijft :

"The degree of likelihood bestowed on this first interpretative guess will depend very much on the whole situation in which this guess is made" (54).

Het subjekt zit bijvoorbeeld op een boot. Er valt hem iets op, en definieert het als een (opgerold) stuk touw - een best mogelijke verschijning. Hij betreedt nu het huis van een vriend die in zijn vrije momenten zeilt, en zit daar een touw liggen. Hij gaat wat dichterbij om zich te vergewissen, want dat lijkt hem een beetje onwaarschijnlijk : *"Touw in het huis van mijn vriend ?"*. Het subject vertrekt nu op ekskursie naar Antwerpen en wil daar in de Zoo de Chinese panda's gaan bewonderen. Hij staat voor hun hok, en bemerkt een opgeroldε touw. Touw ... ? De schrik slaat hem om het hart : zou het geen ontsnapte slang kunnen zijn (hij beseft natuurlijk niet dat het een grapje van een van de oppassers is die daar een namaakslang neergedumpt heeft). Zowel de interpretatie *"slang"* als de interpretatie *"touw"* zijn gelijkwaardig ; op basis van het huidig interpretationeel relevant materiaal kan er geen ondubbelzinnige definitie van de situatie plaats vinden ; er moeten dus bijkomende interpretationele relevanties gevonden worden.

Er moet vooraf opgemerkt worden dat wat Schutz *"periodeusis"* noemt (*"... the hesitation between doubtful interpretations ..."* (55)) geen beweging is tussen verschillende tema's : *"Contrary to this, we submit that only one theme prevails throughout the whole process as paramount"*. (56). Schutz vervolgt : *"At least we may say, the noema of this percept remains unchanged despite all noetical variations"* (57). Dit is onjuist : het gaat niet (enkel) om de noëses, maar om het noëma zelf. Het object blijft namelijk hetzelfde (wat Schutz overigens niet ontkent ; zie noot 16)). Het is het object-zoals-het-ervaren wordt, het noëma, dat verandert. Verschillende noëma's dingen naar de gunst voor de definitie van de situatie.

Door de situationele determinatie (58*) moet de interpretationele relevantie kennis uitgebreid worden tot de eksterne horizon.

Bijvoorbeeld : het is winter, en er ligt een laagje ijs op de grond ; slangen haten ijs, dus is het objekt een touw. Maar de slang kan reeds doodgevroren zijn. Nieuw, en m.i. het enige legitieme, interpretationeel relevante materiaal, vind men dan in de interne horizon van het objekt. Het subjekt kan met een stok op het objekt slaan : beweegt het, is het een slang ; beweegt het niet, is het een touw, of een dode slang. In dat geval betast het subjekt het objekt, en begrijpt dat het een namaakslang is (en barst uit in een smakelijke lach, of doet bij de direktie zijn beklag) ! Gans dit proces kan als een eksplikatieproces beschouwd worden.

Net als bij de tematische relevanties, zijn er volgens Schutz geïsoleerde interpretationele relevanties. Wat ook hun aard is, "*... they are always interconnected and grouped together in systems ...*" (59).

In de *TSLWI* vindt men, tenslotte, ook (cfr. noot 36 van dit deel) die eigenaardige vrijheidsopvatting weer :

"... motivated acts of explication are not absolutely "free". Rather, they are "prescribed" by the situation and the current theme as well as by the current state of knowledge and the ordency of the interpretational schemata in the stock of knowledge" (60).

Ook hier is de beperking van tevens de mogelijkheid tot.

2.1.2.3. De motivationale relevantie

2.1.2.3.1. Het omdat-motief

De situatie wordt gedefinieerd, een tema wordt tot tematische relevantie, niet 'zomaar', maar door de werking van een interesse. Of, het "bewustzijn van ..." wordt "bewijstzijn van ..., omwille van ..." (zie p. 27). Hier treedt de laatste soort relevantie op :

"Interest in this sense is the set of motivational relevances which guide the selective activity of my mind" (61) (m.o.).

Plus De term "*motivational*" komt van het feit dat deze relevantie "... *subjektiv als Motiv zur Definition der Situation erlebt wird ...*" (62). Het is door deze relevantie dat een bepaald object, en geen ander, tematisch relevant wordt (63*).

Wat betekent het eigenlijk dat een bepaalde motivationale relevantie, schrik voor slangen bijvoorbeeld, op een bepaald moment, iets slangachtigs als thema in het bewustzijnsveld konstitueert ? Immers, "*My fear was up to then perfectly irrelevant*" (64). Er mag verondersteld worden dat het subjeet schrik heeft van verschillende objecten, waaronder slangen. Deze schrik is niet voortdurend in het bewustzijn aanwezig. Het is integendeel steeds potentieel daar, op een zogenaamde neutrale manier,

"... ready to be actualized at any moment when circumstances are such that the presence of snakes becomes plausible" (65).

Schrik, of motivationale relevantie tout court, is dan een gewoontebezit ("*habitual possession*") ; het is een "... *potential set of typical expectations to be actualized under typical circumstances leading to typical reactions ...*" (66).

Het gewoontebezit der motivationale relevantie was vanzelfsprekend niet altijd een gewoonte. Er was eens een begin. Elke motivationale relevantie heeft haar geschiedenis die bepaald is door autobiografische omstandigheden. In een eerste ontmoeting met een slang wordt het subjeet geleerd een slang als een probleem, als een tematische relevantie, te beschouwen. Dit probleem verdwijnt doordat er andere opduiken ; het geraakt uit het bewustzijnsveld. Niettegenstaande deze verdwijning,

"... *this adventure with a particular snake led to the acquisition of a particular knowledge of the typical appearance of snakes, their behavior, their danger, and typical ways to avoid such dangers*" (67) (m.o.).

Motivationale relevanties zijn dan sedimentaties van vroegere ervaringen die ooit tematisch of interpretationeel relevant waren. Dit vormt een gewoontebezit, dat geaktualiseerd kan worden. Door deze kennis is men vertrouwd ("*familiar*") met (de eigenschappen van) slangen.

Belangrijk is dat het gekonstitueerde objekt, niet zomaar een objekt is, maar een objekt dat een "uitnodiging" in zich draagt. Het omdat-motief brengt samen met het objekt een projekt voor ; beiden zijn intrinsiek aan elkaar verbonden. Perceptie en aktie liggen noodzakelijk in elkaars verlengde :

"My fear of snakes is motivationally relevant for considering this object this object as dangerous, provided it is a snake, and for projecting its removal with a maximum of safety" (68) (m.o.).

Het omdat-motief is ook

"... mediately motivationally relevant for the limits up to which I have to follow the intrinsic interpretational relevants in order to be satisfied with the plausibility-degree of the outcome of this interpretation" (69) (m.o.) (zie pp. 83-4).

En de zogenaamde situationele determinatie heeft inderdaad geen konstitutieve maar slechts een presentatieve betekenis (zie p. 18 en noot 96 van deel 1.2.), want

"... my fear of snakes might be motivational relevant for the establishment of the either - or alternative, that of "problematic possibility" ..." (70)

(hoewel voor mij dit probleem hiermee toch niet echt bevredigend is opgelost).

2.1.2.3.2. Het opdat-motief

Er is, door het omdat-motief, een zeker probleem in het bewustzijnsveld naar voor getreden. De interpretationele relevanties volstaan niet voor een plausible definitie ervan ; er zijn dus bijkomende interpretationele relevanties nodig.

Het subjekt heeft bijvoorbeeld voor zich een probleem dat hij dan als een opgerold stuk touw en dan als een slapende slang interpreteert. De beslissing "... concerning which alternative is to be followed is of vital importance for planning the man's future behavior" (71). Wanneer het probleem kan gedefinieerd worden als een stuk touw, is er geen gevaar wanneer het subjekt bijvoorbeeld graag zou slapen op de plaats waarin het objekt gesitueerd is. Dit is echter wel het geval wanneer het probleem een slang zou blijken te zijn. Zodat het subjekt zal "... base his decision concerning how to act on the interpretative decision, and thus the latter will determine the former" (72). Op basis van de verschillende interpretatieve beslissingen, zullen verschillende doelen ("state of affairs") gerealiseerd worden door de acties van het subjekt, met - korresponderend - verschillende middelen.

Middelen zijn er opdat doelen zouden bereikt worden - in actie. Doelen zijn dan motieven. Schutz definieert een motief als een "... idea, need, etc., that impels to action" (73). We handelen dan "... in order to bring about the state of affairs" (74). Dit motief is het opdat-motief ("in-order-motive"), dat er bijvoorbeeld in kan bestaan de slang te verwijderen, of ervan weg te lopen. Hiervoor moet het subjekt zich wel tot een "satisfactorily plausible degree" (75) vergewissen of het een slang is ; opdat hij dit zou weten, moet hij de slang dichterbekijken ; opdat hij dit zou doen, moet hij zijn stoute schoenen aantrekken enz. Met andere woorden, een ganse keten van opdat-motieven ontstaat. Het subjekt staat voor het doel dat hij d.m.v. actie wil bereiken. Het aldus geprojecteerde doel "... motivates the single steps to be taken for its actualization" (76). Wanneer het subjekt zich op het moment stelt waarop de actie reeds bezig (of voltooid) is, kunnen deze enkele stappen als een keten van omdat-motieven worden beschouwd, meer bepaald als kausale relevanties ("causal relevances"). Deze kausale relevanties zijn echter geen echte omdat-motieven ; ze worden ook wel blijkbare ("specious") omdat-motieven genoemd. Ze zijn "... merely another form of in-order-to sentences ..." (77). Dit komt omdat ze ervaren worden als het objektieve korrelaat van wat subjektief als opdat-motief wordt ervaren. Vandaar dat m.b.t. menselijke actie, volgens Schutz "... any statement of causal relevancy can be easily translated into terms of motivational relevance and the adherent systems of interpretational relevance" (78). Het verschil tussen opdat- en omdat-motieven worden door Schutz als volgt mooi samengevat :

"Whereas the in-order-to relevances motivationally emanate from the already established paramount project, the because relevances deal with the motivation for the establishment of the paramount project itself" (79) (m.o.).

Een keten van opdat-motieven noemt Schutz een plan. Alle plannen zitten op hun beurt in de grote keten van het leven, het "... *paramount plan ; the plan for life*" (80).

Het levensplan is een "... *von der anxiety dominierten Lebensplan ...*" (81). Van deze angst ("*I know that I shall die and I fear to die*" (82*)), deze fundamentele angst ("*fundamental anxiety*") ontspringen alle verschillende plannen ; alle afzonderlijke opdat-motieven zijn er op terug te voeren (83). De fundamentele angst is "... *merely a correlate of our existence as human beings within the paramount reality of daily life and, therefore, the hopes and fears ... are grounded upon and only possible within the world of working*" (84). Deze realiteit heb ik vroeger gelijkgesteld aan de leefwereld (zie p. 30 e.v.). Een probleem stelt zich dan automatisch naar het verband tussen fundamentele angst en de relevanties die heersen in de transcendente werelden. Zo onderscheidt Gurwitsch twee vragen. De eerste vraag luidt als volgt : "... *from which experiences do systems of relevancy other than that prevailing in "the world of daily life" originate ?*" en de tweede vraag "... *concerns their very derivation*" (85). Schutz geeft Gurwitsch gelijk (86*). Men kan zich overigens afvragen wat dit begrip van de fundamentele angst, dat Schutz waarschijnlijk bij Heidegger vandaan heeft, voor nut heeft : "... *the notion remains unassimilated to his theory*" (87). Overigens is het een van de zeer zeldzame keren dat Schutz een min of meer spekulatieve gedachte uit. De bijna ... angstvallige wetenschappelijke ernst van Schutz is immers voorbeeldig (hetzelfde geldt overigens voor Gurwitsch).

2.1.2.4. Typiciteit, vertrouwdheid en kennisvoorraad

2.1.2.4.1. Typiciteit en vertrouwdheid

Alles wat we in de leefwereld ontmoeten "... *appears in the light of a certain typicality*" (88).

Deze typiciteit slaat op het "... *embodying a certain type ...*" (89) door de waargenomen objecten. De types kunnen meer of minder anoniem zijn ; hoe anoniemer, hoe meer objecten we eronder kunnen katalogeren en vice versa. Zodat "*As regards every type ... anonymity and fullness of content are inversely related ...*" (90).

Typifikatie is een functie van het systeem der interpretationele relevanties. Vertrouwd zijn met een thema betekent dan :

"... to have established a type of such a degree of anonymity or concreteness so as to satisfy the interpretational requirements necessary to determine the topic at hand" (91).

Typiciteit refereert echter niet alleen in de aanwezige kennis maar ook naar de verwachting dat toekomstige waarnemingen eenzelfde type zullen reveleren. De verwachting van "... *recurrent typical experiences is required for the full meaning of familiarity of my knowledge*" (92*). Vertrouwdheid duidt dan op de "... *likelihood of referring new experiences, in respect of their types, to the habitual stock of already acquired knowledge*". (93)

De typifikatie gebeurt volgens Schutz, die zich baseert op Husserl, reeds op het pre-predikatieve vlak d.m.v. de passieve herkenningssyntese : "*We do not experience the world as a sum of sense data ...*" (94). We zien eerder bergen, bomen, enz... Wat Husserl echter niet aangetoond heeft, is dat "... *typification takes place according to particular structures of relevancy*" (95). Wanneer we een typifikatie (bijv. Fido is een hond) op het predikatieve vlak vertalen als "*S is p*" ("*S*" is "*Fido*" ; "*p*" is "*tot*

de kategorie hond behoren") dan is dit oordeel "... by necessity elliptical, since "S" is never exclusively "p" " (96) ; buiten "p", is het ook nog "q", "r", enz. (Fido is drager van vlooiën, is een veelvraat, ...). In deze situatie is "S" "p", want deze "'S-being-p" is thematically relevant for me ..." (97*). "S is p" is door de motivationele relevanties als voldoende voor de dekking van de situatie bevonden. Men is niet geïnteresseerd in de interne ("q", "r", ...) (98) en eksterne horizon ; het is niet nodig er zich mee vertrouwd te maken. Het type is aldus de "... demarcation line between the explored and unexplored horizons of the topic at hand ..." (99) (m.o.). Omdat typifikatie in functie staat van het systeem der interpretationele relevanties, en er geen interpretationele relevanties zijn zonder tematische relevanties, is er "... no such thing as a type as such, but only types related to particular problems ..." (100) (m.o.).

In "The World as a Phenomenological Problem" schrijft Landgrebe het volgende :

"The difference between near and far, with its ultimate reference to the body and the functioning of bodily organs, is also important for the elaboration of the fundamental types of life-worlds, as worlds surrounding typical human communities" (101).

Het verschil tussen "Hier" en "Daar" wordt dan getransfereerd ("*transferred sense*") op het nivo van de wereld in die zin dat een "... *essential distinction between home-world and ... foreign world*" (102) ontstaat. De thuiswereld houdt alles in dat "... *immediately familiar by acquaintance...*" (103) is. Of zoals Schutz het zegt : "'To feel at home" is an expression of the highest degree of familiarity and intimacy"' (104). De problemen in de thuiswereld kunnen opgelost worden aan de hand van de geldende typifikaties, en "*Paradoxically formulated, there is even a routine way for handling the novel*" (105). De vreemdeling, zoals Schutz en Gurwitsch (eerst in Frankrijk, dan in de U.S.A.), heeft uiteraard een ander verwachtingspatroon.

2.1.1.2.4. De kennisvoorraad

De kennisvoorraad heeft zijn geschiedenis, die geïnterpreteerd kan worden "... *as the sedimentation of previous experiences*" (106). De kennisvoorraad is helemaal niet homogeen : "*Its elements are neither consistent in themselves or necessarily compatible with one another*" (108). Kennis bevat dan niet enkel geëxpliciteerde inzichten, maar ook alle mogelijke opinies. Het heterogene karakter van de kennisvoorraad kan verklaard worden door de verschillende processen die tot haar sedimentatie geleid hebben. Om de betekenis van de voorbije ervaringen te begrijpen, moet men uit de bewustzijnsstroom stappen en er -reflektief- over nadenken. De betekenis van de ervaringen (die in de durée stap voor stap, polytetisch, opgebouwd worden) kan op twee manieren gevat worden ; ofwel door een polytetische reflectie, ofwel door een monotetische.

De betekenis van een ervaring kan polytetisch begrepen worden door de stappen te rekonstrueren die tot de opbouw van deze betekenis geleid hebben. Schutz geeft als voorbeeld het teorema " $a^2 + b^2 = c^2$ ", waarvan de betekenis polytetisch begrepen wordt door uit te gaan van de Euklidische axioma's en de verschillende tussenstappen. Echter,

"In order to grasp the meaning of the theorem, ..., it is not necessary to repeat the single steps by which it was derived or proven" (109).

Immers,

"... I may grasp in a single ray - monothetically ... the meaning which was built up polythetically" (109),

waarbij uiteraard niet hetzelfde interpretationeel relevant materiaal optreedt (110*). Maar of er nu in beide gevallen verschillende interpretationele relevanties in het spel zijn, mag 'normaal' voor een goed begrip van de betekenis van een ervaring geen verschil geven. Nu blijkt in dit verband Schutz echter eenzijdig de nadruk te leggen op de polytetische reflectie ; slechts door haar kan de oorspronkelijke betekenis gevonden worden. Zo stelt Schutz dat onze kennis voor het allergrootste deel sociaal verworven is, en - vooral - dat deze kennis

"... *simply monothetically grasped (is) without any attempt by me to perform any polythetic reconstruction of the steps leading to the monothetically grasped meaning*" (111) (m.o.).

Ik meen, met Cox, het volgende : "*Schutz has here confused the distinctions of monothetic versus polythetic judgments with evidential versus non-evidential judgments*" (112). Sociaal verworven kennis kan natuurlijk monothetisch verworven zijn, maar "*... may indeed be polythetically grasped*" (113). Maar interessanter nog is dat het begrijpen van de oorspronkelijke evidentie van een ervaring, in zekere zin onafhankelijk is van beide soorten reflecties. Zowel in de ene als in de andere soort reflectie kan er een fout sluipen, zodat de oorspronkelijke evidentie, de be-tekenis van de ervaring niet begrepen wordt :

"*The evidential grounding is, instead, the grasping of the affairs themselves whether that grasping is polythetical or monothetic*" (114).

In het geval van de door Schutz geprefereerde polytetische reflectie-process, is dit, zegt Cox, "*... not that in virtue of which this process is an evidential grounding*" (115), en "*... monothetic intendings may be knowings (intuitions) of things as themselves presented*" (116). Volgens mij is een combinatie noodzakelijk om tot een begrip van de oorspronkelijke evidentie van een ervaring te komen ; vooreerst moet de sedimentatie van de ervaring stap voor stap ontrafeld worden tot de allereerste stap. De aldus bekomen propositie moet dan-monothetisch- gevat worden (zie verder Deel 2.3 voor een uitvoerige bespreking van deze problematiek).

Een uiterst belangrijk deel van de kennisvoorraad wordt gevormd door de taal ; Cox noemt het de "*... prime storehouse for our typifications ...*" (117). Het sociale karakter van de taal staat als een praatpaal boven water. Immers,

"... *the language can be construed as the sedimentation of typical experiential schemata which are typically relevant in a society*"

(118*). Denken we maar aan het feit dat men in de "*home-world*" dezelfde taal spreekt in tegenstelling tot de vreemdeling zodat de vreemdeling hierdoor de relevanties - normen, gebruiken, grappen, ... - niet kent. De originele creatie van (een) taal is echter

"... *unthinkable without the subjective capability for type-constitution. It fundamentally presupposes this*" (119*).

Op hetzelfde moment anderzijds, is een historisch voorgegeven taal

"... of decisive significance in the subjective origin of types, in that on the one hand it contains already constituted types, which are learned, while on the other hand it stabilizes independently formed types" (120).

Deze eigenschap van taal dat het reeds (gekonstitueerde) types bevat, houdt volgens Berger en Luckmann in dat taal

"... anonymizes experiences, for the typified experience can, in principle, be duplicated by anyone falling into the category in question" (121).

Deze objektiverende eigenschap houdt in dat het "*hic et nunc*" van een oorspronkelijke ervaring die tot sedimentatie in een type leidde, juist door dit type kan getranscendeerd worden. Overigens geldt dit voor alle types - of ze nu in taal benoemd zijn of niet.

2.2. Gurwitsch over interesse

2.2.1. De attentietheorie

2.2.1.1. Attentie

Volgens Gurwitsch is attentie een "... *distinctive function which belongs to acts ... in the sense of intentional subjective processes*"

(1). Het vooronderstelt akten d.m.v. dewelke de objekten zich presenteren aan het bewustzijn. Attentie is

"... related to the cogito in such a way that acts in the form of cogito are acts in which our attention is turned to the theme of the cogito"

(2). Deze akten zijn als dusdanig geprivilegieerd en worden eigenlijke ("*actual*") akten genoemd. Door hen zijn we primair ("*primarily*") verbonden met een thema in tegenstelling tot de oneigenlijke ("*inactual*") akten die incidenteel ("*incidentally*") gegeven zijn, en die verbonden zijn met het domein van het "*bijgegevene*", waartoe het tematisch veld behoort. De attentie, als eigenlijke akt, heeft als noëmatisch korrelaat het tema, waar het tematisch veld en de marge noëmatische korrelaten zijn van de oneigenlijke akten. Gurwitsch kan dan ook zeggen dat "*... the noetic analyses are parallel to the noematic ones*" (3). Zodat

"... the attentional modifications will appear by themselves and find their places in the series of the thematic modifications" (4) (m.o.).

De mogelijkheid van tematische modifikaties is gegrond in het feit dat een thema enerzijds opgebouwd is uit konstituenten en anderzijds in een veld ligt (5). Er is dus een één/één relatie tussen verandering van attentie en verandering van tema. Bij verandering van aandacht krijgt men dan ook een nieuw tema :

"... attentional modifications affect the material content of the noema to such an extent that a radically different noema resultats" (6) (m.o.).

Het is echter niet zo dat attentie een eenduidige functie is waarbij het resultaat van eenzelfde aard is :

"From the point of view of their noematic accomplishments, the attentional modifications must be classified into three series, each one of them being characterized by accomplishments of a specific nature". (7).

Het moet reeds duidelijk zijn dat volgens Gurwitsch er 'achter' de noësen niet veel kan steken ; de aard van het geattenteerde, van het geïnteresseerde worden blijkbaar bepaald door zijn ... eigen aard. Attentionele modifikaties kunnen dan niets anders dan "zomaar" ("by themselves") verschijnen ; ze hebben geen medebepaling, ze lopen achter de tema's aan.

2.2.1.2. De 3 soorten tematische modifikaties

2.2.1.2.1. Eerste reeks tematische modifikaties

Deze tematische modifikaties worden gekenmerkt door het feit dat het tema doorheen de veranderingen hetzelfde blijft (8*). Het verband tussen de invariantie van het tema en de konstistentie van het tema binnen het tematisch veld is het volgende :

"... on the one hand, that consistency is the essential phenomenological ground of this invariance ; on the other hand, the special position which the theme hold in the thematic field manifests itself in that very invariance" (9).

Het is dus het tematisch veld dat aan veranderingen onderhevig is. Deze veranderingen kunnen volledig of gedeeltelijk zijn. Bij een algeheel modifikatie van het tematisch veld, wordt het tema "... being inserted into a different thematic field, ... inserted into that field in a different way" (10). Wat verandert is het noëmatische karakter, niet het noëmatische "Wat".

Een tematisch veld kan ook verbreed worden (waarbij het in een extreem geval een nieuw veld kan worden). Tijdens deze uitbreiding "... we abide by our theme" (11). Tevens kan het noodzakelijk zijn om bepaalde items uit het veld te veruidelijken : "*Here, too, one can speak of enlargement : an obscure horizon has been classified, and that purports further and freer perspectives*" (12) (cfr. Schutz' "*paramount theme*" op p. 45).

2.2.1.2.2. Tweede reeks tematische modifikaties

Ook hier gaat het over het tema en het tematisch veld. Het tema verdwijnt hier echter. Het kan compleet verdwijnen, het kan door het (nieuwe) tematisch veld opgenomen worden of het kan in de marge opgaan. Het veld wordt aldus gereorganiseerd ; het krijgt een nieuw tema dat voorheen in het tematisch veld lag. Dit is een voortdurend en geen statisch gebeuren : "... we progress from one theme to another ..." (13). Elk tema verliest op die manier zijn geprivilegieerde status, maar behoudt daarentegen wel zijn inhoud : "... it remains what it was" (14). Dit veranderingsproces heeft vanzelfsprekend zijn invloed op de organisatie van het veld :

"The field of consciousness, whose components have possibly all remained the same, appears different when organized with respect to this theme qua theme than when organized with respect to a different theme" (15).

Bij elke stap ondergaat het veld een verandering ; zijn referentiepunt, het tema verandert, maar ook verkrijgen de verschillende elementen "... new relations and orientations, or the old ones disappear ..." (16).

2.2.1.2.3. Derde reeks tematische modifikaties

Deze reeks onderscheidt zich van de vorige doordat het "... is affected in a deepreaching way ... with regard to its very material content" (17). Een eerste geval is de herstructurering van het tema. Een of meerdere konstituenten van het tema, dat een eenheid van Gestalt-koherentie vormt, worden veranderd :

"A different theme emerges in restructuration, this modification yielding another "What" with regard to its material content" (18).

Herstructurering is "... essentially universal and can involve any constituent ..." (19). Op deze manier onderscheidt het zich van de analyse ("*singling out*"). Niet alle Gestalten respectievelijk alle konstituenten zijn immers vatbaar voor analyse. Door de analyse is een item "... not the same item differently apprehended, but it has become another throughout" (20). De rest van de configuratie kan al dan niet veranderen. De oude konstituent is nu echter het thema, zodat zijn relatie t.o.v. de vroegere medekonstituenten verandert : "... it stands to the "rest" in the same relation as the figure to the ground" (21). Tenslotte is er de syntetisering ("*synthesizing*"), de inverse modifikatie van de analyse :

"Separating out a constituent from a structural context is the opposite of a modification whose result consists in what was previously given as an independent theme now becoming a constituent and, as such, fitting into a Gestalt" (22).

Syntetisering moet van syntese onderscheiden worden : het verschil is analoog aan dat tussen de eerste soort Gestaltfiguratie en een additieve som.

2.2.1.3. De Algemene Transformatie Wet

Op basis van de resultaten van de vorige analyses besluit Gurwitsch tot het bestaan van een belangrijke fenomenologische wet : de algemene transformatie wet ("*General Transformation Law*"). Deze luidt : "*To every phenomenal datum there correspond others into which the former can be "transformed"*" (23). De mogelijkheid tot transformatie houdt in dat

"... phenomenal data of a certain kind correspond to others, highly different from them, in such a way that the nature of the former predetermines which other data of a definite and well-defined type may be substituted for them" (24) (m.o.).

De aktualisering van dergelijke mogelijkheid is niet zomaar een feitelijk gebeuren : "... the factual event is here the actualization of an eidetic possibility ..." (25). Gurwitsch noemt deze aktualisering van de specifieke mogelijkheden echter wel een kontingent gebeuren. Deze substitutiemogelijkheid, deze mogelijkheid tot tematische (zeg : attentionele) modifikaties, is, zoals reeds gezegd, gegrond in het feit dat het thema bestaat uit konstituenten en in een tematisch veld ligt.

Ik meen echter dat in het gebruik van het woord "*mogelijkheid*" in deze kontekst een zeer grote dubbelzinnigheid schuilt. Ik heb inderdaad de mogelijkheid om van een thema in een ander thema, enzovoort, over te stappen. Dit op basis van specifieke kunstgrepen, zoals herstructurering. Deze kunstgrepen moeten dan ook tevens als beperkingen begrepen worden. Het is door hen, en slechts door hen, dat nieuwe temata te voorschijn kunnen komen. Beperking en mogelijkheid gaan hand in hand - zoals reeds herhaaldelijk betoond. De vrijheid in de tematische modifikatie is in deze zin tegelijkertijd gedetermineerd. Er is echter een andersoortig stuk vrijheid. Er is een tweede interpretatie van het begrip "*mogelijkheid*" mogelijk - ja, zelfs noodzakelijk. Het is immers niet alleen de vraag naar het mekanisme dat de overgang tussen bijvoorbeeld twee tema's regelt ; het is ook de vraag naar het waarom van de werking van dit mekanisme. Het is de vraag naar de preferentie van een tweede thema boven een eerste ; een vraag naar preferentie is een vraag naar interesse, is een vraag naar motivationele relevantie. Net zoals het volgens Schutz de vraag was, niet alleen waarom er een bepaalde organisatie in het veld is, maar waarom er deze er niet gene is - een vraag met het (omdat-)motief antwoord -, is het de vraag waarom ik de mogelijkheid aktualiseer om het ene thema door het andere te substitueren (dit is dus wel iets anders dan Gurwitsch's kontingentie). Het antwoord kan eveneens enkel maar op het vlak van het (opdat-)motief liggen. De attentionele modifikaties lopen dan niet meer achter de tema's aan. De tema's ontwikkelen zich integendeel volgens plan (26*).

2.2.2. De objektieve interesseteorie

2.2.2.1. Selektie versus autonome organisatie van het bewustzijnveld

Het is interessant om zien hoe Gurwitsch in *FC* tot zijn theorie van de autonome organisatie van het bewustzijnveld komt in een soort van polemiekt tegen de selektietheorieën van W. James en J. Piaget (overigens is Gurwitsch's *Thematics* eveneens niet vrij van polemisering. Het betreft hier dan meer bepaald de egologisch strijd waarvoor Deel 5 de arena zal vormen).

Volgens James is de menselijke geest een "*selective agency*" (27*). Dit betekent dat wanneer er een organisatie in de ervaring kan aangetroffen worden, deze opgelegd is ("*bestowed upon*") door de "... *mind working on the "primordial chaos" of sensation*" (28) (m.o.). De geselecteerde ervaringselementen zijn artificieel in de zin dat ze op geen enkele manier gemotiveerd zijn door de structuur van de bewustzijnsstroom "... *but are introduced from without into the latter which in its original form exhibits no separations and demarcations*" (29). De functie die zorgt voor de organisatie in de stroom is niet autonoom, maar sekundair "... *servicing but pragmatic purposes*" (30). Een en ander zorgt er voor dat het veld gearticuleerd wordt in termen van fokus en marge. Volgens Gurwitsch vormt deze selektieve aktiviteit een ernstig probleem. Door een selektie komt een bepaald objekt in fokus, door een andere selektie een ander objekt. Echter, "*These rather "superficial" and successive modifications do not confer a stable reorganization of the stream of experience*" (31). James kan, dixit Gurwitsch, niet eens zeggen op welke manier deze selektie moet verlopen, juist omdat de stroom geen enkele intrinsieke differentiatie en diskriminatie kent. Overigens kan men volgens James geen element uit de chaos van de stroom selekteren "... *unless this part had previously been known isolated by, so that the subject may approach the total impression with an image in his mind of what he expects to find*" (32).

Zodat Gurwitsch zich het volgende afvraagt :

"When a part is to be singled out for the first time, how can this come about in the absence of an image to guide selective activity ?" (33).

Hier duiken 2 problemen op, het "*herinneringsprobleem*" ("*problem of memory*") en het "*totstandkomingsprobleem*" ("*problem of achievement*"). Het eerste probleem vooronderstelt het tweede zodat de selectie van James volgens Gurwitsch gescheiden en georganiseerde eenheden vooronderstelt "*... upon which to operate*" (34). Selectie beweert Gurwitsch, wordt dan een kenmerk "*... not introduced into the stream, but yielded by the stream itself*" (35) (m.o.).

Om zijn visie op de autonome organisatie van het bewustzijnsveld te versterken, bekomentarieert Schutz vervolgens Piaget. Centraal in Piagets epistemologie staat het concept "*schema*". Het is een kristallisatie ("*crystallization*") van twee soorten functionele processen, de "*assimilatieve*" en "*akkomodatieve*" :

"On the one hand, the schemata are susceptible to accomodation to external data. On the other, ..., they are endowed with an assimilating tendency and power with regard to external data" (36).

Er is geen enkele ervaring van een object "*... without its appearing in the light of a schema to which it is assimilated or, at least, is assimilable*" (37). Vandaar heeft een waargenomen object een "*... significance which it derives from the schema into which it is inserted*" (38*). Echter,

"For a schema to be brought into action, there must be "something" to which the assimilating activity may apply so as to incorporate the something into the schema" (39).*

Wanneer een 'iets' uit het bewijstzijnsveld uitspringt, pas dan kan er een schema 'opgeplakt' worden. Maar, zegt Gurwitsch, in een chaotisch bewustzijnsveld springt er niks uit, valt er dus nadien ook niks te assimileren (of akkomoderen). Dergelijk veld "*... offers no clue for any schema or function*" (40). Zodat Gurwitsch terugkomt op de tesis dat "*... segregation of units must be recognized as a necessary condition of any function to come into play*" (41). Net als bij James vooronderstelt Piagets theorie een oplossing van het probleem van de eerste selectie, en, in verband hiermee, het probleem van de autonome organisatie van het veld.

Gurwitsch stelt de oplossing van het probleem als volgt voor. Van in het begin is het bewustzijnsveld als georganiseerd ervaren. De elementen die uit bewustzijnsveld naar voren treden "... *present themselves in experience as having structure and organization in their own right*" (42). Dit geldt in het geval van het "*herinneringsprobleem*", waarbij het waargenomen object geassimileerd ('gedekt') wordt door een schema, maar ook in het geval van het "*totstandkomingsprobleem*". In dit geval "*there rises a new schema ...*" (43) en "*At the same time and by the same token, the perceived object also undergoes reorganisation and reconstruction ...*" (44) wordt. Algemeen, stelt Gurwitsch, komt er in het geval van een eerste waarneming ("*actual achievement*") van een object, een proces op gang "... *characterized as both formation of a new schema and reorganization of the object*" (45). In dit geval ondergaat het ganse veld een reorganisatie (46*) (op deze theorie, die volgens mij tot het zwakste behoort van wat Gurwitsch ooit geschreven heeft, kom ik op pp.85-8 uitvoerig terug). Tenslotte konkretiseert Gurwitsch het gegeven van een (stabilizerende) organisatie in de bewustzijnsstructuur in de vorm zoals we ze kennen uit deel 1.2. : tema, tematisch veld en marge.

2.2.2.2. Problemen rond autonome organisatie bewustzijnsveld

2.2.2.2.1. Kontradiktie tussen transcendentale fenomenologie en Gestalt-psychologie

Men weet dat het de grote betrachting van Gurwitsch was, de konstitutieve fenomenologie - zoals ze door Husserl (47*) ontdekt werd - en de Gestaltpsychologie - ontwikkeld voornamelijk door Wertheimer, Köhler, Koffka, Gelb en Goldstein - tot een syntese te brengen. Wat ik nu in dit verband ga zeggen, kan dan ook misschien nogal verbijsterend klinken, niet in de eerste plaats omdat ik mijn ideeën in de literatuur nergens tegengekomen ben, laat staan bevestigd gezien heb. Het is dan ook met zekere schroom dat ik ze naar voor breng (Gurwitsch's theorie is overigens reeds 60 jaar oud).

De syntese tussen de bevindingen van de konstitutieve fenomenologie en de Gestaltpsychologie lijkt me vooral op één vlak te liggen. Met name op het vlak van het tema, een van de twee mogelijke Gestaltfiguraties, dat als een internoëmatisch systeem beschouwd wordt (Gurwitsch's bijdrage is hier niet meer of niet minder dan grandioos). Wat betreft de tweede Gestaltfiguratie, nl. de structuur tema/tematisch veld, lijkt me het verband tussen konstitutieve fenomenologie en Gestaltpsychologie nogal kontradictorisch (zij het dat de bijdrage even belangrijk is).

De konstitutieve fenomenologie wordt gekenmerkt door het gebruik van de fenomenologische reductie. De fenomenologische reductie stelt de algemene eksistentiële tesis van de natuurlijke attitude tussen haakjes. Het geloof in het bestaan van de wereld wordt opgeheven in die zin dat daar waar "*In the natural attitude, the subject is convinced that he is in the midst of a real world ...*" (48) - een levende overtuiging ("*living conviction*") - het nu een voorbij overtuiging ("*past*") geworden is. Ze is niet langer meer effectief. Hoewel de objecten door de fenomenologische reductie niet veranderen (49*), vinden we in de reductie geen objecten, maar noëma's.

Een noema is datgene wat zich toont aan het bewustzijn, juist en enkel op de manier waarop het zich toont. Fenomenologische reductie is "... *less concerned with the objects themselves ... than with the way in which these objects ... enter into phenomenology ...*" (50). Heel terecht zegt Gurwitsch dan dat we m.b.t. de objecten nog slechts bezorgd zijn "... *with what remains of them as residuum of the epoche*" (51) (m.o.). Het noëma kan dan eveneens beschreven worden als een "... *ideal unit with neither spatial nor temporal determinations, uninvolved in any causal relations ...*" (52) (m.o.). Door deze scheiding tussen noema en objekt, kan het noema onberoerd blijven door veranderingen in het laatste. Wat overblijft, het noema, of beter, het noëmatische "Wat", wordt door Gurwitsch als tema beschouwd. Het tema/noëma staat dan tegenover het objekt, i.t.t. wat het geval is voor de fenomenologische reductie : "*The identification of "theme" and "object" is in line with the natural attitude throughout*" (53). Wat blijkt nu tot mijn - hopelijk gerechtvaardigde - ongelooflijke verbazing :

"We never deal with a theme (n : tema = noema) simpliciter : instead, we confront a theme standing in a field. Our attention is determined by the thematic field, and we deal with the theme as pertaining to this field. The item-field is itself a context of "objects intrinsically" related as materially belonging together" (54) (m.o.).

Het verbazende is het volgende. Doordat we een tema hebben, hebben we ook een tematisch veld dat gekoncretiseerd wordt aan de hand van een inhoudelijke relatie, nl. de zakelijke relevantierelatie. Door deze relatie blijft het bewustzijnsveld ook na de reductie niet beperkt tot een (één) tema, maar wordt het opengetrokken tot een deel van de wereld - als potentiële tema's (had Gurwitsch overigens niet gezegd dat zijn idee van de organisatie van het bewustzijnsveld, een formele idee was ; dus toepasbaar op alle bewustzijnsvelden !! zie p.13). Het tema is niet alleen "*niet alleen*" ; het werkelijkheidsstatuut van het tema kan nog verschillen van dat van de items uit het veld. Het tema-als noëma- is immers een "*ideal unit*" ; gaat dit noodzakelijk op voor het veld ? Me dunkt van niet (maar het kan wel - bijvoorbeeld wanneer het tema een propositie is, bestaat het veld eveneens uit proposities). Er is meer.

Het subjeet is zich na de fenomenologische reductie door de zakelijke relevantierelatie niet alleen bewust van een deel van de wereld ; door het marginaal bewustzijn is hij zich steeds bewust van de wereld "*hic et nunc*". Met andere woorden, zelfs tijdens een fenomenologische reductie is het subjeet steeds gesitueerd (zelfs een "*residuum*" veroorzaakt - als tema - een situatie. Zonder situatie ... geen "*residuum*" !). De wereld die zogenaamd "*eingeklammert*" werd, zit nog altijd ongegeneerd buiten de haakjes. Blijkbaar zijn er andere truken nodig om de wereld aan de haak te slaan - dan de fenomenologische reductie.

Het is zeer eigenaardig dat Schutz, in een vergelijking van zijn met Gurwitsch's relevantiebegrip, het wankel statuut van de transcendentale fenomenologie m.b.t. eventuele toepassingen uit de Gestaltpsychole niet ingezien heeft. Uit het volgende citaat blijkt dat hij niet inzag dat de toepassing van Gurwitsch's relevantiebegrip onmogelijk is binnen een transcendentaal fenomenologisch kader :

"Though Gurwitsch believes that his use of his term "Relevancy" differs from mine, I fully endorse his analysis. It seems to me that his concept of "relevancy" is a special case of my concept of "thematical relevancy", mine being more encompassing in so far as I am concerned with a phenomenology of the life-world, with which man in the natural attitude has to come to terms not only in thought but also emotionally and in action, whereas Gurwitsch's analyses only deal with transcendental consciousness after the reduction has been performed and hence the "world has been bracketed" (55).

Merkwaardiger wordt deze uitspraak in het licht van wat volgt. Door de fenomenologische reductie wordt intentionaliteit gereduceerd tot het noësis/noëmaschema. Deze intentionaliteitsstructuur wordt door Gurwitsch niet alleen m.b.t. het thema toegepast, maar ook m.b.t. gans het tematisch veld. Schutz merkt in een brief aan Gurwitsch op :

"Die herkömmliche Phänomenologie, Husserl einbegriffen, ist in dem Sinne naiv, dass sie als Hauptparadigma die Wahrnehmung analysiert, ohne sie darüber Rechenschaft zu geben, das Wahrnehmung ein lebensweltliches Phänomen ist ..." (56) (m.o.).

Hij vermoedt dat dit gebeurt door de truuk ("*Kunstgriff*") van de ... fenomenologisch reductie, en besluit :

"Denn eigentlich is Intentionalität nur innerhalb der Lebenswelt möglich, solange sie nicht zum Phänomen reduziert wird" (57) !!.

Deze reductie bestaat er dan niet alleen in dat de medebepaling van het subjeet genegeerd wordt (cfr. motivationele relevantie), maar moet tevens betrekking hebben op de geïsoleerde verschijning van de fenomenen : ze staan niet midden in een veld - en niet in dit en geen ander ("*hic et nunc*") en geen ander.

Wanneer Gurwitsch konsekvent vasthoudt aan de konstitutieve fenomenologie, is het onzinnig om nog de bevindingen uit de Gestaltpsychologie m.b.t. de organisatie van het bewustzijnsveld te willen gebruiken. Deze bevindingen lijken me nochtans van het grootste belang, zodat een dogmatisch vasthouden aan de 'zuivere' konstitutieve fenomenologie een ramp is. Konstitutieve en psychologische fenomenologie moeten dan de handen in elkaar slaan, want heeft Schutz niet eens gezegd dat "*... al knowledge achieved by analysis of the reduced transcendental sphere remained valid within the natural attitude*" (58*) ?!

2.2.2.2.2. Het vooroordeel van Gurwitsch

Met Melle kan een tweede probleem i.v.m. het gebruik van de transcendentale fenomenologie door Gurwitsch onderkend worden. Na de fenomenologische reductie is de integratie van het bewustzijn met de werkelijke wereld verbroken. Het bewustzijn wordt niet meer beschouwd als een van de partikuliere wereldse domeinen, noch worden bewustzijnsakten geduid als wereldse gebeurtenissen. Integendeel, het bewustzijn wordt een "... *unique realm of absolute priority, ... because it is the medium of access to whatever exists and is valid*" (59) (m.o.). Volgens Melle zet Gurwitsch door deze objektiverende functie van de waarneming m.b.t. het begrip van de bestaande objecten "... *voraus, was überhaupt Gegenstand der Wahrnehmung ist*" (60). Het ultieme doel van de fenomenologie van de waarneming is volgens Gurwitsch immers "... *to account for the objective real thing in subjective terms, in terms of perceptions and perceptual noemas*" (61) (m.o.).

Zoals we reeds weten, is het object door Gurwitsch opgevat als een internoëmatisch systeem; "... *so wie er in sich selbst beschaffen ist, vermittelt des in jeder noematischen Erscheinung eigentlich gegebenen*" (62), voegt Melle er aan toe. Melle zegt dat de Gestaltfenomenologische interpretatie van het noëmabegrip "... *Bewusstsein jeweils nur mit einem Moment, einer Seite des Gegenstandes (lässt) koinzidieren*" (63). Vandaar spreekt Melle van een "... *ontischen Erscheinung des Gegenstandes*" (64). De vraag stelt zich dan waarom er een onderscheid is tussen de "... *Gegebenheitsweisen des eigentlich Gegebenen und des bloss Mitgegebenen ?*" (65). Deze vraag kan volgens Melle door Gurwitsch's anonieme bewustzijn niet beantwoord worden ; een interessebegrip moet daarvoor ingevoerd worden (66*). In "*Ding und Raum*" van Husserl vindt Melle Husserls ontwikkeling van een waarnemingsinteresse (cfr. noot 63 van deel 2.1). Het waargenomen deel van een object is volgens Husserl subjektief-objektief :

"Die Seite ist etwas Subjektives, es ist "meine Wahrnehmungserscheinung", die mir zugehört, wofern ich diese und diese Stellung zum Ding einnehme. Und sie ist etwas Objektives. Sie gehört zum Ding, in ihr erscheint des Ding, in ihr kommtes zur Gegebenheit des "Sebsta"" (67).

Wanneer men echter Husserls interessetheorie met die van Schutz wil vergelijken, komt men vermoedelijk tot het besluit dat deze van Schutz goed uitgewerkt is, waar die van Husserl 'slechts' schetsen bevat. Het is dan ook spijtig dat Melle Schutz's theorie niet gebruikt heeft. Wanneer men een objekt als een "S" beschouwd, het eigenlijk gegevene als "p", en de medegegevenen als "q", "r", enz., dan kan men mooie resultaten bekomen. Men moet dan wel, zoals ik verder zal doen, in FC (en elders) willen lezen dat de zogenaamde anonieme objekten van na de fenomenologische reductie toch nog steeds een identiteit, een naam, hebben. Op die manier bekomt men - met Gurwitsch zelf - overigens weer het feit dat de objekten geïnterpreteerde objekten zijn - geïnterpreteerd door gesitueerde, geïnteresseerde mensen zodat men terug voor de reductie en volop in de wereld belandt. Anderzijds duidt Melle ook het verband aan tussen interesse en lichamelijkheid, waardoor het bewustzijn terug een partikulier werelds domein wordt (68*). Ook Dreyfus vermeldt dat er niet zoiets bestaat als een transcendentiaal ego dat slechts met anonieme, 'vleesloze' objekten gekonfronteerd wordt (69*).

2.2.3. De subjektieve interessetheorie

2.2.3.1. De funktionele theorie

2.2.3.1.1. Herkomst funktionele theorie

De objecten die we in de leefwereld ontmoeten, zijn niet zomaar objecten : ze dragen volgens Gurwitsch een funktioneel karakter. Gurwitsch heeft hiervoor inspiratie bij Heidegger gevonden, in de kontramane tegen Schelers ... selectietheorie. Deze luidt als volgt :

"... das Milieu selbst stellt bereits eine Auswahl ... dar, was sich ebenfalls aus seiner Triebbezogenheit versteht. Nur das, was den Triebstellungen, Interessen usw. eines Lebewesens entspricht und für dieses relevant ist, kann für es Bestand seines Milieu werden" (70) (m.o.).

Schutz's begrippen "*tematische*" en "*motivationale relevanties*" kan men hier makkelijk invullen. Maar Gurwitsch ziet problemen. Hij stelt zich een aantal vragen :

"... was ist es als Milieuding ? Was charakterisiert es als solches ? Was ist überhaupt für ein Milieuding qua Milieu-ding konstitutiv ? Wie ist es ferner unser Verhalten zu den Milieudingen zu charakterisieren, unser den Dingen "praktische Rechnung tragen", unser Umgang mit ihnen, die spezifisch "praktische Erfahrung" "(71).

We hebben een bos, eenzelfde bos, zegt Gurwitsch, maar het is een verschillend milieu-object voor de jager en voor de padvinder. Hoe wordt het ene bos, als een "*Naturgegenstand*" (72), gekonstitueerd in termen van een milieu-object ; hoe wordt het laatste afgeleid van het vorige ? Gurwitsch meent dat Heidegger hem kan helpen in het vinden van een antwoord.

Hetgene waar we in de leefwereld mee te maken hebben, wat we manipuleren en waarvan we gebruik maken, moet volgens Gurwitsch's Heideggerinterpretatie onmiddellijk en radikaal gescheiden worden van de "... Dingen als "vorhandenen" Naturdingen mit den ihnen an sich zukommenden Sacheigenschaften und beschaffenheiten ..." (73). Deze wereld van natuurdingen worden door ons geschouwd, we kijken er naar, hij is "daar" ; waarbij we "... uns in freien cogitationes auf das richten, was uns gegenübersteht" (74). In onze leefwereld ("Umwelt") echter, leven we, bekleden we een bepaalde positie. We kijken er in, hij is "hier" :

"Dass wir in einer Umweltsituation stehen, besagt letztlich, dass wir in ihr leben : wir sind in diese situation "eingeschaltet", wir sind "in ihr", es kommt uns eine bestimmte Funktion in ihr zu" (75).

We zijn geabsorbeerd door de situatie waarin we ons bevinden ; we staan er niet afstandelijk tegenover d.m.v. een (soort) reflectie. Een stok die ik gebruik om iets buiten mijn normaal arm_bereik te verkrijgen is dan

"... einer Verlängerung meines Armes ; er gehört nicht in dem Sinne zur Aussenwelt, dass mir da ein Ding gegenübersteht, auf das ich mich richte und des aufgrund seiner dinglichen Sacheigenschaften gerade dieser Situation erst einen "Gebrauchswert" erhält" (76).

De zijnsaard van de leefwereldlijke objekten wordt door Heidegger bepaald als "Zuhandenheit" : "Zuhanden ist Zeug" (77). Een gebruiksvoorwerp is ".. wesenhaft "etwas, um zu ..." (78) (m.o.). Deze "opdat" refereert ten eerste naar een bepaalde gebruiksaard die past bij het gebruikte voorwerp in kwestie : een mes dient om te snijden, een pen om te schrijven, enz... Met een bot mes valt er echter nauwelijks te snijden: "...Seine Zweckmassigkeit und "Güte" richtet sich danach, wie es sich im Dienst des ihm entsprechenden Funktion bewährt" (79). De tweede, en laatste referentie van het "opdat" betreft de totaliteit der gebruiksvoorwerpen : "... auf diese ist das einzelne Zeug in dem Sinne bezogen, dass es vor ihr her zu dem Zeug wird, das er gerade ist" (80). Een gebruiksvoorwerp bestaat door zijn verband met andere gebruiksvoorwerpen. Bestaan en functie van het partikuliere objekt gaan samen in relatie tot de algemene structuur : "Sein konkretes Sein wird ihm von der Struktur der Zeugganzheit zuerteilt, die ihm in dieser Ganzheit seine "Stelle" und damit seine "Rolle" für sie vorschreibt" (81). De identiteit van een gebruiksvoorwerp hangt dan ook af van de situatie :

Indem nur des Gebrauchen und Handhaben niemals ein isoliertes Zeugstück allein betrifft, sondern stets auf es in einer Zeugganzheit und in seinen ihm von dieser her zuerteilten Funktion geht, bestimmt sich das einzelne Zeugstück in seiner "hic et nunc" vorliegenden Konkretheit aus der Zugehörigkeit zu "seiner" Zeugganzheit mit der für sie spezifischen Struktur, und damit auch aus der Situation" (82).

Korresponderend, wordt het subjezt bepaald door de situatie : *"Vielmehr bin ich in einer konkreten situation jeweils der, den die Situation aus mir macht" (83). Gurwitsch geeft als voorbeeld het feit dat wanneer men hamert, men een "hameraar" is (84*) (zie ook p. 40).*

2.2.3.1.2. Uitwerking van de funktionele teorie

De objekten uit de leefwereld zijn dus geen gewone objekten, maar hebben een (specifieke) funktie. Het verwerven van het funktionele karakter van een objekt, dat ontstaat doorheen een bedoelde manipulatie van het objekt, zal *"... henceforth co-determine future perception" (85*)*. Dit komt omdat voorgaande ervaring een element is van de *"... internal conditions upon which perception and perceptual organization depends" (86)*. De permanentie van de funktionele karakters *"... appears in that they are embedded in the perception of the object" (87)* zodat het objekt nooit kan waargenomen worden als een *"... mere thing, but rather as an object of use to be manipulated in a determinate manner" (88)* (Gurwitsch kent dus eveneens geen "sense data"; zie p. 56). Op deze bewering dat een objekt steeds onder het aspekt van zijn instrumentaliteit wordt waargenomen, reageert Schutz als volgt :

"Dass das alles erlernt und sozial bedingt ist und eine Auslegung des noematischen Gehalt darstellt, aber nicht "gegeben" ist, beweist (a) dass ein primitiver Stamm durchaus denkbar ist, der eine Hammer nicht kennt, (b) dass wir den operationscharakter vieler Maschinen ... und sogar der Maschinencharakter nicht wahrnehmen"(89).

Gurwitsch kan deze aanval pareren. De funktionele karakters - ook waarden ("values") genoemd - zijn geen

relatief
+ of - ?

"... *inherent properties of the objects but are assigned to them only by virtue of specific functions in a particular practical situation" (90) (m.o.). Het is door het begrip ("*comprehending*") van het subjekt - dat konstitutief is voor de structuur van de situatie - dat bepaalde rollen worden toegekend aan de objecten. In ultimis worden de funktionele objecten, in hun situatie en daardoor als funktioneel objekt, bepaald door "the subject's understanding" (91) (m.o.). Zodat het voor verschillende mensen een verschillend funktioneel objekt kan zijn - hoewel het, dixit Gurwitsch, objektief gesproken hetzelfde blijft. Nu is het volgens Gurwitsch, merkwaardig genoeg, niet alleen zo dat een situatie noodzakelijkerwijze naar doelen ("*concerns*") buiten haar refereert ; "*Each current situation is integrated into the chronological order of the life of the subject, occupies a certain rank in that life ...*" (92). Er is hier niet enkel voortdurend sprake van Schutz' opdat-motieven (niet echt van omdat-motieven ; zie verder); zelfs het levensplan van vriend Schutz komt op de proppen.*

Nu kan men zich afvragen hoe het funktionele karakter van een objekt noëmatisch moet worden begrepen (zodat het noëma als subjektief verschijnt). Ik meen dat dit moet gebeuren aan de hand van een interpretatie van de rol van de ... funktionele significanties. Het is evenwel zeer belangrijk te beseffen dat het objekt er reeds is. In deze uitleg gaat het over het feit waarom dit kenmerk van een objekt in de aandacht staat, en niet waarom dit objekt tema(tische relevantie) is. "*Normaal*" dekken deze twee zaken elkaar - ik kom daar op pp. 85-8 op terug. Ook gaat het hier niet om de zakelijke relevantierelatie (niet iedereen schijnt dit te beseffen (93*)). Een tema is zoals bekend een eenheid van Gestalt koherentie. Het bevat konstituenten die allen een bepaalde funktionele significantie hebben. Niet alle konstituenten "... *must, and do, have the same functional weight*" (94). (spijtig genoeg heeft Gurwitsch deze idee nauwelijks uitgewerkt wellicht vanwege zijn al te eenzijdige noëmatische inslag) Nu is elk objekt gekenmerkt door het feit dat het slechts aan één zijde waargenomen kan worden (een noëma is een eenzijdige representatie van het objekt). Elke "*S*" kan dan predikatief uitgedrukt - 'slechts' als een "*p*", ∨ "*q*", ∨ "*r*", etc. waargenomen worden ; meer bepaald, zal het ene waargenomen deel van het objekt dat zijn, dat van het moment ("*hic et nunc*") het grootste pragmatisch of funktioneel belang heeft.

Anders gezegd, "S" wordt "p" omwille van een bepaalde doelstelling, waarbij "p" best beantwoordt aan deze doelstelling : "p" verkrijgt als dusdanig het grootste funktionele gewicht en karakteriseert "S" als funktioneel. Echter, *"Whatever the comparative functional weight of a part, that part depends upon other parts ..."* (95) ; "S" is niet alleen "p" (maar in een bepaalde zin wel), het is ook - als internoëmatig systeem - 'nog' "q", "r", "s", "t" enz. Deze konstituenten zijn niet direkt gegeven, maar worden geadumbreed. Wanneer ik er nogmaals aan mag herinneren dat "S" slaat op de tematische relevantie en "p" op de interpretationele relevantie, het type, dat "S" - op omdat-gemotiveerde wijze - definieert, is het volgende citaat uit een brief van Gurwitsch aan Schutz wel zeer betekenisvol :

"Wenn du fragst, was eine bestimmte Typisierung bestimmt, für wen Objekte" pareils" sind, so muss man da auf die soziale Umwelt und ihre Relevanzen eingehen. In meiner Welt herrschen bestimmt Relevanzen (in Deinem Sinne) und daher werden die Dinge in dieser Weise typisiert ... (Das habe ich alles von Dir gelernt)" (96) (m.o.) !!

2.2.3.2. De konkrete en kategoriale attitude

Deze termen worden gebruikt door A. Gelb en K. Goldstein in hun studies over afasie. Door afasie treedt er een reductie van de kategoriale attitude op. Ze wordt een konkrete attitude. Dat wil zeggen dat het subjeet overgegeven wordt aan de onmiddellijke ervaring van unieke objekten. Het denken wordt gedetermineerd door de

"... immediate claims made by the particular aspect of the object or situation to which we have to react as it is imposed upon us" (97).

Wanneer de patiënt een reeks objekten moet ordenen naar een bepaald kenmerk (kleur bijvoorbeeld), zal hij steeds overweldigd worden door opeenvolgende objekten die konkreet overeenkomen (naar tekstuur bijvoorbeeld) en ze selekteren - hoewel ze verschillen naar het criterium. Dit in tegenstelling tot de kategoriale attitude, ook wel abstrakte of konceptuele attitude genoemd. De normale persoon, die deze attitude aanneemt

"... imposes upon the perceptual field an organizational form which that field does not possess in its own right, an organizational form determined by the point of vantage the subject chooses to take" (98).

De objekten die de normale persoon waarneemt, worden opgevat als potentiële referaten naar een niet-perceptuele orde, als *"... variaties of an invariant"* (99). Volgens Gurwitsch ontwikkelt zich aldus een ideatieproces, dat zijn voltooiing bereikt in de

"...thematization, which is to signify disengagement and disclosure of factors which previously to the operation in question are present to consciousness in a rather implicit form" (100).

Wat geëkspliteerd, getematiseerd, wordt - de invariantie - is *"... the eidos in the platonic sense, to be conceived without any metaphysical connotation"* (101). Het criterium (kleur) wordt 'verfijnd' tot een eidos (rood bijvoorbeeld) dat richtinggevend wordt voor verdere perceptie.

Om een konvergentie te vinden tussen de bevindingen van Gelb en Goldstein en de konstitutieve fenomenologie, hoeven we ons volgens Schutz, in tegenstelling tot Gurwitsch, niet te wenden tot de *"... highly complicated level of ideation, but to the constitution of empirical general types in the pre-predictale sphere"* (102).

Meer bepaald moeten de niet essentiële types gekozen worden. De tesis die Schutz naar voor wil brengen is dat de selectie van deze types bij de afasiepatiënt op basis van een ander systeem plaatsvindt dan bij de normale persoon. Het principe dat de selectie van objecten reguleert is ... "relevantie". Beiden, de patiënt en de normale persoon : een, in dit experimenteel geval opgedrongen, tematische relevantie moet verklaard worden door de beschikbare interpretationele relevanties. Schutz zegt dat er in feite geen sprake kan zijn van attitudes ; er zijn slechts twee verschillende relevantiesystemen. De normale persoon beschikt over zijn volledige "attention à la vie", heeft de maksimale bewustzijnsspanning. Hij kan in zijn situatie ("specious present") een anticipatie maken van mogelijke analoog ervaren situaties, om aldus tot de creatie van een type te komen (103*). Dit geloof is gebaseerd op de voorkennis van "... typical occurrences and events in the past which have proved to be relevant in a similar way in similar situations" (104). Bij de patiënt, daarentegen, is er een zeer minimale bewustzijnsspanning. Zijn wereld vernauwt tot de aktuele situatie. Zijn "... past has weakened, and the possible anticipations of the future are restricted to the imminent occurrence" (105). Schutz konkludeert dat de verstoring van het relevantiesysteem van de patiënten een verstoring is van "their sense of inner time" (106).

Bekijken we nu Gurwitsch's konklusies. Hij bemerkt het mank lopen van de patiënten bij elke operatie die ideatie insluit. Doordat de patiënten namelijk overweldigd zijn door de feitelijke ervaring, kunnen ze zich geen mogelijkheden voorstellen : "... they cannot imagine any actual experience to be possibly different from what it actually is" (107). Hierdoor, en door het gemis aan vrije variatie in deze mogelijkheden, is ideatie niet realiseerbaar. Ideatie is dan wel mogelijk bij normale personen, en kan bij hen als een selektiemiddel beschouwd worden (wanneer men uit een aantal mogelijkheden door vrije variatie een eidos verkregen heeft, wordt deze regulatief voor de selectie van verdere objecten). In dit geval is Schutz's relevantie zeer toepasselijk. Elke situatie na de ideatie wordt dan gedekt d.m.v. het eidos - als interpretationele relevantie. In het geval van de patiënt echter, is er ook een selektie-aktiviteit. Blijkbaar ontgaat dit Gurwitsch, of heeft hij er allerminst een verklaring voor. Ideatie is in dergelijk geval uiteraard niet mogelijk, maar men kan wel eveneens van een interpretationele relevantie spreken (elk objekt wordt dan wel steeds weer voor de eerste maal ervaren).

Yarnit
Wonne

Hoe weinige gestabiliseerd de ervaring ook is, ze wordt gedekt (108*). Doordat Gurwitsch het eens is met de bevindingen van Gelb en Goldstein, en doordat deze bevindingen door Schutz in een relevantiekontekst kunnen geïnterpreteerd worden, worden - onrechtstreeks - Gurwitsch ideeën zelf in het licht van een subjektieve selektietheorie geplaatst. In de FC (p. 239, noot 18) haalt Gurwitsch de herformulering van Gelb en Goldstein's theorie door Schutz in termen van "*attitude à la vie*" aan (eigenaardig genoeg gebruikt Gurwitsch de term "*relevantie*" niet), maar verzaakt er in die kontekst op in te gaan - een euvel dat hij, volgens mijn informatie, later nooit rechtgezet heeft. Spijtig.

2.2.3.3. Motivationale modifikaties

Het thema hangt naar zijn inhoud niet af van het tematisch veld. Het tematisch veld mag gehele of gedeeltelijke veranderingen ondergaan, het thema blijft hetzelfde. Gurwitsch konkludeert daar uit dat het tematisch veld "... seems to depend upon the attitude, direction of interest and attention" (109). Hoewel, zegt hij, wanneer we een zekere attitude aannemen of veranderen, is dit "... properly speaking, ... only another way of formulating that we are confronted with a certain thematic field rather than another ..." (110). Zoals we reeds konden zien, komt een verandering in attitude slechts neer op een modifikatie op het noëmatische vlak.

Gurwitsch introduceert een vrijheidsnotie i.v.m. deze tematische modifikaties :

"We are conscious that it depends only upon our free choice to withdraw from the conclusion reached (n : het tema) and to rethematize the premise in question (n : potentieel item uit het tematisch veld)" (111).

Dit geldt niet alleen voor items uit het tematisch veld, "... but also for marginal data" (112). Of er echter een motivering is die de mogelijkheid tot vrije keuze in gang zet, blijft geheel en al mistig. Schutz's wens, in een van zijn zeer ontroerend uitvoerige en vriendelijke commentaren van het manuscript van FC, is dan ook zeer terecht :

"Ich hätte gewünscht, dass du zeigst, wie sich ein Element aus der Margo ins Feld, von dort in der Kern schiebt ; wie Du den Übergang von einem Thema zum andern vorstellt ; ... warum bei Dir die noematische vor der noëtischen Analysen das Übergewicht hat ..."

(113). In een latere brief lost Schutz het probleem op. Wanneer Gurwitsch schrijft dat het perceptuele proces oneindig is, omdat het object een open internoëmatisch systeem is, haalt Schutz zijn relevantietheorie als een aap uit de mouw :

"Darum brauchen wir ein System von Relevanzen, das bestimmt, wie weit wir für die gestellte Aufgabe in die Horizon einzudringen haben" (114)

Volgens Schutz kunnen we hier van een pragmatische functie der relevanties spreken. De relevanties in kwestie zijn duidelijk motivationele relevanties, meer bepaald opdat-motieven. Zij bepalen hoever men in de interne horizon moet dringen, welk materiaal interpretationeel relevant is voor een afdoende definitie van het tematisch relevant object (wat op zijn beurt "mediately" afhankelijk is van het omdat-motief ; de schrik, bij slagen bijvoorbeeld, kan maar verdwijnen door genoeg kennis : zie p. 53). Mutatis mutandis geldt dit ook wanneer men overgaat naar items in de eksterne horizon. Belangrijk voor beide gevallen is dat de nieuwe tema's niet (on-middellijk) in termen van omdat-motieven gedacht worden. Met andere woorden de tema's zijn reeds geconstitueerd ; het item uit het tematisch veld of uit de marge is tema (omwille van ...), zodat het nu in functie van de opdat-motieven kan beschreven worden.

Het is blijkbaar niet zo dat, zoals in Gurwitsch's attentietheorie, de tema's de interesses nalopen. Integendeel, we hebben niet zomaar dit dan wel ("*rather*"), dat tema ; we maken een gemotiveerde keuze. De aktualisering van de mogelijkheden m.b.t. de algemene transformatiewet is geen contingent gebeuren ; de attentionele modifikaties zijn niet slechts analoog aan tematische modifikaties, maar volwaardige motivationele modifikaties (of zo men wil opdat-motieven). Wanneer we 'voldaan' zijn (omdat-motief !) stoppen we : onze vrijheid is geen vrijheid terwille van zichzelf (waarbij temata's een soort van aanleidingen zijn). We zijn voldaan wanneer we - dixit Schutz - de "*gestellte Aufgabe*" bereikt hebben. Dan stelt zich een nieuwe opgave - en wanneer we tenslotte opgeven, zijn we dood.

2.2.4. De onvolkomen subjektieve interessetheorie

Met inachtname van de verwisselbaarheid van de bevindingen uit de konstitutieve en psychologische fenomenologie, kan Gurwitsch een interessetheorie toegedicht worden, waarin het object zich niet anoniem maar daadwerkelijk geïnterpreteerd aandient. Deze 'aandiening' moet spijtig genoeg begrepen worden in de zin dat de objecten er steeds 'al' zijn. De interesse beschrijft de objecten in termen van opdat-motieven, en niet in termen van omdat-motieven. Met andere woorden, de objecten worden niet gekonstitueerd, maar slechts geëvalueerd. Gurwitsch slaagt er niet in een waarachtig konstitutiebegrip op te bouwen. Door zijn onbegrip om te komen tot een gefundeerde eerste ervaring, een oorspronkelijke evidentie, blijft Gurwitsch slechts met een halve interessetheorie zitten. Ik zal dit hierna trachten aan te tonen.

Gurwitsch's wens is stabilisatie in de organisatie van het bewustzijnsveld. Stabilisatie kan er zeker niet zijn wanneer men zoals James door een of andere toevallige interesse een element uit de chaos van het bewustzijnsveld trekt en dat laatste daarmee verdeelt in thema en marge. De stabiliteit kan er zeker niet komen, zegt Gurwitsch, wanneer dit organiserend element moet herkend worden. In dit geval kan men zich immers afvragen hoe dit element, zonder herkenningspunt, voor een allereerste keer geselecteerd wordt; stabiliteit lijkt wel helemaal zoek. Gurwitsch concentreert zich dienaangaande op de eerste onderscheiding ("*first segregation*") van een object, en wil aantonen dat dit niet op een kontingente keuze van het subject berust, maar op de eigenschappen van de stroom zelf. Hij wil aantonen dat

"... no segregation of data may become stabilized unless organisation immanent to, and not superimposed upon, experience plays the main part" (115).

Veronderstel, zegt Gurwitsch, dat de eerste afscheiding van een object is gebeurd door een "*... selective activity operating at random*" (116). Om gestabiliseerd te worden, moet deze afscheiding herhaald worden.

fy n. 31.

Echter, "... we cannot resort to a random operation of the selective function for the second segregation as we hypothetically did for the first" (117). Er is geen enkele garantie dat een op toeval gebaseerde operatie hetzelfde resultaat zal bereiken - per definitie. Konsekvent vervolgt Gurwitsch : "... there remains but saliency to account for a later segregation in whatever way the first one might be assumed to have occurred" (118).

Opvallendheid ("saliency") van een

"... group of data (n : of een enkel gegeven) so that this group emerges and segregates itself from the stream is a feature not introduced into the stream, but yielded by the stream itself" (119).

Op deze manier wordt voor de eerste maal een bepaald object afgescheiden (het "totstandkomingsprobleem") zodat in het vervolg het object als mentaal beeld kan dienen om korresponderende objecten in het aanschouwelijke ("a sensible total") terug te vinden. Door de mogelijkheid tot herkenning van gelijkaardige objecten, bekomt men gestabiliseerde ervaring. Er is dan nog één probleem :

"But what can by no means be performed by repeated and accumulated experiences is the very segregation of the units themselves" (120).

De selektieve operatie veronderstelt, zoals reeds gezegd, "... segregated and organized units as materials upon which to operate" (121). Er moet dan een 'iets' zijn waar - in Piagetiaanse terminologie - een schema zijn assimilerende operatie kan op toepassen (of, eventueel, zich aan moet akkomoderen) :

"When such a something stands out, it may be assimilated to some schema" (122).

En daarvoor mag het veld niet chaotisch zijn, want "...such a field offers no clue to any schema or function" (123). In feite bekomen we aldus de triviale stelling dat er in het bewustzijnsveld een thema moet zijn, opdat een schema het als Thema zou herkennen.

Het object is er altijd al ; het subjekt moet het maar herkennen. Maar het object kent niet zomaar een anoniem verschijnen.

We weten reeds dat het subjeet gesitueerd en geïnteresseerd is ; het subjeet werkt het dode, anonieme objekt op tot de levenden. De sleutel tot een begrip op Gurwitsch's dwaling ligt meer bepaald in de konstitutie van de eerste ervaring. De eerste ervaring ("*actual achievement*"). "*... must be accounted for in terms of reorganisation and reconstruction*" (124). Gurwitsch geeft het voorbeeld van een kind dat een stok leert gebruiken om er objekten naar zich mee toe te trekken. Een nieuw schema wordt aldus opgebouwd en

"At the same time and by the same taken, the perceived object also undergoes reorganization and reconstruction in that, in conformity with the newly arising schema, it acquires instrumentality in a new specific sense" (125) (m.o.).

De stok was vooreerst "*iets-om-mee-te-slagen*" en nu "*iets-om-mee-te-verplaatsen*". Algemeen, stelt Gurwitsch, worden de gevallen waarin iets weerstaat aan assimilatie door bestaande schema's (dat iets dus een oorspronkelijke ervaring zijnde), gekarakteriseerd door "*... both formation of a new schema and reorganization of the object*" (126).

Men kan zich echter afvragen wat de oorspronkelijke ervaring van de stok als "*iets-om-mee-te-slagen*" was ! In het licht van deze vraag is volgend citaat revelerend :

"With this reorganization, an object involved in a certain situation becomes phenomenally and psychologically different in the eyes of the experiencing subject than it was before the habit was formed. This reworking of perception is only the attribution of a functional character to an object which may have had none or quite a different one" (127) (m.o.).

Hier staat een merkwaardige kontradiktie in ; enerzijds is er "*re-organization*", en anderzijds is er eventueel een objekt dat geen ("*none*") funktioneel karakter had ! Hoe kan men zich een "*S*" zonder "*p*" voorstellen (zie noot p. 97 deel 2.1) ? Niet toch, een objekt kan slechts beschouwd worden omdat het een funktioneel karakter ... toegedicht wordt. Deze toedichting gebeurt in eerste instantie in een oorspronkelijke ervaring. Het objekt wordt voor de eerste maal gekonstitueerd in hoedanigheid van zijn funktioneel karakter. Gurwitsch echter, veronderstelt niet alleen dat er steeds een tema in het veld is, maar ook en vooral dat dit tema al lang gekend is !! Het nieuwe eraan is dat het zo'n beetje moet ge-re-organiseerd worden !! Voordat de stok een "*iets-om-mee-te-slagen*" was, was het al een "*iets-om-mee-te-...*".

Gurwitsch wil omwille van de heilige stabiliteit van de organisatie van het bewustzijnsveld deze stabiliteit in het veld zelf leggen (128*). Maar dat er een organisatie is - en dat is voor mij reeds lang een certitude -, en wat de organisatie 'opvult', worden dan over een kam gescheerd : alles is al daar. Het thema moet, in zijn inhoudelijke bepaling, echter voortdurend opnieuw bevestigd of evident gemaakt worden ; de oorspronkelijke evidentie moet steeds opgerakeld worden. Ja, in eerste instantie moet ze zelfs gevat, geleerd worden. Ze moet gekonstitueerd worden. Gurwitsch kent spijtig genoeg geen omdat-motieven ; alles is al lang geleerd (en hoewel Schutz in tegenstelling tot Gurwitsch over omdat-motieven beschikt, kent hij merkwaardig genoeg ook geen theorie van oorspronkelijke evidenties, zie p. 93). De objecten moeten omwille van bepaalde opdat-motieven slechts gereorganiseerd worden. Zijn 'interessetheorie' vraagt dan ook naar voltooiing ; ze snakt naar een volwaardige evidentietheorie (in kombantie met een theorie van de omdat-motieven - waar deze laatste immers "*verantwoordelijk*" zijn voor de konstitutie van de thema's). Die wordt hier graag aangeboden in volgend hoofdstuk.

"Een feit is als een zak die,
als hij leeg is,
niet overeind blijft staan",
Pirandello.

2.3. Relevantie en de funderingsproblematiek.

2.3.1. De relatie tussen het omdat-motief en de tematische relevantie.

2.3.1.1. De relatie tussen het omdat-motief en de oorspronkelijke evidentie

2.3.1.1.1. De funderingsproblematiek

In de RPR schetst Schutz de relatie tussen omdat-motieven en tematische relevanties als volgt :

"... it is the prevailing system of motivational relevance, my evoked interest, which leads to the constitution of the new topical relevance ..." (1) (m.o.).

Hoe ligt de richting van deze relatie ? Men zou op het eerste zicht kunnen zeggen dat deze tweezijdig van aard is. Immers, enerzijds is de interesse opgewekt ("evoked"), en anderzijds konstitueert ze op haar beurt het tema dat ze ... opwekt. Deze cirkel is dus een groot probleem. Zoals elk knap denker heeft Schutz dit zelf opgemerkt. In de nalatenschap vindt men de volgende uiterst cruciale tekst.

"Typisierung hängt daher von Problem 'at hand' ab, dessen Definition und dessen Lösung wegen der Typus gebildet wird. Das Problem ist sozusagen der geometrische Ort aller möglichen zu seiner Lösung führenden Typen. Das Problem, andererseits, hängt ab von meiner Situation, ihrer Begründetheit in der Ontologie der Welt, meiner biographischen Situation, damit den Relevanzsystemen, die aus ihr erwachsen oder in sie eingehen. (In diesem "oder" liegt meine grösste Schwierigkeit) Was ist das Prius ?

Zo dan
organiseren
funderingsrelatie
of oppositie
relatie
hoof...

er die funderings relatie
er = een alg. interesse van prius

Oder sind Relevanzen und Definition der Situation "gleichursprünglich", wie Fink sagen würde, oder "ineins" konstituiert, wie Husserl zu sagen liebt ? Aber was heisst das ? Was ist damit gesagt : "Gleichursprünglich "oder" ineins" ?" (2) (m.o.).

Zeggen dat het probleem, de tematische relevantie, van de situatie afhangt, vergt enige nuancering. In de TSLWI wordt trouwens op verschillende plaatsen van een "*situationale relevantie*" gewag gemaakt. Dit lijkt me een tautologie voor een tematische relevantie die per definitie het begrip situatie meebrengt. Ik heb er reeds verschillende keren op gewezen dat een tematisch bewustzijn steeds 'vergezeld' is van een marginaal bewustzijn dat als dusdanig verantwoordelijk is voor wat men het gevoel van de gesitueerdheid noemt. Een tema brengt een situatie voort en 'omgekeerd' is een situatie nodig wil men van een tema kunnen spreken. Men zou kunnen zeggen dat een situatie meer is dan een tema in de zin dat een tema overstegen wordt door de ontologische bepaaldheid van de wereld en van de kennisvoorraad die 'achter' het tema staat. Niettemin 'slorpt' het tema de situatie op, het veroorzaakt het, maakt het tot een noodzakelijk element. Het is dan ook korrekter te spreken over een wisselwerking tussen relevantiesystemen en tematische relevanties, meer bepaald tussen omdat-motieven en tematische relevanties, en niet over een relatie tussen omdat-motieven en situaties. Ongeacht deze precisering blijft het probleem van de eventuele "*Prius*" ; is een van de twee (3*) eerst, of hebben ze een gelijktijdige werking !?

Ik meen dat Merleau-Ponty op dit vraagstuk een schitterend antwoord kan geven. Deze interpretatie wordt, in een andere kontekst dan i.v.m. het relevantieprobleem, heel sterk benadrukt door Boehm en Coolsaet. Op de principiële betekenis van Merleau-Ponty's tekst - én aansluitend bij Boehm en Coolsaet - kom ik in een volgende paragraaf terug. De geniale tekst luidt :

"Le rapport de la raison et du fait, ... de la pensée et du langage ou de la pensée et de la perception est ce rapport à double sens que la phénoménologie a appelé *Fundierung* : le terme fondant - ... l'irréfléchi, le fait, le langage, la perception - est premier en ce sens que le fondé se donne comme une détermination ou une explication du fondant, ce qui lui interdit de la résorber jamais, et cependant le fondant n'est pas premier au sens empristé et le fondé n'en est pas simplement dérivé, puisque c'est à travers le fondé que le fondant se manifeste" (4).

?
? Toegepast op Schutz zijn de omdat-motieven (cfr. "*la pensée*") en de tematische relevantie (cfr. "*le fait*") twee gronden die elkaar funderen. De fundering is echter niet wederzijds of dialektisch, maar, zoals Boehm en Coolsaet steeds weer benadrukken, asymmetrisch. Het verschil tussen beide gaat terug op de door Aristoteles geïntroduceerde begrippen "*voldoende voorwaarde*" (of oorzaak) en "*noodzakelijke grond*" (of konditie). Een voldoende reden is "... *iets waardoor hetgene waarvan het een voldoende reden is daadwerkelijk wordt tot stand gebracht ; ofwel iets dat niet kan gesteld worden zonder hetgene waarvan het een voldoende reden is, mede te poneren*" (5). Een omdat-motief is een voldoende reden. Door haar aanwezigheid brengt ze een tematische relevantie feitelijk tot stand, en is 'eerst' in de zin dat het door haar - als gefundeerde term uit de relatie - is, dat het 'feit' zich manifesteert. Anderzijds heeft het omdat-motief dit feit nodig. Zonder dat zich een feit als tematisch relevant object aandient wordt de potentie van het gewoontebezit van het omdat-motief niet geaktualiseerd. In deze zin is de tematische relevantie de funderende term van de relevantie eerst ; het dient zich aan als een bepaling van het omdat-motief. De tematische relevanties vormen aldus de kondities van de omdat-motieven. Zelf hebben ze deze motieven niet nodig, vandaar dat "*De funderingsverhouding van een oorsprong tegenover haar condities ... geen scheppingsverhouding*" (6) is. De slang bestaat reeds voor onze blik. Van een element uit het marginaal bewustzijn kan ze in het tematisch bewustzijn van een 'anoniem iets' tot een 'typisch iets' worden (dit wordt een productie-verhouding genoemd). Van een feit wordt ze een tematische relevantie.

hoe?

Het bewustzijnsveld wordt aldus gekenmerkt door twee klassen van objecten die door een zeer efemere lijn van elkaar gescheiden zijn. Er is het tema dat door een aktuele interesse (omdat-motief) tematisch relevant is. Door een opdat-motief kan een objekt zijn tematische relevantie behouden (zie verder). Ondertussen leiden tematisch veld en marge een meer of minder geartikuleerd bestaan. Het subjekt kent m.b.t. het tema de eidetische mogelijkheid om over te stappen naar een van de potentiële tema's uit het veld of de marge. Op basis van de zakelijke relevantierelatie tussen tema en items uit het veld kan het subjekt een item (opdat-) gemotiveerd kiezen, waarbij het specifieke omdat-motief het potentiële tema aktualiseert.

Hetzelfde kan gezegd worden over de potentiële items uit de marge, waarbij evenwel de verhouding van de items tot het tema louter kontingent is. Een inhoudelijke verandering van het bewustzijnsveld raakt echter de formele beschrijving ervan niet. Dezelfde situatie ontstaat : steeds staat één objekt in het spotlicht, en zijn er andere objecten in een steeds donker wordende schaduw.

2.3.1.1.2. De theorie van de oorspronkelijke evidentie

De funderingsverhouding die men terugvindt m.b.t. tema's, vindt men tevens terug in routinesituaties. Dergelijke situaties worden routineus gedekt : de definitie van de situatie gebeurt onproblematisch (het tematisch relevant object heeft a.h.w. zijn interpretatieve relevantie verloren). Eerder was er vanzelfsprekend een tematische relevantie geweest. Nu kan een subject zich echter bezig houden met een nieuw thema terwijl het routineuze thema in het tematisch veld of de marge zit. Net zoals het routineuze thema terug te voeren valt op een tematisch relevant thema, valt dit laatste terug te voeren op een specifiek soort ervaring - in een grensgeval kan het er trouwens mee samenvallen. We doelen op een allereerste ervaring van een object. Een slang kan tematisch relevant worden, terwijl we al de kennis van een slang hebben, d.w.z. wanneer we een type hebben dat het object. Vanzelfsprekend is er ooit een eerste ervaring met de slang ; hoe wordt dit object dan gedekt, hoe komt men tot een identifikatie en diskriminatie van de vorm die men daarna met 'slang' benoemt (zodat men een type verkrijgt, dat losgemaakt worden van een specifieke situatie, en toepasbaar is verschillende toekomstige - en eventueel verleden (?) - situaties) ? Na zijn analyse van de verschillende soorten relevanties en hun onderlinge vergelijking (met dus het konstitiebeprip !), schrijft Schutz dat hij "... *disregarded the important problem concerning the emergent novel experience ...*" (7) (m.o.). Nieuw betekent dat er geen type voorhanden is aan de hand waarvan de nieuwe ervaring kan gedefinieerd worden. Wat leest men echter verder tot zijn verbazing :

"We wish to reserve the term "novel" for experiences of this kind, those which can become known only by means of a radical modification of the systems of relevances prevailing up to the moment of their emergence" (8) (m.o.).

Schutz blijkt Gurwitsch na te apen : een nieuwe ervaring is niet echt nieuw, men moet slechts wat modificeren, wat reorganiseren aan oude ervaringen (zie noot (9*) voor een uitvoerige bespreking van deze theorie).

Nochtans had men vroeger al iets kunnen lezen dat dit tegenspreekt (zie pp. 52-3). Bij de behandeling van de motivationele relevanties, vroeg Schutz zich immers af hoe het komt dat omdat-motieven tot een gewoontebesit uitgroeien, hoe ze m.a.w. na een eerste ervaring verdere analoge tematische relevanties (en eventueel routineuze tema's) konstitueren. De schrik voor slangen die 'nu en dan' slangen tematiseert, heeft, "... its history and is determined by autobiographical circumstances" (10) (m.o.). Veronderstel, zegt Schutz, "... that as a child I had an adventure with a snake and was told how dangerous some of these creatures can be" (11) (m.o.). Op dat moment wordt het type, namelijk slang ("... up until then not only irrelevant but even unknown to me ..." (12) (m.o.)), tematisch revelant. De eerste ervaring van een objekt maakt dit objekt dus steeds tot een tematische relevantie. In het geval van de eerste kennismaking met een slang, wordt een slang in het vervolg een ding-om-schrik-van-te-hebben. Dat deze associatie tot een gewoontebesit als omdat-motief wordt, is zeer begrijpelijk (vandaar dat er sprake kan zijn van een "sedimentatie" op dit vlak; zie p. 53). Schutz kan echter niet zeggen wat het avontuur ("adventure") met het objekt (slang) dan wel inhield. Vooraleer pappa of mamma me verteld had ("was told") dat dit objekt een eventueel gevaar inhield, was het objekt reeds als vorm onderscheiden, was het reeds op de een of de andere wijze als tematisch relevant onderkend. Ik had het ding reeds geïdentificeerd en van de rest gediscrimineerd ; maar waarom ? Omdat ik erin geïnteresseerd was (13*).

Een eerste ervaring van een objekt zou men - met Husserl - kunnen omschrijven als een vatten van de oorspronkelijke evidentie van dit objekt, namelijk.

"... het oorspronkelijk zelf-gegeven-zijn van dit zijnde" (14*)
of, anders geformuleerd, de

"... geslaagde verwezenlijking van een projekt" (15).

Wanneer men - met Boehm - dit "projekt" begrijpt als een "intentie" (16), ziet men goed in hoe de objekten pendanten zijn van interesses. Vandaar dat Husserl, i.v.m. de konstitutie van de meetkundige objekten, en de meetkunde tout court, kan spreken van "de oorspronkelijke zin van de overgeleverde meetkunde ..." (17) (m.o.). De objekten vragen als het ware om veroorzaakt te worden door middel van de menselijke interesses. Ze vormen aanleidingen voor het geïnteresseerde oog :

*Maak - d
2 2 con
non
1/leiden*

"Immerfort haben sie (n : de mensen) Zwecke, und immerfort strömt das Bezweckte 'als' Erwecktes in die vorgegebene Welt ein, und immer schon ist die vorgegebene Welt von menschlichen Interessen her geworden... irgend 'wie' immer schon erworben als unsere Bewusstseinsumwelt" (18)(m.o.).

De metafysische kontingentie van de objecten worden door de menselijke interesses tot een noodzakelijkheid omgetoverd. Als tegenwerpingen tegen deze idee van de oorspronkelijke evidentie worden gemaakt, het feit dat er voor evidentie zelf geen criterium bestaat dat het mogelijk maakt om te beslissen of een vermeende evidentie er al dan niet een is, en het feit dat de ervaring het subjektieve vlak niet overstijgt : het is geen basis om tot objectieve kennisvorming te komen (19). De eerste tegenwerping wordt door de eigenlijke definitie van een evidentie reeds op voorhand de mond gesnoerd. Wat de tweede tegenwerping betreft, is het hierbij in feite de vraag hoe men van een partikuliere ervaring kan komen tot een gewoontebezit dat het mogelijk maakt dat in analoge omstandigheden tot analoge objecten leidt (cfr. zie p.52). Met andere woorden, waar men op een bepaald moment een concreet object voor de ogen zag, gaat men dit idealiseren en benoemen - met het begrip "*slang*" - bijvoorbeeld zodat dit algemeen begrip in een later "*hic et nunc*" kan dienen om er een analoog object mee te definiëren. Dit idealiserings- of objektiveringsproces gebeurt volgens Husserl als volgt. De 'levende' evidentie duurt per definitie slechts een moment ; ze ontsnapt ons tematisch bewustzijn. We weten immers dat elk tematisch bewustzijn 'omringd' is door o.a. pro-en-retenties (cfr. p. 12). De oorspronkelijk levende evidentie wordt gevat in een retentie, in "... de passiviteit van een stromend en onduidelijk wordend bewustzijn van het zojuist-geweest-zijn" (20). Deze retentie verdwijnt, maar kan weer opgewekt worden :

"Aan de passiviteit van wat voorlopig slechts onduidelijk weer opgewekt werd en later eventueel met toenemende helderheid weer opduikt, beantwoordt de mogelijke aktiviteit van een herinnering waarin de vroegere ervaring feitelijk opnieuw en actief bewust doorleefd wordt" (21).

In deze - aktieve - herinnering ontstaat er

"... een oorspronkelijke gelijkheid, een evidentie van identiteit : wat nu origineel verwezenlijkt is, is hetzelfde als hetgeen tevoren eventueel is geweest" (22).

Een objectivering van de oorspronkelijke evidentie treedt op ; het subjekt kan zich deze oorspronkelijke evidentie steeds weer voor de geest halen mét de kennis van de identiteit van de objekten in dit herhalingsproces. Het objekt is aldus losgemaakt van zijn oorspronkelijke situatie ; het is geïdealiseerd, geobjektiveerd en als definiërende toepasbaar op analoge situaties. De objectivering behoeft nog een verder stadium ; ze is nog subjektief in de zin dat ze nog gebonden is aan één subjekt. Het evidente gegeven, zegt Boehm;

"... blijft ... toch nog steeds gebonden aan iets wat slechts een bestendige dispositie van mij zou kunnen zijn om steeds hetzelfde weer eventueel te vinden. Het moet om helemaal van mijn subjektiviteit losgemaakt te worden, de proef van een kommunikatie met anderen ondergaan" (23) (m.o.).

Vermits een evidentie niet kan overgedragen worden, moet pappa, bijvoorbeeld, aan het kind aanleiding geven om een slang als evidentie te leren kennen, om deze zelf te voltrekken. Zoals in het geval van de herinnering gaat deze voltrekking gepaard met de idee van de identiteit der evidenties en *"In de wereld van een kommunicerende gemeenschap van verscheidene personen wordt de gereproduceerde schepping bewust - niet alleen als gelijk, maar als universeel gemeenschappelijk"* (24), waardoor een hogere objectiveringsgraad bereikt wordt. Het resultaat van het objectiveringsproces is de schriftelijke vastlegging : *"... ze maakt mededelingen mogelijk zonder rechtstreekse of niet-rechtstreekse aanspraak, ze is om zo te zeggen virtueel geworden mededeling"* (25). Wat oorspronkelijk evident was, leidt voortaan - als begrip, als vorm, als type - een ideel, objektief bestaan boven alle gesitueerde objekten heen.

2.3.1.1.3. Multipele waarheden

De konstitutietheorie, zoals hier toegelicht, laat de objecten begrijpen als een soort van projecties van interesses, ja zelfs van wat een mens is. In dit licht moet Boehms citaat van Fichte gezien worden :

"Ihr Bild wird ihnen nur durch die Dinge, wie durch einen Spiegel zugeworfen" (26).

Dat impliceert dat men, in zoverre men dezelfde objecten (tematische relevanties) als een ander ziet, men op dergelijk moment een beetje de ander is, want dezelfde interesses (omdat-motieven) heeft. De waarheid die er voor de een was, wordt door de 'overname' van eenzelfde omdat-motief door de ander, nu ook waarheid van de ander. In het produceren van dezelfde evidenties delen de beide waarnemers een gemeenschappelijke waarheid, die evenwel niet de waarheid op zich is, want die bestaat niet. Schutz wijst er in zijn bespreking van de scepticus Carneades op dat men niet moet streven naar waarheid, maar naar waarachtigheid ("versimilitude") :

"There is no truth as such ; there are merely problematic truths, true for us, in us, and by us" (27*).

Wanneer men "zijn" waarheid kent, kent men niet "de" waarheid ; een subjeet moet dus van standpunt veranderen wil hij de andere waarheid kennen (die aldus ook 'niets anders' dan zijn waarheid kan worden). Dat is allesbehalve gemakkelijk. Men kan wel willen een ander standpunt innemen (28), maar men is daar niet steeds toe in staat. De opportunist die dan van dit, dan van dat walletje wil meeën, moet over een ontzaglijk gamma aan relevantiestrukturen beschikken. In onze zogenaamde moderne tijden, gekenmerkt door een verbrokkeling van het wereldbeeld van wat ooit een grote en overzichtelijke tuin was, tot kleine en onontwarbare perkjes, is de opportunistische krachttoer schromelijk beperkt. Ook voor degene die meer serene (opdat-)motieven heeft, en die 'gewoon' met een ander wil meepraten, zich in zijn medemens wil empatiseren, geldt het probleem van de opportunist. Wanneer men een thema niet kan (in)zien, kent men het (oorzakelijk) standpunt niet. Dit probleem geldt in een opvallende vorm voor schrijvers, niet alleen wanneer zij 'echte karakters' willen kreëren, maar ook wanneer ze een sociaal fresco van hun tijd willen schilderen.

21
zelfs
hooft
grootte
hooft

? type van lijst

Zola, om meteen het beste voorbeeld te geven van een schrijver in het laatste geval, kon een "*La Terre*" dan ook niet schrijven zonder een jaar of wat op het platteland geleefd te hebben - midden de mest en de meikevers. Door naamgeving komt de (terecht als korresponderend verwachte) wereld niet tot stand ; wie zich een slager noemt, heeft zich daarvoor niet al eens in de vingers gehakt. Ook door de loutere toepassing van een epoche bekomt men niet zomaar de objektieve feiten ; men moet ze zelf voltrekken. Want voltrok overigens de oorspronkelijke evidentie van een meetkundige figuur zich niet midden in de leefwereld ?

2.3.1.1.4. De eenzijdigheid van het operationalisme

Schutz zet zich af tegen de eenzijdigheid van het operationalisme. In deze filosofische stroming is de wereld

"... supposed to be pre-given as ... a sum total of data each of which carries along from the outset its topical relevances ..." (29) (m.o.).

Er wordt ook uitgegaan van een konstante set van motivationele relevanties, zij zijn verantwoordelijk voor de transformatie van *"... a n unclarified situation of questionable knowledge into a state of warranted assertibility"* (30). Deze transformatie gebeurt aan de hand van

"... a set of operations which are nothing other than a system of interpretational relevances, a set of rules according to which horizontal material might be related to the topical kernel in order to determine its implications until the state of warranted assertibility has been reached" (31)

(vandaar de aandacht van deze stroming voor de - operationele - definitie).

Een volledige set regels vormt een methodologie. Het is nu de fundamentele fout van wat Schutz de neo-Kantiaanse school noemt *"... to believe that the method "creates" - whatever this term may mean - the object of inquiry"* (32). Metodologie refereert slechts naar de juiste bepaling van wat interpretationeel relevant is m.b.t. een vooraf gegeven thema :

"Methodology can never establish what topic is relevant for us, nor can rules of operation supply the focus of our motivational interest"

(33). Schutz zou dan kunnen antwoorden dat het omdat-motief is dat een objekt 'kreëert' (*"whatever this term may mean !"*), en daarmee tot tematische relevantie maakt (m.b.t. de definitie is de eerste vraag die naar het omdat-motief van het gedefinieerde, en niet naar de interpretationele relevantie van het definiërende).

2.3.1.2. Het omdat-motief en het gemis aan oorspronkelijke evidentie

2.3.1.2.1. Het gemis aan oorspronkelijke evidentie

2.3.1.2.1.1. Routineuze tema's

In routinesituaties wordt een thema probleemloos gedekt. De thema's zijn geen tematische relevanties meer. Ze zijn wat Schutz "*topics in hand*" (34) noemt geworden : de thema's hebben zo te zeggen hun interpretationale relevanties verloren. Algemeen is de routineuze aktiviteit

"... characterized by the particular transformation of the topical, interpretational, and motivational relevance structures already delineated" (35).

In, of liever, naast de routineuze aktiviteit is er nog steeds een thema, de gekende beschrijving van het bewustzijnsveld is immers formeel. Dat wil zeggen dat het 'routineuze thema' in de marge of in het beste geval in het tematisch veld zit. Het kan op die manier vanzelfsprekend nooit oorspronkelijk evident zijn.

2.3.1.2.1.2. Aktiviteit in de passiviteit

Zoals gezegd is de laatste stap in het objektiveringsproces van een oorspronkelijke evidentie de schriftelijke vastlegging. De evidentie wordt gesedimenteerd, dit is een "... *inplanting van het ideële, d.m.v. symbolische tekens, in de materiële realiteit zelf*" (36). De sedimentatie wordt volgens Husserl passief begrepen in tegenstelling tot de oorspronkelijke evidentie die op actieve wijze gereactiveerd wordt. Er is echter ook een soort aktiviteit mogelijk m.b.t. de sedimentaties. De taal kent, boven de louter passieve overname van haar entiteiten, een 'logische' aktiviteit "... *die het best gekenmerkt kan worden door het woord "verduidelijken"*" (37*) (cfr. de definatorische manie van het operationalisme). Bij deze eksplikerende logische aktiviteit, door Husserl als een "*verleiding van de taal*" bestempeld,

"... wordt uit hetgeen men leest (...), uit het eerst vaag, passief en ongescheiden gerecipieerde, elk van de elementen afzonderlijk verhelderd waaruit de betekenis van het geheel is opgebouwd. Zodoende wordt de geldigheid van het geheel op grond van de geldigheid van elk element op nieuwe wijze actief voltrokken" (38).

De eksplikatie is actief binnen de cirkel van de taal; de betekenissen worden echter niet als sedimentaties erkent, en er blijft binnen de aktiviteit een passiviteit m.b.t. de oorspronkelijke evidenties die ten grondslag liggen aan deze sedimentaties (woorden, zinnen, ...). Deze aktiviteit in de "...*passiviteit verwezenlijkt dan ook een - bijzondere - evidentie* (39), en de vorm die ze voortbrengt, bezit de modus van een oorspronkelijk produkt" (40) (m.o.) dat, als het bezit van een gemeenschap overgeleverd kan worden.

Deze overlevering houdt dan het gevaar in dat het 'slechts' gaat om betekenissen die doorgegeven worden, en niet om de oorspronkelijke evidenties waarop de eerste (niet noodzakelijk onmiddellijk maar wel principieel) gebaseerd zijn. Maar het verlies van de band tussen oorspronkelijke evidenties en sedimentaties is niet alleen een gevaar, het is ook een noodzaak m.b.t. de vooruitgang van ideële wetenschappen :

"Hoe is daarentegen een wetenschap zoals de meetkunde (n : en alle andere ideële wetenschappen) mogelijk ? Zij vormt een systematische en eindeloos groeiende opbouw van totaliteiten ; hoe kan ze als zodanig de mogelijkheid levend houden om haar oorspronkelijke zin te reaktiveren wanneer haar denken nieuwe kennis moet kunnen voortbrengen zonder de voorafgaande graden van kennis tot van het laagste te kunnen reaktiveren ? In een primitiever stadium kon de meetkunde er misschien nog in slagen, maar uiteindelijk zou de kracht te zeer uitgeput worden door de poging om (alles altijd opnieuw) evident te maken en falen in de produktiviteit op hoger niveau" (41).

Dit geldt ook voor de cultuur. Husserl stelt : "De hele cultuurwereld is in al haar vormen gegeven uit traditie" (42). Deze cultuurwereld, die net als de ideële wetenschappen bestaat uit ideële objecten, zou - in Boehms lezing van Husserls verhandeling -

"... haar objectieve bestaan slechts danken aan de schriftelijke vastlegging en traditie of andere vormen van sedimentatie van haar - in wezen louter ideële - betekenis en betekenissen, met alle gevolgen van dien" (43).

De gevolgen slaan op het feit dat de cultuur, net als de ideële wetenschappen, zich zou doorgeven en ontwikkelen

"... niet aan de grondslag van de steeds opnieuw opgeroepen evidentie van haar oorspronkelijke ideële betekenis en betekenissen, maar alléén aan de grondslag van het voortbestaan en de overlevering van de materiële kulturele objecten waarin deze betekenis en betekenissen zich hebben gesedimenteerd" (44)

(zie p. 59-60 voor de in taal geobjektiveerde tematische relevanties.)

Paradoksaal genoeg kent de kulturele boom dan slechts een "boom" door ont-worteling (waar filosofie dan integendeel als een paddestoel rond de boom staat, en steeds nieuwe sporen uitwerpt).

2.3.1.2.2. Het oprakelen van de oorspronkelijke evidentie.

2.3.1.2.2.1. Doorbreking van routine

Routine hoeft niet steeds doorbroken te worden (ze spaart immers tijd uit). Met betrekking tot bepaalde thema's is het volstrekt irrelevant te weten wat hun oorspronkelijke evidentie is ; ze hoeven dan ook niet eens tematisch relevant te worden. In het geval er een probleem opduikt, een routineus tema opgedrongen tematisch relevant wordt, is het meestal niet nodig om tot de oorspronkelijke evidentie van het vroegere routineuze tema terug te gaan (in dergelijk geval kan uiteraard een nieuwe oorspronkelijke evidentie optreden, waardoor de nieuwe situatie gedekt wordt). Los van deze alternatieven is het mogelijk om tot een systematische verwondering over te gaan ; men zal dan op oorspronkelijke evidenties stoten van zowel relevante als irrelevante thema's. Dit kan het nivo zijn van het kind, dat ons, met zijn oorspronkelijke evidenties die voor ons meestal routineuze of onbelangrijke thema's zijn, het hoofd barstensvol vragen zeurt. Dit kan ook het nivo zijn van de kunst, waarin door een zucht naar authenticiteit en een drang naar de ontrafeling van de magie van het vanzelfsprekende en het alledaagse, de kunstenaar zijn ogen leent aan de meer argeloze medemens.

2.3.1.2.2.2. Aktiviteit in de aktiviteit

Husserl kan *"Wat nu meer bijzonder het afbreken van een oorspronkelijke echte traditie, dus in het geval van een werkelijk eerste begin met originele evidenties, ... mogelijke en zeer goed begrijpelijke gronden aantonen"* (45). Zijn verzuchting naar *"... de oermaterialen van de eerste betekenisvorming, om zo te zeggen naar de oerpremissen, die in de voor-wetenschappelijke kultuurwereld liggen"* (46) blijft echter zeer groot. Husserl wil de *"oermaterialen"* opzoeken door middel van een geschiedkundig onderzoek. Geschiedenis is voor hem

"... de levende beweging van oorspronkelijke betekenisvorming en van betekenis sedimentatie, waarbij het eerste met het tweede samengaat en het een in het ander overgaat" (47).

Het gaat niet om feiten die moeten onderzocht worden, maar om apriori's :

"Alle zuivere feitengeschiedenis blijft onbegrepen, omdat ze altijd meer naïef rechtuit vanuit feiten redeneert en nooit het algemene betekenisfundament waarop al dergelijke afleidingen moeten steunen tot tema maakt, noch het geweldige structurele apriori heeft onderzocht dat aan dit fundament eigen is" (48).

Husserl formuleert zijn probleem dan als volgt :

"... ons beroepend op de wezenlijke structuren van de geschiedenis (Historie), de eerste betekenis op te sporen die noodzakelijk aan de historische oorsprong gelegen moet hebben om aan de gehele wording van de meetkunde (n : en van de gehele kultuurwereld) een betekenis van blijvende waarheid te geven en te kunnen geven" (49).

Het gaat dus over de omdat-motieven die de oorspronkelijke evidenties gekonstitueerd hebben. Vanuit de kennis van deze motieven zou men dan kunnen komen tot een authentiek begrip van de kultuurwereld - zoals ze doorheen de traditie nog tot bij ons werkzaam is (50*).

2.3.2. De relatie tussen het opdat-motief en het omdat-motief

Ik haal Boehm aan die Engels citeert (...):

"De grote grondvraag van iedere, en in het bijzonder van de nieuwe filosofie, is die naar de verhouding van denken en zijn ..." (51) (m.o.).

Wat is dan het antwoord van Schutz op deze vraag - in zoverre hij zich natuurlijk door ons in de traditie van deze vraagstelling laat plaatsen. Ik denk dat men op basis van het reeds gelezene gemakkelijk tot de konklusie kan komen dat Schutz zeer zeker deze vraag als belangrijk (als topisch waar; zie verder) gesteld heeft. Lezen we het volgende, geplukt uit het hoofdstuk in RPR over de interdependentie van de verschillende relevantiesystemen:

"... there is clearly present a twofold relationship between the systems of topical and motivational relevances. On the one hand, it is the prevailing system of motivational relevances, my evoked interest, which leads to the constitution of the new topical relevance ... On the other hand, the newly created topical relevance may be the origin and starting point of a set of new motivational relevances" (52) (m.o.).

Verschillende interpretatoren hebben hun zeg gedaan over dit stuk tekst - en ik kan hen niet gelijk geven. In een zeer verwarde tekst geeft Garcia-Gomez de volgende visie op het verband tussen de soorten relevanties:

"... what is the form of the mutuality which obtains in the nexus established by the complex relationships which exist among the different kinds of relevance? The answer is, I believe, within our grasp - the circle is the abstract scheme according to which the relevance nexces is constituted" (53) (m.o.).

De ene soort relevantie is er dan voor de ander, en vice versa, en dit liefst in "... an open-ended fashion" (54*)! De cirkel tussen de relevanties zou, nog steeds volgens Garcia-Gomez, zelfs herhaling nodig hebben! Zoals met betrekking tot motivationele en tematische relevanties men dan zou kunnen schrijven: motivationale relevanties ---> tematische relevanties --> motivationale relevanties ---> Ook Cox ziet tussen motivationele en tematische relevanties een "reciprority" (55) - net als Luckmann/Schutz: "reciprocal relation" (56).

Wat betreft het tweede deel van de relatie (en deze opmerking is zeer terecht reeds zeer tendentius), maakt Cox een interessante nuance : "*The topical ... relevances guide the selective function of interest by serving to delineate the limits and framework for possible motivated activity*" (57) (m.o.). Ik zal verder aantonen dat er in feite altijd (en dus noodzakelijk) "*motivated activity*" zal zijn, maar hier is de formulering interessant om aan te tonen dat er eventueel geen reactie kan zijn op iets dat er al is. Iets dat er altijd moet zijn opdat er sprake van reactie zou kunnen zijn. Met andere woorden in deze geest zijn we de cirkel reeds kwijt, laat staan dat er sprake kan zijn van herhaling op een onafgebroken wijze. Wat 'overblijft' is het iets, een tematische relevantie - die een motivationele relevantie noodzaakt. Deze motivationele relevantie is een omdat-motief. We weten reeds dat tussen beiden soorten relevanties er een funderingsverhouding ligt. Er kan m.a.w. tussen beide onmogelijk sprake zijn van een cirkel. Garcia-Gomez is hier, in zoverre men zijn algemene regel partikulariseert naar omdat-motief en tematische relevantie, totaal fout.

We weten nu dat er steeds een tematische relevantie (en 'dus' een omdat-motief) 'voor' de reactie, het opdat-motief, het engagement ligt. Het is dan ook een mooie gelegenheid om terug aan te knopen bij het begin van de paragraaf, namelijk de relatie tussen denken en zijn. Boehm vermoedt - terecht - dat Merleau-Ponty aan dit probleem een oplossing gegeven heeft. De oplossing ligt in de fameuze funderingsrelatie. Het onbegrijpelijke is echter dat Boehm (en met hem heel waarschijnlijk ook Coolsaet) deze oplossende funderingsverhouding legt op het vlak van de objecten en het engagement. Anders gezegd : op het vlak van de tematische relevanties en de opdat-motieven ; een relatie waarvan ik reeds aangetoond heb dat ze steeds 'na' diegene tussen omdat-motieven en tematische relevanties komt. Deze visie houdt in dat preferenties objecten veroorzaken. De objecten, die reeds gekonstitueerd blijken, zijn dan motieven : "*Het hangt van het bewustzijn af ze te 'doen gelden' en werkzaam te maken*" (58). Nochtans had Boehm het eerder over de vraag naar de relatie tussen "... de voorstelling van het object of het object van de voorstelling ..." (59). Welnu, ik zie niet in wat "*preferentie*", wat "*assumering*" (60*) met "*voorstelling*" te maken hebben !?

Boehm verwacht twee nivo's : het is duidelijk dat het ni
het engagement (preferentie, assumering, topische
motief) is dat de band (en om Gurwitsch gerust te stellen . .
gestabiliseerde band) tussen denken en zijn wordt gelegd. Het is inderdaad
op het vlak van de omdat-motieven en tematische relevanties dat de
geniale idee van de funderingsverhouding tot een gestabiliseerde band
tussen zijn en denken leidt. In zekere zin is Schutz een 'voorbeeldiger'
eksistentiaalist dan bijvoorbeeld Merleau-Ponty ; bij hem treft men geen
min of meer vrijblijvende term aan - of althans niet in de eerste plaats -
zoals "être-au-monde" (cfr. Heideggers' "In-der-Welt-sein"). De band bij
Schutz (die net als Merleau-Ponty geen reationalist, noch een empirist kan
genoemd, maar "iets met beide erin") is epistemologisch gefundeerd ; de
wereld is - op omdat-gemotiveerde basis - voor het subjezt alles wat ooit
tematisch relevant geweest is, is, en zal zijn.

rekenen
heeft

met de
tematische
relevanties
na een
metode +
aan v o
hink

er is een (zinnig)
dinge die
te horen geleest
wordt
de man
kan
nog geleerd
hink v
in de zin van
fundering - denken

2.3.3. De relatie tussen het opdat-motief en de tematische relevantie

2.3.3.1. Een thema in het 'wilsveld'

We kijken geïnteresseerd. We zien niet zomaar objecten, maar tematische relevanties die door omdat-motieven gekonstitueerd zijn. Het is dus niet zo dat de preferenties of opdat-motieven de objecten konstitueren, maar het is wel zo dat de objecten preferenties noodzaken en dat de preferenties 'iets' met de objecten moeten 'doen'. Ze moeten er zich namelijk tegenover engageren.

Een tematisch relevant object prikkelt het subject op een bepaalde manier, het toont zich als een motief : het

"... "impels" us to act, the motive of our going ahead ; that is, we act in order to bring about the state of affairs. We call this kind of motive the "in-order-to" motive of our acting ..." (61) (m.o.) (een motief is dus een opdat-motiverende tematische relevantie)..

Merleau-Ponty noemt het motief "... un antécédent qui n'agit que par son sens ..." (62) (m.o.). Het tematisch relevant object heeft inderdaad van in den beginne een bepaalde betekenis - of zoals men het met Gurwitsch zou kunnen noemen, een bepaald funkioneel karakter. Een slang is niet zomaar een slang ; het is iets-om-bang-van-te-zijn-én-het-daarom-te-mijden/doden/ ...

Mijn schrik leidt dan tot

"... the building up of a paramount project of possible action involving the whole chain of in-order-to motives relating to the carrying out of the paramount project as, if, and when needed"

(63). Er staat "possible", net zoals Schutz in een vorig citaat m.b.t. een motief "impels" tussen aanhalingstekens plaatste.

Inderdaad, Schutz citeert Leibniz :

"Motives ... induce man to act but do not necessitate him" (64) (m.o.) !

Het kan echter niet zijn dat ik de motieven laat voor wat ze zijn, en niets doe : er moet steeds iets gedaan worden. Het zich al dan niet engageren t.o.v. een bepaald thema, houdt noodzakelijkerwijze een afkeuring van respectievelijk preferentie voor een ander thema in. Want net zoals er qua perceptie steeds een thema in het veld is, is er tevens qua wil steeds een thema in het veld. Overigens maakt, wederom, deze beperking tot één thema, tevens de mogelijkheid tot behandeling van een thema in (65*). Om terug te komen van de schrik m.b.t. slangen :

"My fearing snakes is a genuine because motive of my project of reaching a decision" (66) (m.o.).

Mijn omdat-motief motiveert me, 'langs' het tematisch relevant objekt om, om een beslissing te nemen m.b.t. de uitvoering van een bepaald projekt, het doel, het opdat-motief. Het is

"... la décision qui affirme ce sens (n : van het "motief". het tematisch relevant objekt) comme valable et qui lui donne sa force et son efficacité" (67).

Motief en beslissing zijn dan volgens Merleau-Ponty twee elementen van een situatie : *"... le premier est la situation comme fait, le second la situation assumée"* (68). Maar dit assumeren, dit ge-wil-lig doen gelden van de beweeg-redenen is, zoals gezegd, geen eenvoudige gebeurtenis : wanneer ik gevraagd wordt om een begrafenis bij te wonen, en ik zou dat doen, dan kan ik bijvoorbeeld mijn zieke moeder niet meer verzorgen, met het gevaar dat zij - op haar beurt - sterft. Er moet dus gekozen worden ! Maar hoe ?

2.3.3.2. Leibniz' s wilsteorie en het opdat-motief

Vooreerst : waarom moet men niet slechts kiezen of men zich met betrekking tot een tema A zal engageren ; hoe duiken de andere tema's B, C, ... op die me dwingen hen in konsideratie te brengen m.b.t. het (eventueel) engageren tegenover tema A ? Schutz maakt met Husserl het onderscheid tussen open en problematische mogelijkheden. Bij problematische mogelijk heden zijn er verschillende interpretationale relevanties die wedijveren om een situatie te 'mogen' dekken. Elk hebben ze hun specifiek gewicht, en door hun tegengesteld karakter, maken ze deel uit van een eenheid : ze vormen duidelijke alternatieven voor elkaar : de situatie is problematisch. In het geval van open mogelijkheden heeft geen enkel van de interpretationale relevanties een specifiek gewicht ; ze zijn allemaal mogelijk. Er is dan ook geen sprake van een echt alternatief - de situatie is open. De overgang tussen beide mogelijkheden wordt door Schutz als volgt beschreven :

"The world as taken for granted is the general frame of open possibilities ... It is the selection made from things taken for granted by the individual in his biographically determined situation that transforms a selected set of these open possibilities into problematic ones which stand from now on to choice" (69).

Elk van de verschillende problematische mogelijkheden (70*) heeft zijn specifiek gewicht en "... requires a fair trial" (71). Dat onderzoek gebeurt aan de hand van de "kunst der deliberatie", ofte "... the procedure by which conflicting motives after having passed(72*) the scrutiny of reason lead finally to an act of volition ..." (73).

Schutz baseert zich op Leibniz's wilsteorie en vervangt de begrippen "goed" en "slecht" door "positief" en "negatief gewicht" (tegen een projekt dat een positief gewicht zegt men "ja", engageert men zich - en vice versa). Een eerste wil in een ganze wilsfaze is de "*volonté antécédente*". Deze voorafgaande wil heeft enkel betrekking op "... each positive weight separately as positive without proceeding to combinations" (74).

Deze wil is echter deficiënt wanneer er sterkere tegenargumenten verschijnen. De "*volonté moyenne*" ontstaat in dergelijke tegenargumenten, waarbij er rekening gehouden wordt met combinaties, tussen negatieve en positieve argumenten. De "*volonté finale*" resulteert dan uit het konflikt tussen de vorige willen,

"... as in mechanics the composed movement results from all tendencies which concur in one and the same mobile body and satisfies equally each of them by realizing all of them simultaneously" (75).

De finale wil is dan een Gestalt (?) waarin alle voorgaande willen een funktionele significantie hebben. Deze wil beslist (Schutz haalt ook het beeld aan van de finale wilsbeslissing die als een rijpe vrucht van de boom valt. Dit beeld is heel terecht : de moderne Westerse wetenschap is uit de appelboom gevallen waaronder Isaac Newton lag ...). Het bepaalt welk doel (opdat-motief) zal nagestreefd worden - in zoverre dat in de mogelijkheden van het subjekt ligt. De funktie van de rede ligt

"... in determining our choice and in transforming the "volontés antécédentes" into the "volonté finale"" (76).*

Het ongelijkwaardige (positief of negatief) gewicht van de verschillende problematische mogelijkheden is volgens Schutz niet inherent aan de respektievelijke projekten :

"The standards of weight, ... of positive and negative briefly of evaluation, are not created by the projecting itself, but the project is evaluated according to a pre-existent frame of reference" (77) (m.o.).

Ik heb reeds gezegd dat de opdat-motieven georganiseerd zijn in plannen : plannen voor de dag of de week, voor werk en plezier, enz. ; samenvallend in het zogenaamde "*levensplan*". Elke keuze, in het bijzonder de finale keuze, refereert op die manier naar voorervaren beslissingen van een hogere orde :

"It is our pre-experience of this higher organization which is at the foundation of the problematic possibilities standing to choice and which determines the weight of either possibility : its positive or negative character is positive or negative merely with reference to this system of higher order" (78).

Door de (finale) beslissing doet men een projekt, gekonstitueerd door een omdat-motief, als opdat-motief gelden :

"... en décidant de faire ce voyage, je valide ce motif qui se propose (79) et j'assume cette situation" (80).*

De relatie is hier echter niet wederkerig. Ook hier treffen we die bijzondere ambivalente relatie aan : *"De bepaling van het motief is een mooie verwoording van de funderingsrelatie tussen een oorzaak en haar noodzakelijke mogelijkheidsvoorwaarden"* (81). Door haar betekenis als tematisch relevant objekt werkt het motief konditionerend voor het subjekt :

"De beslissing echter is de oorzaak of de voldoende reden, die, als ze wordt gemaakt, met zich de dwingende kracht van het motief meebrengt" (82) (m.o.).

De beslissing moet dus niet genomen worden (hoewel er anderzijds wel steeds een beslissing moet worden genomen). Ze is toevallig (83*). Er kan dan ook slechts in de meeste vage bewoordingen van een wederkerige relatie tussen subjekt en objekt gesproken worden : er is altijd wel een omdat-motief dat een objekt konstitueert, en er is altijd wel een opdat-motief dat een objekt B verkiest, en ergens - door het levensplan - is er wel een band tussen objekten A en B - zodat Schutz kan spreken van een *"... twofold relationship between the systems of topical and motivational relevances"* (84). De specifieke relaties tussen de 2 verschillende soorten motieven en de tematische relevanties zijn echter steeds funderingsrelaties, en dus ambivalent. Zodat in het geval waarin omdat- en opdat-motief op eenzelfde tematisch relevant objekt betrekking hebben, er van een wederkerige relatie absoluut geen sprake kan zijn. De twee soorten motieven gaan dan zelf een funderingsrelatie aan, waarbij het opdat-motief gefundeerde term is en het omdat-motief het funderende. Dit verklaart het fenomeen van het vooroordeel. Reeds bij een eerste oppervlakkige dekking van een situatie, heeft men over die situatie noodzakelijk een oordeel. Door de funderingsrelatie komt men ook (o.a.) voorbij Goed en Kwaad. Als metafysische begrippen zijn ze zinloos, vermits ze steeds door temata genoodzaakt worden.

Opvallend is dat er op het vlak van de omdat-motieven geen efficiënte werking van de wil is ; wanneer een subjekt zijn ogen opent, kan hij nl. wel willen om niet te zien, maar hij kan zich daartoe niet dwingen : de wereld dringt het oog onverbiddelijk binnen. Daarentegen kan het subjekt, zoals gezegd, de kracht van een motief negeren. Schutz refereert naar Scheler : "*Der Mensch als Neinsager*" (85). ... Omdat de mens "*nee*" kan zeggen, maar uiteraard ook "*ja*", en in beide gevallen op een niet triviale maar gefundeerde wijze is de mens vrij. Zo zegt Boehm, in navolging van Fichte:

"Voltrokken word de vrijheid door de mens voor zover hij de inhoud van zijn bewustzijn niet gewoon laat bepalen door allerlei invloeden die zich aan hem opdringen en die hij passief ondergaat, maar een gemotiveerde keuze doet onder de inhouden die zich aanbeiden, waarbij hij natuurlijk ook die motieven niet passief moet ondergaan maar in overweging moet nemen en tegen elkaar afwegen" (86).

Boehm vraagt zich af wat men dan met de vrijheid aanmoet wanneer men slechts "*nee*" kan zeggen omdat de opgedrongen invloeden (zeg : opgedrongen tematische relevanties) topisch vals zijn. Logischerwijze (of topischerwijze ?) besluit hij daaruit dat

"Enkel door veel aandacht te besteden aan een motivering van de keuze van tematiek komt men de beoefening van de menselijke vrijheid in de bewustwording tegemoet" (87).

2.3.3.3. Boehms theorie van de topische waarheid

In verschillende artikels heeft Boehm de m.i. terechte aandacht getrokken op wat hij topische rationaliteit en topische waarheid noemt. Topische rationaliteit slaat op de motivering van de keuze van een juist gezichtspunt, en de feitelijkheid die korrespondeert met het juiste gezichtspunt is topisch waar. Topische waarheid, zou men kunnen beweren, is een 'uitgebreide' vorm van korrespondentieteoretische waarheid. Boehm polemiseert tegen deze klassieke waarheidsopvatting (88*). Hij merkt het volgende op :

"Our concepts of truth, knowledge and cognition seem to correspond to the ideal of objectivity. But in whatever manifold ways the underlying concept of truth is sketched, all these definitions remain strikingly foreign to the matter (sachfremd). The objects of cognition and knowledge concerning which one wishes to know the truth are completely indifferent" (89) (90).*

Waar m.a.w. in de korrespondentieteoretische waarheidstheorie gelet wordt op de overeenstemming tussen voorstelling en zaak, wordt in de topische waarheidstheorie tevens - en in zekere zin in de eerste plaats - op de zaak zelf acht geslagen.

Boehm merkt enigszins paradoksaal op dat de prioriteit naar een striktere zakelijkheid, naar een rationele temakeuze , op een "more real truth" (91*) (m.o.) neerkomt.

Wat paradoksaal lijkt binnen de objektieve (korrespondentieteoretische) waarheidstheorie, waar de ene zaak immers gelijkwaardig is aan de andere (92*), is dit niet in de topische waarheidstheorie en in de ... relevantietheorie van Schutz. In zijn theorie van de keuze van een objekt (of projekt) hebben we gezien dat de beslissing ten voordele van een bepaald objekt in ultimis valt in functie van de organisatie van het levensplan. Men engageert zich voor dit objekt omdat het belangrijk is in tegenstelling tot een ander. Dit ene tema is topisch waar (93*), en het andere is daarentegen topisch vals. Want, zegt Boehm :

"Al dergelijke beweringen noem ik "topisch onwaar" omdat hun ware "betekenis" en hun effectieve onwaarheid niet vastgesteld kunnen worden door simpelweg de reële zaak aan te duiden die in hen voorgesteld worden, maar enkel door erop te wijzen dat het gekozen thema op zichzelf onwaar is" (94).

Een thema dat topisch vals is, laat men dan links liggen (het kan dan ook nooit tot een routineus thema 'verworden' zoals een topisch waar thema).

*Meer de
begrijping*

Wat tematisch relevant is, is steeds noodzakelijk geëvalueerd, is m.a.w. onmiddellijk of topisch waar of topisch vals.

Anderzijds is er geen topische waarheid/valsheid zonder een tematisch relevant objekt. Hier gelden de funderingsverhoudingen. Men mag dit niet verkeerd begrijpen. Tematische relevantie en topische waarheid/valsheid liggen op hetzelfde vlak - dat van de feitelijkheid. Het vlak van de evaluatie, van de interesse, is het vlak van de opdat-motieven en de topische rationaliteit. Hier worden de keuzes gemaakt waarbij het besliste standpunt beslissend naar een bepaalde feitelijkheid refereert.

Boehm haalt het voorbeeld aan van de onderlinge menselijke kontakten (meer bepaald konversaties, maar men kan daarbij ook aan brieven denken om in de sfeer van de face-to-face relaties te blijven. Daarbuiten kan men aan de gehele cultuur in beschouwing nemen in zoverre ze zich daadwerkelijk openbaart : geen sociale kultuuruiting zonder missionarisbedoelingen). Hij drukt erop

"... how here the priority belongs completely to the question of *w h a t* is said at any given time, *w h a t* is intended to be said ..." (95).

Het gesprek wordt gekenmerkt door deliberatie. Men vraagt zich af of hetgene men denkt (het tematisch relevante) wel belangrijk genoeg of m.a.w. topisch waar is voor zichzelf en, in de uiting, voor de ander. Er treedt een vorm van ascese op : men moet immers denken ("*la pensée*") wanneer men spreekt ("*le langage*"), maar niet noodzakelijk spreken wanneer men denkt. Ascese en deliberatie behoren aldus tot de persoonlijke cultuur die in staat is te onderscheiden tussen wat al dan niet belangrijk is. Er kan een gebrek aan persoonlijke cultuur zijn.

Ascese en deliberatie vallen dan weg en ofwel ligt dan het hart op de tong (zoals het Vlaamse spreekwoord het zo mooi zegt), ofwel vervalt men dan tot kletsen ("*small talk*") waarin de ander als middel van 'kommunikatieve ontlasting' verschijnt. Op bepaalde momenten kunnen ascese en deliberatie eerder remmend werken en daardoor ongewenst zijn. Ik denk aan verbale debatten, aan noodsituaties (brand, gevecht, ...), aan scheidsrechters, e.d. In een oogwenk moet dan het tematisch revelant objekt als topisch waar of vals onderkend worden, zodat adequaat kan opgetreden worden.

Boehm motiveert zijn keuze voor het gebruik van het begrip 'topos' (in tegenstelling tot 'mijn' temabegrip; zie noot 25 in deel 2.1.) op basis van een aantal associaties die de term oproept. Zo lijkt het begrip "... te verwijzen naar datgene wat 'in de eerste plaats' aan bod moet komen. De temavraag stelt een prioriteit in" (96). Men vindt dit bij Schutz terug als "*first things first*" of "*Das Wichtigste zuerst*" (97).

Er moet dan niet alleen beslist worden welke zaken belangrijk zijn, maar ook moet men tot een besluit komen i.v.m. de organisatie van de afhandeling van de verschillende projekten of de behandeling van de verschillende objekten. Deze organisatie houdt verband met de tijd - in haar verschillende dimensies (kosmische, sociale en biologische, en innerlijke tijd (de *durée*)). Tussen deze verschillende dimensies is meestal geen "*one-to-one correspondance of simultaneity ...*" (98). Dit levert wachten op : "*Waiting is the expression for a system of relevances imposed upon us*" (99) (wachten op regen, op de zomer, op mijn dood, ...). Het leven wordt op die manier een reusachtige ascese. Maar ascese, wederom, maakt mogelijk. Slechts door de eerste dingen eerst te doen - en andere dingen te laten (wachten) - kan ik ze überhaupt doen. Moet ik om een of andere opgedrongen reden wachten, dan vult het 'lege' van het wachten (m.b.t. het doel ervan) zichzelf op. Men kan voorbereidende schikkingen nemen, of onafhankelijk ervan bezig zijn - maar men is gelijk hoe bezig (alles op zijn beurt in een algemeen organiserend Levensplan, dat het Leven beperkt en mogelijk maakt) (100*).

Een belangrijke vorm van topische valsheid onderkent Boehm in het bedrog. Het is "... *het opzettelijk niet voorstellen van iets als wat het is t.o.v. een ander*" (101) (het is als dusdanig de morele tegenhanger van de miskenning).

Het bedrog bestaat uit het onderdrukken van niet zomaar wat feiten. Er worden immers per definitie door elke keuze feiten uitgesloten (102*). Het probleem bestaat er in dat "... *relevante feiten onderdrukt worden*" (103). Boehm onderscheidt op basis van de onderdrukking drie groepen bedrog, met in totaal acht verschillende methodes (104*).

Een van de grootste vormen van bedrog is de reclame - in de eerste plaats een (reusachtige) opgedrongen relevantie : "*De publiciteit werkt als een tematiek, die eens in het midden gebracht, nog maar moeilijk weg te werken is ... Wat getoond wordt, is opdringing. Het enige verweer tegen publiciteit is er verplicht naast te kijken*" (105). De publiciteit bedriegt : "*Het meeste relevante wordt niet getematiseerd*" (106). Dit bedrog zou dan door Schutz worden onderkend in de zin dat hij ook naast de reclame zou kijken ; er is geen opdat-motief dat het engagement t.o.v. reclame dekt - tenzij een negatief. Bij Schutz is het reclame-feit als tematische relevantie in kwestie irrelevant vanuit de praktische organisatie van het leven, terwijl het bij Boehm 'eerder' irrelevant of topisch vals is omwille van hermeneutische redenen : wat wordt er op de publiciteitsaffiche getoond, en wat wordt er niet getoond ? Is de informatie 'volledig', t.t.z. zijn alle elementen aanwezig die als motieven mijn beslissing zullen noodzaken - waardoor hermenentiek bij de praxis aansluit? Gurwitsch kent dan zoiets als een tematisch veld, waarin de elementen "*something to do*" hebben met het thema. Men zou dan kunnen onderzoeken of het tematisch veld, m.b.t. een publiciteitsaffiche bijvoorbeeld, volledig te exploreren is en of het ook volledig aanwezig is. Maar met de omschrijving "*something to do*" kan men operationeel vanzelfsprekend en spijtig genoeg heel weinig aanvangen.

En met de eksploratie van de interne horizon van de affiche (als eenheid van Gestaltkoherentie) schiet men ook niks op, vermits men - per definitie - binnen de perken van de Gestalt blijft en men op die manier überhaupt niet over afwezige (zij het eventueel relevante) feiten kan spreken. Men zou dan enkel in het geval dat er een Gestalt is waarin alle konstituenten relevante feiten zijn, kunnen weten dat men niet bedrogen wordt ...

2.3.3.4. Een 'behoefte' formele theorie (?)

Verskillende interpretatoren hebben erop gewezen dat Schutz geen "irrelevantie" kent. Tormey schrijft :

"... Schutz has left no room for the possibility that a person could make a mistake, viz., that he could, for example, overlook the relevant and select or focus on the irrelevant" (107).

Stanage stelt zich de volgende vraag : *"Is thinking about just anything at all topical relevance per se ?"* (108).

Ik meen dat hun opmerkingen voorbij gaan aan de specifieke aard der relatie tussen de verschillende motieven die betrekking hebben op de objecten - de funderingsrelatie. Elk object, elk project kent onmiddellijk in de eerste waar-neming ervan een of andere waar-dering. Een thema is steeds reeds topisch waar of topisch vals. En deze preferenties kunnen veranderen : Schutz geeft het voorbeeld van hoe een thema dat topisch waar was - in de eerste waarneming ervan - in tweede instantie (wanneer bijkomend interpretationeel relevant materiaal de situatie nauwkeuriger dekt) topisch vals kan worden. Hij spreekt dan van "*hypotetische relevantie*". Hij geeft het voorbeeld van iemand die opeens opgeschrikt wordt door het geluid van een vermeende explosie :

"The explosionlike sound awoke the neutralized habitual possession of motivational relevances and created a hypothetically topical relevance : a topical "relevance provided that ..." (109).

Waar Schutz kan spreken van motieven op het vlak van de preferentie m.b.t. een bepaalde tematische relevantie, kent hij echter geen begrippen om de tematische relevanties in het licht van een eventuele preferentie aan te duiden. Hij kent m.a.w. de begrippen "*topische waarheid*" of "*topische valsheid*" niet. Daardoor is hij enigszins misleidend wanneer hij vervolgt :

"Having ascertained that the prerequisites for making the event topically relevant are not present, I come to the conclusion that the event is not topically relevant to all, strictly speaking, that it never was of any topical relevance but was erroneously believed to be of such a nature" (110) (m.o.).

Elk tema is en blijft een tematische relevantie ; Schutz zou moeten zeggen dat wat topisch waar was (111*), nu topisch vals geworden is. Dit is een kwestie van begrippen. Desalniettemin blijkt hieruit dat in Schutz's relevantietheorie zeker sprake kan zijn van irrelevantie.

In een brief uit 1952 aan E. Voegelin schreef Schutz dat hij uit was op de ontwikkeling van een "... *universal theory of relevance which can be applied to all different concrete relevance systems*" (112) - met inbegrip van alle etische systemen. In een latere brief beschreef hij een volledig uitgewerkte relevantietheorie als "... *nothing else but a phenomenology of motivation*" (113) (m.o.). Door zijn werk te situeren binnen de filosofische antropologie zette hij zich af tegen de pretenties van Voegelin. Voegelin was immers op zoek naar een wetenschappelijk etiek "... *which would become exactly the theory of relevance on the basis of a philosophical anthropology*" (114). Voegelins doel was de introductie van een absolute etische standaard. Schutz verwierp dergelijke standaard als arbitrair, ontwetenschappelijk en "*metaphysical speculation*" (115). Schutz's relevantietheorie is dus een formele theorie. Vorm en inhoud gaan echter ook een funderingsrelatie aan : de vorm noodzaakt een inhoud (een 'vorming'), terwijl er anderzijds slechts een vorm is door een inhoud (116*). Vandaar dat er voortdurend sprake is van voorbeelden, en er dus sprake kan zijn van de inhoudelijke topische theorie. Een en ander mag dan niet verabsoluteerd worden : een vorm noodzaakt niet dé, maar een inhoud.

Schutz's relevantietheorie moet dan noodzakelijk steeds een inhoud krijgen, maar die heeft niet de minste metafysische aspiraties. Op een deskundige manier moffelt Schutz alle inhoudelijke debatten weg. Met name op een ampele verwijzing naar de "*fundamentele angst*" als wortel van alle relevantiesystemen - de gesystematiseerde verzamelingen van opdat-motieven - (zie p. 55), wordt er nergens een woord besteed aan een inhoudelijke opvulling die meer dan slechts voorbeeld-ig zou zijn. Heel specifiek ontbreekt één woord volkomen : b e h o e f t e n.

DEEL 3.
*De ontologische betekenis van het
relevantiebegrip.*

3.1. Gurwitch's werkelijkheidsordes

3.1.1. Het oneindige tematische veld

Zoals men kon verwachten vindt men in Gurwitch's beschouwingen over ontologie een voorrang toegekend aan de werking van het bewustzijn :

"Raising ontological problems, therefore, means, on phenomenological grounds, embarking upon investigations of acts of consciousness" (1).

Het bewustzijn wordt door Gurwitch immers gezien als het enige toegangsmiddel ("*medium of access*") tot alles wat bestaat. Een zogenaamde 'direkte' of 'onmiddellijke' mogelijkheid tot benadering van het zijnde/bestaande sluit hij dan ook uit. Vandaar, "*Whatever ontological results are attained, they are obtained as by-products, ..., of investigations bearing upon and concerned with subjective conscious life*" (2) (m.o.).

Het doel van de fenomenologie is

"... clarify the concept of existence and the different though, perhaps, somewhat related meanings which that concept assumes with respect to the several orders of existence with which we concerns ourselves ..." (3).

Deel 6 van de FC is volledige gewijd aan ontologie . Het ontstaan van dit deel is te wijten aan het artikel *OMR* van Schutz (4*) (zie deel 3.2.). In de polemieek tegen Schutz ontwikkelt Gurwitch zijn centrale notie van de "*werkelijkheidsorde*" ("*order of existence*").

Wanneer men zich bezig houdt met een tema van gelijk welke aard, heeft men terzelfdertijd het bewustzijn van een tematisch veld. Wanneer men nu dergelijk veld uitrekt met een oneindige elasticiteit, bekomt men een "werkelijkheidsorde".

"To denote the widest range of items and data referred to through the consciousness of indefinite continuation of context, we shall use the term "order of existence" ... What we denote as order of existence is, in the final analysis, an indefinitely extended thematic field" (5).*

Een tematisch veld wordt door zijn zakelijke relevantie met betrekking tot het thema gekarakteriseerd. Volgens Gurwitsch moeten we dan ook inzien dat *"... specific relevancyprinciples must be resorted to for an account of the unity and continuity of specific orders of existence. Such principles, ... , are specifications of the general and formal phenomenon of relevancy within the meaning of our previous definition ..."* (6).

Wanneer we dan met een bepaald thema gekonfronteerd worden, betekent dit tevens dat we met een bepaalde werkelijkheidsorde te maken hebben.

3.1.2. De leefwereld en zijn subordes

Op basis van verschillende specifieke relevantieprincipes onderscheidt Gurwitsch een aantal werkelijkheidsordes. Ten eerste, de *"... natural groupings in which things present themselves in pre-scientific and pre-theoretical experience as well as the explanatory systems constructed in the several sciences for the sake of a rational explanation of the world, material, historical, and social"* (7). Ten tweede, de *"... purely ideal orders of existence ..."* (8), zoals de logische, geometrische en getallensystemen. Ten derde zijn er de *"... universes of artistic creation ..."* (9) zoals het 'universum' van de muziek.

Gurwitsch onderscheidt als eerste werkelijkheidsorde wat hij noemt de realiteit in het algemeen ("*reality in general*") *"... of which the perceptual world is the fundamental stratum"* (10). Als fundamentele laag van de algemene realiteit is de perceptuele wereld die orde *"... which, in the pre-theoretical or a-theoretical attitude of everyday experience, unquestionably counts for every one of us as external reality"* (11) (m.o.).

We zullen verder zien dat door de specifieke verhouding tussen de verschillende soorten werelden, meer bepaalde de realiteit zoals hier bedoeld en de andere werelden (zie ook reeds p. 32) er geen sprake kan zijn van een a-teoretische attitude, maar wel en zelfs noodzakelijk van een pre-teoretische attitude in de alledaagse ervaring. We weten reeds dat deze alledaagse wereld, deze leefwereld, de wereld bij uitstek is - of de "*paramount reality*".

In deze hoofdrealiteit onderscheidt Gurwitsch verschillende sferen :

"... each partial sphere has acquired increasing autonomy. Every one of these spheres ... is to be regarded as an order of existence within the meaning of our definition ..." (12).

Een voorbeeld van een dergelijke sfeer is het professionele leven (13*). In dit verband kent Gurwitsch opeens ook zoiets als irrelevantie : "*Since every appearing object (in the broadest sense) refers in its very appearance to its order of existence, the intrusion of an irrelevant object is experienced as an incipient encroachment of an alien system upon that in which we are living at present*" (14). De professionele sfeer wordt gevormd door wat Gurwitsch reeds als natuurlijke groeperingen van objecten noemde. Dergelijke groeperingen worden ook "*... exemplified by the order of our actual present as contrasted with the order of the past*" (15). Tussen de objecten van het heden heerst er een "*unity of objective togetherness*" (16). Deze eenheid is op haar beurt gefundeerd op de "*unity of duration in objective time*" (17). Wanneer men de verschillende ordes van verleden en heden samenbrengt, bekomt men een "*... more encompassing and more comprehensive order of existence, the history of our life*" (18). Op basis van de unifikatie van de objektieve tijdseenheden ("*unities of duration*") worden specifieke relaties mogelijk gemaakt tussen verschillende "*... spatial surroundings : the scene of our actual present, and the respective scenes of the segments of the past*" (19). Deze ruimtelijke eenheid noemt Gurwitsch dan de ruimte van de leefwereld, "*... the world in which one has been, and still is, leading his existence*" (20*). Rekening houdend met de intersubjektieve kommunikatie verklaart Gurwitsch dat

"On the basis of the one unique objective time, in which the life-histories of all persons take place, all the spatial surroundings of those life-histories are unified into an all-encompassing order of existence namely, the one real, objective, spatio-temporal world, the life-world of all human beings communicating with each other either directly or indirectly" (21).

Verbazend is dan dat het de objektieve tijd is die het fundamentele relevantieprincipe van de realiteit (die over eenzelfde kam gescheerd wordt als de leefwereld) is.

Nu zie ik eigenlijk langs geen kanten in hoe "tijd" een relevantieprincipe zou kunnen zijn. Volgens Gurwitsch zelf is een relevantierelatie een "... relationship founded upon the material contents of the items concerned, which have something to do with one another by virtue of their material contents" (22). Hoe kunnen "tijd" en "zakelijke inhoud" over dezelfde leest geschoeid worden ? Dergelijke poging lijkt me uitgesloten. "Tijd" kan geen principe van een werkelijkheidsorde zijn. Dat wil echter niet zeggen dat "tijd" niet een of andere functie van een orde zou kunnen hebben. In zekere zin wijst Gurwitsch ons de weg :

"We are interested here in a principle in virtue of which orders of existence have unity of continuity. Objectivated time, whether real-time or quasi-time, is a necessary condition with respect to at least certain orders of existence" (23) (m.o.).

Een dergelijke orde kennen we als de leefwereld of, zoals men wil, de perceptuele wereld. Nu is een principe iets waardoor iets anders is ; m.a.w. een voldoende grond. Een konditie is iets waarzonder iets anders niet kan zijn ; m.a.w. een noodzakelijke grond. Deze gronden zijn onomkeerbaar omwille van hun ambivalentie. Ze kunnen dus niet gelijkgeschakeld worden, wat Gurwitsch in dit citaat echter wel doet ! Een oplossing voor deze fout zou erin kunnen bestaan de materiële relevantierelatie als de voldoende grond van een werkelijkheidsorde aan te nemen, waardoor noodzakelijk een bepaalde tijdsdimensie ontstaat. De leefwereld kent dan een specifieke materiële relevantierelatie. Deze kan echter niet bestaan zonder de objektieve tijd, zonder tijdelijk/ruimtelijke relaties. Hetzelfde gaat dan op voor de verschillende sferen, die door Gurwitsch ook "*sub-orders*" genoemd worden. (we zullen bij de behandeling van Schutz zien dat zelfs dit voorstel aan nuancering nood heeft.)

3.1.3. De verbeeldingswereld en de eidetische domeinen

Buiten de leefwereld, met zijn sub-ordes, onderscheidt Gurwitsch nog een aantal "*autonome werkelijkheidsordes*". Een dergelijke orde is de de wereld van de verbeelding :

"... no world of imagination is a sub-order of reality. Hence every world of imagination must be considered as an order of existence in its own right" (24).

Het principe, ter identifikatie en diskriminatie, is - hoe kan het ook anders - de respektievelijke tijdsdimensie van de verbeeldingswereld. Deze orde heeft noch een fenomenale, noch een objektieve tijd ; het heeft een "*... quasi-time, just as a world of imagation is but a "quasi-world"*" (25). Opdat deze wereld als één wereld zou kunnen verschijnen, mag hij geen kontradikties noch inkonsistenties bevatten. Gurwitsch ziet dat meer bepaald zo : "*The events must assume the form of orderly sequences, some events resulting from previous happenings, and, in turn, leading to further complications*" (26). Gurwitsch heeft blijkbaar niks te zeggen over de imaginaire tema's, en - vooral - over hun al of niet aanwezige zakelijke relevantie tot elkaar ; er wordt slechts doorgedaan, van "*phase to phase*". Deze eis tot consistentie en niet-kontradiktie geldt wil binnen een verbeeldingswereld, maar niet "*... between happenings in different world of imagination ...*" (27). Alle boeken, toneelstukken, en etc., als evenzovele voorbeelden van verbeeldingswerelden, vormen evenzovele werkelijkheidsordes.

Andere autonome werelden worden gevormd door de eidetische domeinen ("*eidetic domains*"). In tegenstelling tot de verbeeldingswerelden zijn ze atemporeel. De domeinen van de invarianten zijn "*... exemplified by the system of colors, of musical notes, the number systems, or any multiplicity (Mannigfaltigkeit) in the mathematical sense*" (28).

3.2. Schutz's eindige betekenisvolle werelden

3.2.1. De kognitieve stijl en de bewustzijns-spanning

In "OMR" konfronteert Schutz ons met zijn theorie over de verschillende werelden of realiteiten. Hij duidt aan dat hij beïnvloed is door W. James. Bij James vindt Schutz het begrip "*sub-universes*" waarbij elk universum op zijn manier als realiteit kan opgevat worden. Volgens Schutz spreekt James van een "... *sense of reality*" *which can be investigated in terms of a psychology of belief and disbelief*" (29).

Schutz vindt een en ander zeer bruikbaar mits aanpassing :

"In order to free this important insight from its psychologistic setting we prefer to speak of many sub-universes of reality of finite provinces of meaning upon each of which we may bestow the accent of reality. We speak of "provinces of meaning" and not of sub-universes because it is the meaning of our experiences and not the ontological structure of the objects which constitutes reality" (30) (m.o.).

Men kan hierbij terug denken aan de situatie die een 'kruising' bleek tussen langs de ene kant de ontologische structuur van de wereld en langs de andere kant de kennisvoorraad. Net als het geval van de situatie wordt de realiteit gekonstitueerd door onze ervaring, ons bewustzijn ervan. Een bepaalde verzameling van ervaringen wordt dan een "*eindige betekenisvolle wereld*" genoemd wanneer deze verzameling van ervaringen een specifieke kognitieve stijl bevat en de ervaringen met betrekking tot deze stijl consistent en compatibel met elkaar zijn.

Ter bepaling van het begrip "*kognitieve stijl*" neemt Schutz de alledaagse wereld (onze leefwereld) als voorbeeld, en duidt zijn karakteristieken aan op basis waarvan Schutz de kenmerken van de kognitieve stijl geeft. De kenmerken van de kognitieve stijl van de leefwereld zijn dan de volgende :

- "1) a specific tension of consciousness, namely wide-awakeness, originating in full attention to life ;
- 2) a specific epoché, namely suspension of doubt ;
- 3) a prevalent form of spontaneity, namely working ... ;
- 4) a specific form of experiencing one's self (the working self as the total self)
- 5) a specific form of sociality (the common intersubjective world of communication and social action) ;
- 6) a specific time-perspective (the standard time ...)" (31).

Nu zijn karakteristieken noodzakelijke elementen. Nemen we er een van weg, hebben we geen kognitieve stijl, en dus geen (specifieke) wereld meer. Schutz spreekt echter van "... the basic characteristics which constitute its specific cognitive style ..." (32) (m.o.) : de noodzakelijke elementen zijn in de som een voldoende voorwaarde, een oorzaak. Zo gaat dat natuurlijk niet. Het is eerder de kognitieve stijl van de wereld die deze karakteristieken konstitueert. Maar wat konstitueert deze kognitieve stijl zelf ? Het antwoord kan slechts op het bewustzijn slaan. Schutz vertelt ons het volgende :

"One of the central points of Bergson's philosophy is his theory that our conscious life shows an indefinite number of different planes ... Each of these planes is characterized by a specific tension of consciousness ... According to Bergson, these different degrees of tension of our consciousness are functions of our varying interest in life ... Attention à la vie ... is, therefore, the basic regulative principle of our conscious life" (33) (34) (m.o.).

Het is m.a.w. in de specifieke "attention à la vie" dat het principe, de oorzaak van een wereld ("plane") moet gezocht worden (de vraag is natuurlijk waar deze "levensinteresse" zelf vandaan komt). De zes karakteristieken worden dan herleid tot vijf : er is één oorzaak, de specifieke "levensinteresse" ; en er zijn vijf kondities, de specifieke epoche, spontaneïteitsvorm, zelfervaring, socialiteitsvorm en - tenslotte - tijdsdimensie (cfr. Gurwitsch's notie van de objektieve tijdsdimensie ; ze krijgt hier het gezelschap van nog vier kenmerken). Het bewustzijn is dan niet alleen een "Bewustzijn van omwille van ..." (zie p. 52) ; het heeft nog een zekere spanning.

De klassieke eenvoudige bepaling van het bewustzijnsbegrip wordt uitgebreid tot een drievoudige. Door het "bewustzijn van ..." heeft men kennis van een bepaald tema ; door het "bewustzijn van ..., omwille van ..." heeft men kennis van een bepaald gemotiveerd tema ; en door het "bewustzijn van ..., omwille van ..., met zekere spanning" heeft men kennis van een gemotiveerd tema in een zekere wereld.

3.2.2. De leefwereld als hoofdwereid

Bij de bespreking van de kenmerken van de kognitieve stijl, schetst Schutz de leefwereld, die hij - nogmaals - als alledaagse wereld benoemt, als volgt :

"This world is certainly a "sub-universe" or "finite province of meaning" among many others, although one marked out as ultimate or paramount reality for the reasons mentioned ..." (35) (m.o.).

(voor deze redenen zie pp. 32-6 en noot (36*)).

Ik meen eveneens dat de leefwereld de hoofdwereid is. Maar hij is echter geen wereld 'tussen' de anderen. Mijn idee sluit meer aan bij wat Schutz verder zegt :

"The world of working in daily life is the archetype of our experience of reality. All the other provinces of meaning may be considered as its modifications" (37) (m.o.).

De modifierende werking van de leefwereld m.b.t. de andere werelden moet m.i. begrepen worden vanuit de funderingsverhouding : de leefwereld is de oorzaak van de andere - de leefwereld transcenderende - werelden, en deze transcendente werelden zijn op hun beurt noodzakelijk voor de leefwereld (38*) (zie reeds p.32). Hoe deze relatie in elkaar zit, zal ik verderop (pp. 134-42) tonen ; in het volgende punt zal ik de transcendente werelden behandelen.

Vooreerst moet ik nog even Gurwitsch's "orders of existence" bovenhalen. Zoals we reeds (zie p. 22) aantoonde, bestaan er in het marginaal bewustzijn drie werkelijkheidsordes :

- 1) onze bewustzijnsstroom ;
- 2) ons belichaamd bestaan ;
- 3) de waarnemingswereld.

Nu weten we ook (zie p. 24) dat door de combinatie van 2) en 3) we steeds gesitueerd zijn. Vermits Gurwitsch beweert dat zijn formele beschrijving van het bewustzijnsveld opgaat voor alle bewustzijnstoestanden, zijn we altijd gesitueerd - wat ook de wereld moge zijn die we als reëel aannemen ! Dat impliceert dat wanneer ik me bijvoorbeeld bezig houdt met wetenschappelijke thema's, wanneer ik dus de wetenschappelijke wereld voor reëel neem, ik toch nog altijd gesitueerd ben - en wat is gesitueerd zijn anders dan een aan-de-wereld-zijn !! Waar ik me dan ook met mijn hoofd bevind, ik sta steeds met beide voeten op de grond van de wereld, de leefwereld (men kan zich wel afvragen hoe dit geldt voor de droomwereld, een wereld die Gurwitsch overigens niet blijkt te kennen).

3.2.3. De transcendente werelden

3.2.3.1. Algemeen

De transcendente werelden kunnen als modifikaties van de leefwereld gezien worden in die zin dat ze de kenmerken van de kognitieve stijl, zoals Schutz ze vond in zijn analyse van de leefwereld, op een andere manier invullen. Door hun specifieke kognitieve stijl zijn de ervaringen in de transcendente werelden consistent en compatibel met elkaar. Daarom ook spreekt Schutz van "eindige" ("finite") werelden : "*This finiteness implies that there is no possibility of referring one of this provinces to the other by introducing a formula of transformation*" (39).

De verschillende transcendente werelden zijn

"... the world of dreams, of imageries and phantasms, especially the world of art, the world of religious experience, the world of scientific contemplation, the play world of the child, and the world of the insane ..." (40).

Van al deze werelden bespreekt Schutz er drie : de fantasiewerelden, de droomwereld en de wetenschappelijke wereld. De overige behoren, op het religieuze vlak na, tot de fantasiewerelden. Waarom deze religieuze werelden niet besproken worden, is nergens gemotiveerd.

Na mijn analyse van de leefwereld kwam ik tot een definitie van het situatiebegrip (zie p. 40). Een situatie werd voorgesteld als een ruimtelijke/tijdelijke eenheid die opgeslorpt wordt door een thema, zoals een oorzaak haar kondities omvat. Ook in de transcendente werelden worden we steeds geconfronteerd met één, en slechts één, thema. Zodat men moet besluiten dat men ook in elke transcendente wereld "in situatie" is, dat men steeds ruimtelijk/tijdelijk gesitueerd is. Wat de tijdelijke dimensie van het situatiebegrip betreft, lijkt Schutz met zijn idee van de kognitieve stijl van een wereld (die een specifieke tijdsdimensie inhoudt) daar bij aan te sluiten – gedeeltelijk ook Gurwitsch. Gurwitsch legt met betrekking tot de leefwereld het verband tussen tijd en ruimte. En hoewel Schutz in de karakterisering van de kognitieve stijl van een wereld de ruimtelijke dimensie niet vernoemt, kan men uit de analyse van de respektievelijke werelden afleiden dat ruimte en tijd onafscheidbare kenmerken van elke wereld zijn.

3.2.3.2. De fantasiewerelden

Deze groep werelden is gekend als deze van de

"... fancies or imageries and embraces among many others the realms of day-dreams, of play, of fiction, of fairy-tales, of myths, of jokes" (41).

Deze werelden ontstaan, zegt Schutz, door het realiteitsaksent van de leefwereld af te keren om het op hen te plaatsen : er ontstaat een "quasi-real" fantasie. Schutz kenmerkt deze werelden vooral negatief - t.o.v. de leefwereld. Er heerst geen pragmatisch motief, van de objecten ondervindt men geen weerstand, er zijn limieten aan het bereik ("reach"): *"The imagining self does not transform the outer world "* (42). De logische in tegenstelling tot de feitelijke structuur van de consistentie blijft behouden (43*). De fantasie kan *"... eliminate all the features of standard time except its irreversibility"* (44). De verbeeldingsactiviteit kan zowel een eenzame als sociale activiteit zijn.

3.2.3.3. De droomwereld

Waar alertheid ("*wide/full awakenss*") de hoogste graad van "*attention à la vie*" is, is slaap de volledige relaxatie : "*The dreaming self neither works nor acts*" (45) ; er is slechts een "*passive attention*". Het subjekt "*... continues to perceive as it continues to recollect and to think*" (46). Niettegenstaande deze passieve aandacht die gepaard gaat met verwarde percepties. Zo worden naast de zogenaamde "*small perceptions*", ook het volgende waargenomen : "*There are the somatical perceptions of its own body, its position, its weight, its boundaries ...*" (47). Dit lijkt aan te sluiten bij Gurwitsch's notie van het marginale bewustzijn en het ermee gepaard gaande gesitueerdheidsgevoel. Schutz onderscheidt de droomwereld t.o.v. de fantasiewereld :

"I suggest that the worlds of imageries are characterized by what we called the freedom of discretion, whereas the world of dreams lacks such freedom. The imagining self can "arbitrarily" fill its empty protentions and anticipations with any content and ... its is these fillings upon which the imaginiry self bestows the accent of reality ... The dreamer, however, has no freedom of discretion, ... no possibility of filling in empty anticipations" (48).

Als besluit van de "*figutive remarks*" over de droomwereld zegt Schutz dat deze wereld essentieel eenzaam is : "*We cannot dream together ...*" (49).

3.2.3.4. De wereld van de wetenschappelijke theorie

Schutz begint zijn analyse van de wetenschappelijke wereld met een restrictie :

"... we intentionally disregard for the present purpose the many forms of contemplative attitudes which we frequently adopt amidst our working activities and which in contradiction to the practical attitudes of working could also be called theoretical attitudes" (50).

Ik heb er op p.32 reeds op gewezen dat men in de leefwereld in-de-relevanties-leeft, en dat men uit deze stroom kan treden door op-de-relevanties-neer-te-kijken. Men houdt zich met tema's bezig binnen bepaalde relevantiesystemen die men op hun beurt - in een teoretische attitude - kan tematiseren. Men zou kunnen zeggen dat deze tematische attitude steeds marginaal aanwezig is, in de zin dat het tematische bewustzijn steeds gepaard gaat met het marginale bewustzijn van dit tematische bewustzijn (zie p. 23). Maar ook in de transcendente werelden leeft men in de (specifieke) relevantiesystemen. Dat impliceert dat men zich in gelijk welke transcendente wereld niet alleen aan de (leef)wereld gesitueerd weet, maar ook dat men het tema waarin de situatie wordt opgelost kan expliciteren doorheen een teoretische instelling. Men kan zich dan nooit 'echt' transcenderen ; niet alleen blijft men steeds met beide voeten op de grond, maar ook is er 'iets' in het hoofd dat maakt dat men a.h.w. op een metanivo boven de eigen ervaringen staat. Wanneer men dan spreekt van het "*ondergaan*" van ervaringen moet dit als zeer misleidend begrepen worden. De teoretische attitude kan er dan minimaal zo uitzien dat, wanneer men achteraf de voorbije ervaringen overdenkt, men deze ervaringen op zich niet meer goed kan tematiseren, maar men nog slechts kan spreken in termen van preferenties (het was goed, slecht, uitstekend, walgelijk, enig, enz.) (51*). Deze teoretische attitude, zegt Schutz,

"... is performed for practical purposes and ends and for this very reason it constitutes an "enclave" ... of theoretical contemplation within the world of working rather than a finite province of meaning" (52) (m.o.).

De wetenschappelijke attitude, in de beperkte zin, dient dan om de wereld te observeren en begrijpelijk (begrippelijk) te maken. De wetenschapper is slechts geïnteresseerd in de verifikatie van zijn veronderstellingen ("*anticipations*"). Hij is een gedesinteresserde waarnemer, wat slaat op een "*... certain detachment of interest in life and a turning away from what we called the state of wide-awakeness*" (53). Door deze desinteresse in het leven is de wetenschapper "*... only a partial self, a taker of a role, a "Me", namely the theoretician ...*" (54) - in tegenstelling tot de "*I*" van het leefwereldlijke subjekt.

Het theoretische 'universum' van een specifieke wetenschap is dan een eindige betekenisvolle wereld :

"The regulative principle of constitution of such a province of meaning, called a special branch of science, can be formulated as follows : Any problem emerging within the scientific field has to partake of the universal style of this field and has to be compatible with the preconstituted problems and their solution by either accepting or refuting them" (55).

De objecten van de theoretische attitude zijn, inzoverre ze ideële objecten van een hogere orde zijn, gefundeerd op objecten die een bepaalde plaats hebben in de objektieve tijd. De theoreticus leeft daarentegen wel in de durée. De specifieke wetenschappelijke epoche plaatst het volgende tussen haakjes :

"1) the subjectivity of the thinker as a man among fellow-men, including his bodily existence as a psychophysical human being with the world ... ; 2) the system of orientation by which the world of everyday life is grouped in zones within ... reach ... ; 3) the fundamental anxiety and the system of pragmatic relevances originating therein" (56).

Tenslotte, *"The theorizing self is solitary ..."* (57).

3.3. Symbool, evidentie en fundering

3.3.1. Schutz's symbooltheorie

Ik heb vroeger (zie pp. 31-2) reeds gezegd dat de transcendenten werelden gevormd worden uit symbolen. Om te kunnen begrijpen wat Schutz bedoelt met symbolen moet ik het begrip appresentatie voorstellen.

Symbolen refereren naar iets anders dan zichzelf. Er treedt een fenomeen van koppeling ("*pairing*", "*coupling*") op als een passieve syntese. Husserl, wiens theorie Schutz gebruikt, noemt dit een algemeen kenmerk van ons bewustzijn. Appresentatie is een vorm van koppeling, waarbij

"... we experience intuitively something as indicating or depicting significantly something else" (58).

Elk object, of tema, is een object binnen een veld. Ze behoren, zegt Schutz, tot eenzelfde stijl ; men kan ook Gurwitsch gebruiken om aan te duiden dat object en veld tot elkaar zakelijk relevant zijn. Op die manier moeten we er rekening mee houden dat *"... in the relationship of coupling either member of the pair is merely one object within an order which includes other objects pertaining to the same realm"* (59). Schutz besluit daaruit dat er in elke appresentationele referentie een relatie tussen verschillende ordes ("*orders*" : cfr. Gurwitsch' "*werkelijkheidsordes*") betrokken is.

In het algemeen onderscheid Schutz in elk geval van appresentatie de volgende vier ordes :

"a) the order of objects to which the immediately apperceived object belongs if experienced as a self, disregarding any appresentational references. We shall call this order the "apperceptual scheme" ;

- b) *the order of objects to which the immediately apperceived object belongs if taken not as a self but as a member of an appresentational pair, thus referring to something other than itself. We shall call this order the "appresentational scheme";*
- c) *the order of objects to which the appresented member of the pair belongs which is apperceived in a merely analogical manner. We shall call this order the "referential scheme";*
- d) *the order to which the particular appresentational reference itself belongs, that is, the particular type of pairing or context by which the appresenting member is connected with the appresenting one, or, more generally, the relationship which prevails between the appresentational and the referential scheme. We shall call this order the "contextual or interpretational scheme" (60) (m.o.).*

Wanneer ik op p. 37 dan Gurwitsch liet spreken over de essentiële "*interpretedness at large*" van de leefwereld, die meebrengt dat er niet zoiets bestaat als de ene, uniforme leefwereld maar integendeel dat er enkel socio-kultureel gedetermineerde leefwerelden zijn, kan dit vanuit deze appresentatietheorie begrepen worden. Door appresentationele functies worden de zogenaamde dingen tot kulturele objecten, worden lichamen tot mensen, wordt geluid tot spraak, etc... De leefwereld is "... *permeated by appresentational references simply taken for granted and among which I carry on my practical activities ...*" (61). De leefwereld wordt dan mogelijk gemaakt door een appresentatiemekanisme dat de transcendente situaties betreft op ("*einbezogen*") het "*Hier/Nu*", de 'werkelijke' situatie (zie p. 31).

Maar, zegt Schutz,

"... there are experiences which transcend the finite province of meaning of the world of everyday life (n : de leefwereld) to other finite provinces of meaning ... And there is again a group of appresentational references, called symbols, with whose help man tries to apprehend these transcendent phenomena in a way analogous to our perceptible world" (62) (m.o.).

Een symbolische relatie is dan een appresentationele relatie tussen twee entiteiten die tot - op zijn minst - twee verschillende realiteiten behoren waarbij het appresenterende element (of ook : teken) steeds tot de leefwereld als "*paramount reality*" behoort (er staat "*op zijn minst twee*" omdat er volgens Schutz verschillende combinaties mogelijk zijn, zoals religieuze kunst. Schutz ziet af van het onderzoek van dergelijke combinaties in SRS, maar komt er later nergens nog op terug). De symbolische appresentaties, de geappresenteerden (of ook : betekenden) zijn dan op hun beurt gevormd "... *according to the cognitive style characteristic of this province*" (63). Schutz haalt Goethe en T.S. Eliot aan om aan te tonen dat de transcendente werelden, zoals deze van de kunst, de interrelatie tussen de symbolen als zodanig essentieel de poëtische inhoud ("*content*") is. Het is onnodig en zelfs schadelijk ("*harmful*") om te zoeken naar het referentieel schema dat de appresenterende elementen van de symbolische relatie symboliseren - in zoverre dat leefwereldlijke objecten zijn. Schutz stelt het immers als volgt :

"... *their (n : de geappresenteerde ideeën) connection with these objects has been cut off ; the use of the appresenting elements is just a means of communication ; whereas poetry communicates by using ordinary language, the ideas symbolized by this language are real entities within the finite province of poetical meaning*" (64) (m.o.).

Ik heb het daar niet met eens.

3.3.2. De kommunikatie tussen de verschillende werelden

Voorerst dit : de overgang tussen werelden, die een overgang tussen verschillende transcendente werelden kan zijn, gebeurt aan de hand van een sprong ("leap") en gaat gepaard met een schok :

"There are as many innumerable kinds of different shock experiences as there are different finite provinces of meaning upon which I may bestow the accent of reality" (65).

Een voorbeeld is het teater waar men zich nog maar pas knus in zijn zetel genesteld heeft of het doek gaat reeds op en de toneelspelers verschijnen : er wordt verondersteld in hun teatrale wereld te treden, wat een plotse innerlijke transformatie vereist. (66*) (67*)

Een eerste opmerking in verband met de kommunikatie tussen verschillende werelden, of de begrijpelijke transformatie van ervaringen van de ene naar de andere wereld, maakt Schutz met betrekking tot de droomwereld :

... we encounter the eminent dialectical difficulty that there exists for the dreamer no possibility of direct communication`which would not transcend the sphere to which it refers" (68).

Om met iemand over zijn droomervaringen te kunnen praten moet men stoppen met dromen en in de realiteit terugkeren. De realiteit, waarin de droomervaringen op een indirecte manier gekommuniceerd zullen worden, zal degene van de poëet en de kunstenaar zijn. Volgens Schutz kan dat daar beter dan in de wereld van de filosoof en de wetenschapper omdat de kommunikatiecategorieën van de poëet en de kunstenaar zelf naar een verbeeldingswereld refereren.

Over het laatste deel van OMR schrijft Gurwitsch aan Schutz : *"Ganz ausgezeichnet der letzte Teil zur Wissenschaftstheorie" (69).* In plaats van *"ausgezeichnet"* vind ik het eerder teleurstellend. Wat heeft Schutz ons te vertellen ? Volgens hem is de wetenschapsactiviteit gefundeerd op de veronderstelling dat andere wetenschapslui een thema tot het hunne kunnen maken om het eventueel te falsifiëren of verifiëren.

Echter, zegt Schutz, deze ontkennde en bevestigende activiteiten vooronderstellen communicatie die enkel in de leefwereld (hier als arbeidswereld gesteld) mogelijk is.

Om een theoretische ervaring te kunnen communiceren, moet het subject de wetenschappelijke attitude laten vallen en terugkeren naar de leefwereld. Het is hetzelfde probleem van de indirecte communicatie zoals in het geval van de droomwereld. Schutz refereert naar Finks ontdekkingen in verband met de fenomenologische reductie (een methode die niet alleen wordt toegepast in de transcendentale fenomenologie maar ook in de wetenschap), en bespreekt de paradox van de fenomenologische propositie :

"It relates to the mundane world-concepts and language which are alone at the disposal of the communicating phenomenologist. That is the reason why all phenomenological reports are inadequate because of the attempt to give a mundane expression to a non-wordly meaning, and this difficulty cannot be met by the invention of an artificial language" (70).

Schutz werpt echter op dat deze paradox slechts bestaat wanneer men de eindige betekenisvolle werelden begrijpt als ontologisch statische entiteiten die objectief bestaan buiten de individuele bewustzijnsstroom waarin zij ontstaan ("*originate*"). De begrippen die geldig in een wereld zijn, moeten volgens Schutz op die manier in een andere wereld niet alleen door en door gemodificeerd worden, ze zouden in die nieuwe wereld ook totaal betekenisloos ("*meaningless*") worden. De verschillende werelden zijn geen gescheiden mentale werelden ("*states of mental life*"). Ze zijn slechts verschillende namen voor verschillende bewustzijns- spanningen en het is hetzelfde "*... mundane life ... which is attended to in different modifications*" (71). Schutz ziet een ander zo :

"All these different experiences are experiences within my inner time ; they belong to my stream of consciousness ... And that is why they can be communicated in ordinary language in working acts to my fellow-man" (72).

Wat hier als besluit staat, lijkt me bijzonder flauw. Schutz valt terug op zoiets vaags als de bewustzijnsstroom om het verband tussen de verschillende wereldlijke ervaringen te vestigen. In een zekere zin is dat natuurlijk zo, maar wat ontbreekt is een formele precisering van de betekenisoverdracht tussen de verschillende werelden (73*) (of meer speciaal : tussen de verschillende transcendente werelden en de leefwereld als hoofdrealiteit).

3.3.3. Leefwereldlijke en transcendente evidentie en hun funderingsrelatie

In elke wereld waarin een subjekt leeft, is hij gekonfronteerd met de formele beschrijving van het bewustzijnsveld zoals ze door Gurwitsch ontdekt is. De analyse die ik van het relevantiebegrip van Schutz gegeven heb, speelde zich volledig af in de leefwereld, maar kan toegepast worden op elke transcendente wereld (74*).

We weten reeds dat het voor het opduiken van een thema noodzakelijk is dat er een onproblematisch veld aanwezig is (en voor alle zekerheid voeg ik er aan toe dat dit gelijktijdig is ; er is immers steeds een thema in een - onproblematisch - veld, zodat een nieuw thema een nieuw veld veroorzaakt). Het onproblematische van een veld (in de oneindigheid : de wereld) hangt samen met de specifieke epoche van de desbetreffende wereld - in de leefwereld is dit de natuurlijke attitude. Ik heb al eens gesuggereerd (zie p. 37) dat dit epochebegrip misschien (75*) een geloofshouding is. Voorwaardelijk neemt het subjekt het niet-getematiseerde voor ... waar aan. Hij kan zich immers slechts bezig houden met slechts één thema - wat hem overigens überhaupt mogelijk maakt om met een thema te kunnen bezig zijn. Het niet-getematiseerde heeft wel een potentieel tematisch karakter : zowel elementen uit het tematisch veld als uit de marge kunnen tot tematische relevantie 'gepromoveerd' worden.

Nu weten we niet alleen dat de verschillende transcendente werelden uit onderling consistente elementen bestaan, we weten ook dat elke transcendente wereld een specifiek epochebegrip heeft. De vraag is nu : hoe komen we tot een eerste begrip van, een eerste inzicht in een element uit een transcendente wereld ? Het antwoord ligt in het evidentiebegrip. Op basis van specifieke omdat-motieven worden in alle transcendente werelden specifieke evidenties voltrokken. Eén soort van transcendentale evidentie heb ik reeds vernoemd (zie p. 33). Ik herhaal het citaat van Husserl :

"Von der objektiv-logischen Evidenz (der mathematischen "Einsicht", der natur-wissenschaftlichen, der positiv-wissenschaftlichen "Einsicht", so wie sie der forschend-begründende Mathematiker usw. im Vollzug hat) geht hier der Weg zurück zur Urevidenz in der die Lebenswelt ständig vorgegeben ist" (76) (m.o.).

De "Urevidenzen" zijn natuurlijk de leefwereldlijke (oorspronkelijke) evidenties. Dat wil zeggen dat waar de leefwereld met de transcendenten werelden een funderingsverhouding aangaat, het per definitie geldt voor de respektievelijke evidenties. De oorspronkelijke evidenties vormen dan het gefundeerde (oorzaak), daar waar de transcendenten evidenties (of sedimentaties) het funderende (noodzakelijke grond) uitmaken. Dat houdt in dat wanneer men de eigenlijke betekenis van een transcendentaal thema wil kennen, men dit thema nog eens - en dan wel definitief - moet problematiseren. Men moet met andere woorden teruggaan naar de oerevidenties die aan deze transcendentale evidenties ten grondslag liggen. Men moet de door de specifieke epoche tussen haakjes geplaatste leefwereld "*ausklammern*". Het verband van de transcendenten objecten met de leefwereldlijke is dan helemaal niet "*cut off*", zoals Schutz het meende (zie p. 136). Integendeel, elk transcendenten evidentie noodzaakt een oorspronkelijke evidentie. Men kan dan wel à la operationalisme, strukturalisme en andere dekonstruktivismes beweren dat de eigenlijke betekenis van een thema slechts kan begrepen worden in zijn kontekst - of zoals Gurwitsch zou kunnen zeggen ; in zijn op basis van een zakelijke relevantierelatie gekonstrueerd veld. Men blijft hier echter hangen in de grammatika. Het is met name niet het veld dat een thema konstitueert - het is omgekeerd. Zo kan men op basis van de kennis van een bepaald veld nooit weten welk thema - voor de eerste maal - kan opduiken. Alles zou er dan al moeten zijn ; er zou nog slechts werkzaamheid van de opdat-motieven zijn, en niet meer van de omdat-motieven (m.b.t. een oorspronkelijke evidentie ; uiteraard konstitueren omdat-motieven ook de reeds gekende objecten uit het veld). Achter elke transcendenten vorm of type ligt echter een specifieke omdat-motief, waardoor deze vorm wordt evident gemaakt, wordt voltrokken. Om tot een begrip van de volledige, oorspronkelijke betekenis van de transcendenten vorm te komen, is het illusoir te geloven in een verduidelijking a.d.h.v. andere transcendenten vormen. Wat nodig is, is een sprong naar haar oorspronkelijk leefwereldlijk omdat-motief (elke platonist schaffe zich dus snel een parachute aan).

Het is overigens bijzonder eigenaardig hoe Schutz een voorbeeld geeft dat in mijn denkpatroon past. In een paragraaf, getiteld "Genesis of the symbolic appresentation", in SRS schrijft Schutz :

"We shall try to show by a few examples how universal symbols originate in the general human condition ... In Chinese thought, for example, the head symbolizes the sky ... whereas the feet ... symbolize earth ... The life cycle of men-birth, ..., death-has its analogy in the cycle of seasons ... and is in turn correlated to the motions of the heavenly bodies. Again a set of correlations is established which permits the appresentational pairing of its elements in the form of symbols" (77) (m.o.).

Men kan zich overigens afvragen of de sedimentaties van de oorspronkelijke evidenties niet eens op hun beurt - als transcendentale evidenties - kunnen sedimenteren. Wat ook de konsekwenties van deze opmerking mogen zijn (een platoonse vormenwereld ?), essentieel blijft dat de relatie tussen leefwereld en de transcendente werelden een funderingsrelatie is. Wie de transcendente werelden - en vooral voor de wetenschappelijke en religieuze wereld is dit een veel voorkomende idee - als werelden op-zich stelt, doet aan misplaatste metafysika.

3.4. Gurwitsch over Schutz

In zijn FC heeft Gurwitsch het over Schutz's theorie van de "finite provinces of meaning". Hij begint met een voorstelling van de theorie, wat hij zo zorgvuldig doet dat Schutz er hem voor dankt (78*).

Waar Gurwitsch binnen de konstitutieve fenomenologie werkt, merkt hij in het begin van zijn kritiek op Schutz op dat "... Schutz intentionally abides by the "natural attitude"" (79). Zowel wanneer het subjezt in de hoofdwereld blijft of deze opgeeft voor een andere wereld wordt door Schutz, volgens Gurwitsch, geen enkele filosofische vraag gesteld "... concerning the phenomenological constitution and the sense of the existence of either the world or the self conceived of as a mundane" (80). Dit is op rekening te schrijven van de leefwereldlijke epoche, de eksistentiële tesis.

Schutz begint met een onderzoek van de leefwereld. De kenmerken van deze wereld blijken, dixit Gurwitsch, formele, structurele invariabelen van de ervaringen waarmee het subjezt gekonfronteerd wordt, en

"These features are also to be considered as categories under which these experiences must be described" (81) (m.o.).

Gurwitsch zegt het niet met dit woord maar in feite past Schutz, in Gurwitsch's visie, hier een truuk toe. De kenmerken van een wereld, de leefwereld met name, worden de kategorieën aan de hand waarvan de ervaringen uit alle werelden kunnen beschreven worden. Vandaar dat Gurwitsch aan Schutz in een brief dat volgende schrijft : "... Sie exponieren an einigen paradigmatischen Exempeln die Existenz von multiplen Realitäten" (82) (m.o.). In deze multipele realiteiten is het subjezt dan telkens betrokken op objekten die hij als bestaande ervaart. Gurwitsch maakt dan een kritiek analoog aan die m.b.t. de leefwereld :

"The sense of their (n : de objekten) existence is deliberately no more made by Schutz a topic of philosophical inquiry than is the sense of the existence of that pertaining to the world of daily life" (83).

Vandaar dat Gurwitsch de ontologische studie van Schutz als een fenomenologische psychologie in een natuurlijke attitude bestempelt.

Het is eigenaardig hoe Gurwitsch de eenzijdige nadruk legt op de specifieke epoche van de leefwereld. Er zijn immers epoches al naargelang de verschillende werelden. Maar Gurwitsch had reeds - in een brief (zie boven) - gezegd dat vanuit het paradigma van de leefwereld het bestaan van de verschillende werelden werd geëksponeerd. Deze zin is nogal dubbelzinnig. Waarschijnlijk moet hij niet vanuit het funderingsperspektief bekeken worden waarin de leefwereld oorzaak van haar kondities, de transcendente werelden, is. Hij moet allicht als volgt begrepen worden : door een analyse van de leefwereld bekomen we een aantal kenmerken van deze leefwereld. De analyse van deze wereld is min of meer toevallig : Schutz spreekt van een "example" - zoals Gurwitsch het ook benoemt ("Exempel"). In feite gaat het om een eidetische reductie van de leefwereld als wereld, wat noch door Schutz en Gurwitsch wordt gezegd, waarbij het resultaat kan toegepast worden op alle mogelijke veronderstelde werelden, de transcendente werelden. Wanneer de kenmerken van de leefwereld die - door de eidetische reductie - categorieën van het begrip wereld geworden zijn, toepasbaar zijn op de als mogelijke veronderstelde werelden, dan zijn dit effectieve werelden.

Op die manier ontstaat een gans gamma werelden die gekenmerkt worden door hun specifieke invulling van de categorieën van het begrip "wereld". En waar Gurwitsch bij Schutz eenzijdig de aandacht trekt op de epoche, zijn er nog een aantal (vier) categorieën, of kondities, waarzonder een wereld niet kan beschreven worden.

Overigens ontstaat een wereld niet door de aanwezigheid van zijn (vijf) kondities : elke wereld wordt veroorzaakt door zijn specifieke bewustzijnsspanning. Op een bepaalde manier is de oorzaak tegenover haar kondities eerst. De bewustzijnsspanning is dan eerst tegenover de wereld in de zin dat de wereld er zich door toont. Waar Gurwitsch het heeft over de prioriteit van het bewustzijn, gebruikt hij dit begrip echter als noodzakelijk element, draait hij de zaak om : "... consciousness has a priority over any realm of existence and is "presupposed" or, better, implied by any such realm" (84).

Nu maakt Gurwitsch nog een ander soort van veronderstelling :

"Bestowal of the accent of reality indeed presupposes such a unified domain for the self to dwell upon it and to display spontaneity with regard to it" (85).

We begrijpen dat zeer goed : doorheen de funderingsverhouding zijn de kondities (de objecten die verenigd zijn in hun specifieke wereld) eerst in die zin dat zij zich aandienen als bepalingen van het bewustzijn (met zijn specifieke spanning) - de funderingsverhouding is namelijk geen scheppings- maar een produktieverhouding. In elke wereld moeten door de specifieke bewustzijnsspanning de respektievelijke evidenties steeds weer voltrokken of geproduceerd worden. Maar Schutz kent heel wat meer dan slechts weinig expliciterende bewustzijnsactiviteit. Het verwijt van Gurwitsch is dan ook niet terecht :

"Schutz does not make unity and continuity of finite provinces of meaning a topic of explicit investigation, though these phenomena are involved in all the structures upon which his analyses bear" (86).

Integendeel, Schutz's werelden zijn namelijk "finite". Er is consistentie tussen de ervaringen binnen eenzelfde wereld op basis van de genoemde kenmerken. Waar Gurwitsch de eenheid van de objecten tot een specifieke wereld noodzaakt aan de hand van een specifiek soort zakelijke relevantie (in feite stelt Gurwitsch dit als oorzaak, maar dat is een omkering van de gronden), maakt Schutz opvallenderwijze geen gebruik van dergelijk begrip. Schutz heeft het dan ook in de eerste plaats over ervaringen, dan over objecten. Er is echter geen ervaring zonder object of thema, en er is tevens geen thema zonder tematisch veld en marge. De parallel tussen bewustzijnsspanning en zakelijke relevantie kan dan de volgende zijn : door een zekere bewustzijnsspanning, bekomen we een zeker thema. Door dezelfde bewustzijnsspanning kan men dan een thema vinden, dat voordien tot het veld van het eerdere thema behoorde. In ultimis is een wereld dan een uitgebreid veld waarvan alle items geconstitueerd worden aan de hand van dezelfde bewustzijnsspanning.

3.5. Realiteit en bestaan

We hebben nu al veelvuldig begrippen als "existence" en "the accent of reality" kunnen lezen, maar wat betekenden ze nu precies ?

Gurwitsch vertels ons dat

"Existence essentially refers to an order of existence. (87) For any object to exist, means, we submit, that the object under consideration pertains to a specific systematic order and holds a certain place within that order" (88).*

Gurwitsch benadrukt de onafhankelijkheid van het tema ten opzichte van het veld en "a fortiori" tegenover zijn specifieke werkelijkheidsorde. De attributen van het objekt worden niet door het veld of de werkelijkheidsorde aan het objekt toebedeeld. Gurwitsch citeert daarom Kants opmerking : "Being is ... not a real predicate" (89) (90*). In analogie van de positionele indeks (met zijn noëmatische karakter) van het team tegenover het veld spreekt Gurwitsch dan van een eksistentiële indeks van het tema tegenover de werkelijkheidsorde.

Gurwitsch geeft twee voorbeelden van het fenomeen "bestaan". Vooreerst betekent het bestaan van een materieel ding "... existence ..., within an order of which objective spatio-temporality is the constitutive relevancy-principle ..." (91). De eksistentiële indeks dat een materieel ding verkrijgt van zijn specifieke werkelijkheidsorde karakteriseert het als een "mundane existent" (92). Een tweede soort eksistentiële indeks onderkent Gurwitsch met betrekking tot de logische wereld : "Validity has the same relationship to propositions and theorems as mundane existence has to material things" (93).

Gurwitsch vervolgt dat objecten die behoren tot verschillende werkelijkheidsordes van elkaar verschillen wat betreft de aard ("mode or sense") van hun bestaan. Dat komt hierdoor :

"Since the existence of an object ... purports existence within a certain order, the specific relevancyprinciples constitutive of that order determine the sense or the mode of existence of objects pertaining to this order" (94) (m.o.).

Men kan zich afvragen of Gurwitsch hier niet in een cirkelredenering treedt. De bestaans aard van een objekt wordt volgens hem bepaald door het relevantieprincipe dat konstitutief is voor de werkelijkheidsorde waartoe objekten behoren. Maar het zijn juist de objekten, als omdat-gemotiveerde temata, die door hun zakelijke relevantierelaties een veld en of zelfs een werkelijkheidsorde vormen. Hoewel men de zakelijke relevantierelatie van een objekt uiteraard niet predikatief kan voorstellen, kan men wel zeggen dat deze relatie een intrinsieke eigenschap van elk objekt inhoudt, zodat elk objekt een bestaans karakter moet toegedicht worden los van het feit of de items die een zakelijke relevantie met het objekt hebben (en uitiem slaat dit op een werkelijkheidsorde), kunnen getematiseerd worden. Het bestaans karakter van een objekt wordt dan - wanneer we Schultz volgen - bepaald door een specifieke bewustzijnsspanning (op die manier kan eenzelfde objekt, al naar gelang de bewustzijnsspanning, tot verschillende werelden behoren).

Gurwitsch trekt twee konsekwenties uit zijn theorie. De eerste konsekwentie mag reeds duidelijk zijn :

"First, the meaning of the concept of existence differs with regard to the several orders of existence" (95).

Hoewel het koncept "*bestaan*" al naar gelang een andere werkelijkheidsorde een verschillende betekenis heeft, behoudt het een betekenis-eenheid : *"That unity, however, is unity by analogy in a sence similar to that of Aristoteles' definition ..."* (96). De tweede konsekwentie is de volgende :

"... since to existe means existing within a certain order, assertions and problems concerning the existence of an object within its order must be distinguished from those assertions and problems regarding the order of existence itself or the pertinence of an object to a certain order" (97).

Voor dit onderscheid refereert Gurwitsch naar Husserl. Bij Husserl vinden we namelijk het onderscheid tussen "*Wirklichkeitsprädikationen*" en "*Existenzialprädikationen*".

Ook Schutz, die zich overigens lovend over Gurwitsch's uiteenzetting van Husserl uitlaat (98*), refereert naar deze begrippen zoals ze in "*Erfahrung und Urteil*" geïntroduceerd worden.

Door realiteitspredikaties voert men aan dat een objekt tot de reële wereld (de leefwereld) behoort. Wanneer een objekt een negatief realiteitspredikatie krijgt toebedeeld, behoort het integendeel tot de verbeeldingswereld :

"In der natürlichen Einstellung gibt es zunächst (vor der Reflexion) kein Prädikat "wirklich", keine Gattung "Wirklichkeit" ... Erst wer in der Erfahrung lebt und von da aus in die Phantasierte mit dem Erfahrenen kontrastiert, kann die Begriffe Fiktion und Wirklichkeit haben" (99).

Door de realiteitspredikaties wordt een objekt aan een specifieke werkelijkheidsorde toegekend, terwijl de eksistentiële predikaties "*... on the contrary, express modalities of existence*" (100). Deze bestaans-modaliteiten zijn dus niet "*... confined to the world of reality alone*" (101) ! Met betrekking tot de fantasiewereld duidt ook Schutz hier op : "*... within the realm of imaginery merely factual but no logical incompatibilites can be overcome*" (102). Wanneer men dit generaliseert voor elke wereld, zou men kunnen zeggen dat waar elke wereld zijn specifiek soort logika (of kognitieve stijl) heeft, hetgene wat onlogisch is, in de betreffende wereld niet bestaat.

3.6. De schizofrene structuur van het ego

De verschillende werelden zijn volgens Schutz

"... interconnected by the unity of my own mind ... Closer inspection, however, shows that I, this psychophysiological unity, live in several of these realms simultaneously" (103) (m.o.).

Ik kan schrijven wanneer ik nadenk (in de wetenschappelijke wereld). Het werk is dan een sekundaire activiteit, die routineus ("automatized") uitgevoerd wordt zolang er geen obstakels (tematische relevanties in de leefwereld) optreden. Het thema, hetgene waarover nagedacht wordt, is per definitie primair. Het is *"... as a matter of fact, independant of all these acts concomitantly performed"* (104).

Hoewel het subjekt zich als een eenheid ervaart, is wat hij doet vanzelfsprekend geen enkelvoudige activiteit : *"... it is rather a set of heterogenous activities, each of them taking place in its own appropriate medium"* (105). Deze set van activiteiten is gestructureerd in thema en horizon, zegt Schutz. En men mag aannemen dat de activiteiten enkel tot het veld behoren, dat er met betrekking tot hen geen marge is. Het schrijven van mijn gedachten is zakelijk relevant met mijn denken; het is er immers het neerschrijven van. Ingelijks voor eventuele andere activiteiten van de zogenaamde set. Het ligt voor de hand dat het

"... the predominance of the theme (is) which creates the apparent unification of this set of activities, and it bestows the main accent of reality upon the realm of theoretical contemplation" (106).

Vanuit dit perspectief zijn de andere simultane activiteiten niet irreëel maar ondergeschikt ("subordinate"). De wereld waartoe het thema in dergelijk geval behoort noemt Schutz dan de *"... "home base", ..., our paramount reality in relation to which all others receive merely the accent of derived reality ..."* (107). Het gebruik van het begrip "paramount reality" is nogal ongelukkig, daar waar het 'normaal' gereserveerd wordt om er de leefwereld mee te karakteriseren.

Het korrelaat van het feit dat we simultaan in verschillende werelden leven is het feit dat

"... we put into play various levels of our personality - and this indicates a hidden reference to the schizophrenic - ego hypothesis" (108) (m.o.).

Zo is de structurering van het bewustzijnsveld een functie van de betrokken persoonlijkheidslaag. Schutz stelt dat er slechts oppervlakkige persoonlijkheidslagen betrokken zijn in gewoontes. Echter, *"... when we turn to such routine work, the activities connected with it are constituted as thematic, requiring and receiving our full attention if only momentarily"* (109) (m.o.). Routineuze activiteiten kunnen maar als tematische activiteiten begrepen worden juist in zoverre ze een moment niet routineus zijn ; daarna kunnen ze tot routine 'vervallen' terwijl er een nieuw - en eventueel een ermee niet-zakelijk relevant - tema opduikt. Schutz is hier niet zo precies.

Maar net zoals een thema op een moment kan verworden tot een deel van de horizon, en er een nieuw thema opduikt, kan dit thema op zijn beurt ..., enzovoort. Zodat men de indruk krijgt dat men als het ware met een aantal (van elkaar onafhankelijke) thema's terzelfdertijd bezig is :

"It is this counterpointal structure" of our personality and therewith of our stream of consciousness which is the corollary of what has been called ... the "schizophrenic hypothesis of the ego" - namely that in order to make something thematic and another thing horizontal we have to assume an artificial split of the unity of our personality" (110) (m.o.).

Schutz besluit dat het simultane leven in verschillende werelden (met hun specifieke bewustzijnsspanningen), korresponderend met verschillende persoonlijkheidslagen, een uitdrukking is van het ene basisfenomeen : *"... the interplay of relevance structures"* (111).

Wat de schizofrene tesis van het ego betreft, kan men op het eerste gezicht eigenaardigerwijze ook Gurwitsch vernoemen. Van hem hebben we geleerd dat er zich in het marginaal bewustzijn minimaal twee en maximaal drie werkelijkheidsordes bevinden. Men kan zich in verband met deze verschillende marginale werkelijkheidsordes (door Gurwitsch potentiële ordes genoemd in tegenstelling tot de aktuele ordes van de temata (112)) vanuit het perspektief van Schutz dan verschillende korresponderende bewustzijnsspanningen voorstellen - en uiteraard is er een specifieke bewustzijnsspanning m.b.t. het thema in kwestie. Vanuit de predominantie van het thema vormen thema en marginale items een eenheid, met analoog eraan een zekere schizofrenie bij het subjekt. Men kan deze schizofrenie in een aantal invarianten ontrafelen. Ten eerste is er steeds het tematische bewustzijn. Ten tweede is er door het marginaal bewustzijn dat noodzakelijk gepaard gaat aan het tematische bewustzijn voortdurend een gevoel van gesitueerdheid. En tenslotte is er eveneens in het marginale bewustzijn altijd een bewustzijn van het tematische bewustzijn, een soort van teoretische attitude (zie p. 132). Men is dus nooit opgeslorpt door een tematische aktiviteit en dit geldt zowel voor de leefwereld, als voor gelijk welke transcendente wereld. Men kan niet, om zo te zeggen, monofreen zijn. Men is steeds min of meer gereserveerd.

DEEL 4.
*De sociologische betekenis
van het relevantiebegrip*

1 . DE KENMERKEN VAN DE SOCIALE INTERAKTIE

1.1. Inhoudelijk : een topisch waar thema konstitueert de sociale interactie.

Wanneer men aan een sociale interactie deelneemt, is er zoals we verder zullen zien een 'uitwisseling' van motieven. De subjecten, waarbij er voor alle eenvoud wordt uitgegaan van een koppel, spelen op elkaars motieven in. Doorheen deze wederzijdse motivering ontstaat er een gemeenschappelijk begrip tot wanneer er een bepaalde efficiëntie van het handelen bereikt is.

Men zou kunnen zeggen dat de motieven van de interacterenden slechts tweederangsmotieven zijn. Er wordt in de sociale interactie be-middeld. Men heeft een doel op het oog dat men wil bereiken. Het is dit doel dat elke sociale interactie in de eerste plaats motiveert. In het stuk over de topische waarheid heb ik er, met Boehm, reeds op gewezen dat het in elk gesprek steeds reeds gaat over hetgene waarover men wil spreken. Dit gaat niet alleen op voor het gesprek, maar ook voor elke vorm van sociale interactie.

Hoe middellijk of onmiddellijk de aard van de interactie is, het gaat altijd om een gemotiveerde temakeuze.

Een gemotiveerd thema beduidt niet dat het tevens een gekozen tematische relevantie is. Het kan best gebeuren dat de beide partners in een sociale interactie opgezadeld worden met een opgedrongen tematische relevantie. Ze waren beiden met niets anders bezig en om welke reden dan ook is er plots een gemeenschappelijk thema. Vermits elke waarneming een waardering noodzaakt, zijn ze verplicht redelijk af te wegen of het thema wel 'echt' belangrijk is, of het met andere woorden topisch waar is. Het wordt topisch waar als gemeenschappelijk thema wanneer beiden de behandeling ervan als een element van hun levensplan erkennen - wanneer ze het als motief assumeren.

Waar Schutz het in zijn sociologische studies het voortdurend heeft over de wederzijdse motiveringen van de sociale participanten, vindt men eigenaardig genoeg niets over de primaire motivering, het terrein van de topische waarheid. Nu weten we reeds dat Gurwitsch zich één enkele keer op het vlak van de sociologie gewaagd heeft ; met name in zijn Habilitationsschrift, het MBM. Dit werk, waarschijnlijk het moeilijkste dat Gurwitsch ooit geschreven heeft, is nooit tot thema in de briefwisseling of in de wetenschappelijke polemiek met Schutz geworden - om voor mij nog onbekende redenen. Verrassend genoeg vindt men hier een schets van de primaire motivering van de sociale interactie.

De ontmoeting met de ander, zegt Gurwitsch, gebeurt hierom :

"... nur durch die Begegnungssituation ... Auf eine bestimmte Angelegenheit hin ist man lediglich zusammen" (1) (m.o.).

Wat de partners in een sociale interactie verbindt is 'slechts' een "zaak" ("sache").

Vandaar dat de sociale interactie volgens Gurwitsch afgelopen is wanneer de 'zaakgelastigden' de zaak afgehandeld hebben (2*). Gurwitsch benadrukt dat het uit de gemeenschappelijke topische waarheid van het thema is dat alle wederzijdse motiveringen (in de zin van Schutz ; zie verder) voortvloeien :

"Dass Partner um einer gemeinsamen Sache willen und nur auf diese hin zusammen sind, bedeutet, dass jeder von ihnen zu dieser Sache eine ganz bestimmten Stellung einnimmt ; jedes von ihnen hat seine Absichten, Wünsche und Interessen, der Vertretung, Verfolgung, Verteidigung usw, den wesentlichen Sinn seiner Rolle in der Begegnungssituation ausmacht" (3).

De ontmoeting met de ander is dus geen evidente zaak (tenminste in de sociale interactie, want men hoeft maar de deur achter zich te sluiten en men 'ontmoet' op straat duizenden mensen). Vandaar dat Gurwitsch het volgende schrijft :

"... an und für sich hat man nichts miteinander zu tun ; weil man aber an der gleichen Sache "interessiert" ist, verabredet man ein Zusammenkommen als Partner" (4).

Mijn interesse wordt veroorzaakt door de interessante zaak die de ander aan te bieden heeft (en "zaak" hoeft niet alleen materieel bekeken te worden ; het kan uiteraard ook slaan op ideeën). De behoefte van de een veroorzaakt de ander, en maakt deze ander noodzakelijk voor de een. In zekere zin verdwijnt de ene dan echter zijn zaak, net als de ander in zekere zin zijn behoefte wordt. Men kan dan van een rollenspel spreken :

"Auf eine bestimmte Angelegenheit ist man lediglich zusammen. Deshalb ist man füreinander auch nichts anderes als die Rolle, die einem hic et nunc zufällt". (5) (m.o.).

Voor ander wordt men dan 'monofreen' ; voor zichzelf blijft men evenwel schizofreen (zie pp.150-2).

1.2. Formeel : de sociale interactie als funderingsverhouding.

Keren we terug naar de oorzakelijkheid van de behoefte, dan merken we weerom een funderingsverhouding op. Ik kan dan gemakkelijk aansluiten bij Merleau-Ponty en de interpretatie van zijn denken door Coolsaet. Merleau-Ponty stelt dat

"La dialectique n'est pas une relation entre des pensées contradictoires et inséparables : c'est la tension d'une existence vers une autre existence qui la nie et sans laquelle pourtant elle ne se soutient pas" (6).

De relatie zoals ze hier geschetst wordt is de ambivalente funderingsverhouding tussen twee subjekten/ roldragers (of eksistenties) - en dus geen symmetrische dialektische relatie. De oorzaak heeft haar konditie nodig, en wanneer ze niet aanwezig is (bijvoorbeeld door behoeftenbevrediging) is er geen noodzaak : *"Ik heb de andere nodig. Voor zover ik hem niet nodig heb, verbleekt zijn ster"* (7). Dat betekent niet dat de ander in het laatste geval daadwerkelijk verdwijnt. De funderingsverhouding is namelijk geen scheppings - maar een produktieverhouding. Voor-mij verdwijnt de ander, maar niet voor-zich (en eventueel ook niet voor-een-derde). Dat ik de ander nodig heb, wil zeggen dat ik iets niet heb. Coolsaet zegt : *"In feite hebben we de mensen - en ook de dingen - nodig in hun verschil met ons"* (8) en *"Ik heb datgene nodig wat ik ontbeer, en wat ik in de andere aantref ... de andere moet anders zijn dan ikzelf"* (9). De ene heeft de andere nodig, en vice versa. Er is een enorme verstrengeling van door behoeften veroorzaakte sociale interacties (die geïnstitutionaliseerd kunnen worden (10*)). Terecht spreekt Coolsaet van *"... een dosering van zin door mij en van zin door anderen (door anderen verstrekte zin of van andere overgenomen zin)"* (11) (m.o.).

Coolsaet geeft een opmerkelijke interpretatie van wat Merleau-Ponty de spanning tussen twee eksistenties noemt :

Merleau-Ponty poneert niet de ekstreme stelling dat het principieel zo is dat de ene mens de andere nodig heeft, terwijl het altijd zo is dat de andere niet de ene nodig heeft. Hij zegt alleen dat als de ene de andere nodig heeft, het dan zo is dat de andere eventueel de ene niet nodig heeft, en als hij hem wel nodig heeft, dit dan in een ander opzicht - vanuit andere bedoelingen, terwille van andere redenen - het geval is. In feite beweert hij alleen dat het nodig hebben door de ene van de andere als dusdanig niet tegelijk het nodig hebben door de andere van de ene als dusdanig is" (12).

Het belang van deze passage mag m.i. niet onderschat worden - het komt me voor dat zelfs Coolsaet haar niet volledig naar waarde schat. Wanneer we even rekapituleren, hebben we tussen de volgende 'koppels' een funderingsverhouding gevonden : thema/tematisch veld ; subjekt (omdat-motief)/tematische relevantie ; leefwereld/transcendente werelden ; subjekt (behoefte)/subjekt ('bevredigingsverschaffer'). Wat de relatie betreft tussen enerzijds het thema en het tematisch veld, en anderzijds het subjekt en de tematische relevantie, kan er geen sprake zijn dat de oorzaken (nl. thema en subjekt) "in een ander opzicht" tevens noodzakelijke elementen zouden zijn. Geen enkel veld konstitueert een thema, net zoals geen enkele definitie bij het subjekt het inzicht in het te definiëren kan verschaffen ; hier geldt slechts de eigen werkzaamheid van het subjekt. Gelijk welke tema(tische relevantie) moet ook niet gezien worden. Tema's hebben geen intenties ; ze bewerken ons niet om hen tot begrip te maken. Tema's zijn geen verleidingen, maar aanleidingen. Door de levende want geïnteresseerde beweging van het subjekt (het omdat-motief) worden de tema's, al dan niet in een oorspronkelijke evidenties, uit hun onverschilligheid gerukt, tot ... tema gemaakt. In de verhouding tussen leefwereld en transcendenten werelden is er in zekere zin wel een wederkerige noodzakelijkheidsrelatie. De presenterenden behoren immers tot de leefwereld ; zonder leefwereldlijke tekens, geen transcendenten betekenissen (een hostie, hoe men ze ook draait of keert, blijft een banaal stuk deeg).

Men bekomt zo een samengaan van de gronden : de leefwereld is én noodzakelijke grond én voldoende voorwaarde van de transcendente werelden, en de transcendente werelden zijn én noodzakelijke grond en voldoende voorwaarde van de leefwereld. Nochtans zijn leefwereld en transcendente werelden niet zomaar gelijk te schakelen. Onafgezien van het feit dat er niet één transcendente wereld is, maar dat er meerdere zijn, lijkt met een en ander op zijn minst een problematische situatie.

In sociale interactie blijkt het volgens Coolsaet mogelijk dat niet alleen de een de ander nodig, maar dat ook de ander de een - zij het op een andere manier - nodig heeft. Het begrip van de eventualiteit van een soort van wederkerige nood of behoefte ligt m.i. in de precisering van het begrip "*behoefte*". Wanneer men beseft dat de mens geen autarkisch wezen is, maar voor zijn behoeftenbevrediging aangewezen is op zijn mede-mensen, kan men begrijpen dat er een gans sociaal netwerk van behoeftenverbanden ontstaat, waarin elke Een met elke Ander "*in een of ander opzicht*" met elkaar verbonden is. We kunnen Gurwitsch dan begrijpen dat in dergelijke konstellatie elk mens voor de ander (de belichaming van) een rol is - en niets meer. In dergelijke situatie van arbeidsdeling biedt de ander de een een goed aan waaraan de een behoefte heeft, en biedt de een de ander op zijn beurt iets anders, nl. geld - gebruikswaarde gaat gepaard met ruilwaarde. De ruilwaarde veroorzaakt de gebruikswaarde, terwijl de gebruikswaarde de ruilwaarde noodzaakt (vergelijk met de funderingsverhouding tussen waarneming en waardering ; de waardering is de voldoende grond van de waarneming, terwijl ze er op berust). Vanuit het niet-oorzakelijkheidskarakter van de gebruikswaarde valt het overigens te begrijpen dat er culturen zijn die geen ruilwaarde hebben. Er is hier echter een belangrijke modaliteit : de kwantiteit. Hoe meer broden een bakker bakt, hoe goedkoper het brood zal worden (ik veronderstel een gelijkgebleven aantal behoeftigen en ik negeer de motieven van de bakker). Men kan namelijk niet meer eten dan men kan eten ; men heeft slechts zoveel nodig als waaraan men behoefte heeft (men kan hier denken aan de tweede wet van Gossen, de wet van het afnemend grensnut).

Een gevolg zal zijn dat de bakker, in hoofde van de behoeftige, minder nodig wordt, terwijl de behoeftige (in het algemeen) veel 'nodiger' of belangrijker wordt voor de bakker. Geldt dit voor alle bakkers, dan heeft men overproduktie. De bakkers kunnen dan aan klantenbinding doen : ze kunnen reclame maken en hun produkt personifiëren. Ze kunnen in plaats van een produkt een imago verkopen, zodat ze op dit manier weer veel belangrijker - en zelfs enig - worden. De puur materialistische behoeftenbevrediging, die in de sociale interactie gekenmerkt wordt door de uitwisseling van rollen, wordt op die manier verheven tot een 'hogere' orde waarbij de sociale participanten een persoonlijke relatie aangaan.

De persoonlijke relatie is natuurlijk schijn : ze bestaat slechts in het hoofd van de koper. De bakker behoudt echter zijn rol, hij heeft geen persoonlijke relatie met de koper nodig. Hij blijft slechts op het vlak van het abstrakte geld van de abstrakte koper nodig. Er is op het sociale vlak slechts één geval waarin de ander de een niet nodig heeft, en wel juist daar waar de een de ander het meest nodig heeft : dit is het geval in de vriendschap en, meest nog, de liefde. De een kan voor de ander niet slechts niet alleen maar een rol spelen ; hij kan voor de ander zelfs niet bestaan. De andere is voor de een op de grootst mogelijke manier nodig ; hij heeft de andere ... broodnodig. Zijn doel is dan zich voor de ander nodig te laten maken. Daarvoor moet hij zich, hoe subtiel ook, aan de ander opdringen (hem verleiden) zodat hij een deel van diens leven kan worden. Wanneer dat lukt, hebben beiden elkaar op de grootst mogelijke manier (want de meest persoonlijke) nodig.

2. De aksioma's van de intersubjectiviteit van de leefwereld.

2.1. Het bestaan van intelligente medemensen.

In de RPR geeft Schutz na de uitleg over de verschillende soorten relevantie en hun onderling verband een lijst van verzuimen. Het grootste verzuim ziet hij in het feit dat

"... thus far ... we have handled our problem - and will in this and the following part continue to do so - as if there were no social world at all, as if an isolated individual experienced the world of nature disconnected from his fellowmen" (13) (m.o.).

Dit verzuim was echter geen denkfout ; het had een pedagogisch motief : *"... this omission was only made for the sake of a simplified presentation of the problems involved"* (14). Waar de RPR als het eerste deel van een meer omvattende studie van de structuren van de leefwereld was opgevat, wou Schutz een derde deel ervan reserveren voor een studie van de sociale interacties, het probleem van de kommunikatie en de verschillende vormen van sociale en kulturele organisaties (instituties).

Een dergelijke studie zou een zeer belangrijke konsekwentie gehad hebben :

"The concept of relevances and their interdependencies will have to be revised completely as soon as the concept of intersubjectivity is introduced" (15) !!

Het is dan ook te betreuren dat de omstandigheden Schutz niet meezaten : hoewel hij zijn laatste levensjaren uiteindelijk aan zijn grote passie, zijn meest topisch ware thema, de filosofie, kon wijden, weigerde zijn lichaam dienst. Een groot denker is altijd iemand die te vroeg gestorven is, en in het geval van Schutz, en in mindere mate Husserl, kan men slechts op eigen denkkraft de intellektuele 'brokstukken' aanvullen tot de bedoelde Gestalt.

Schutz's citaat lijkt echter dramatischer dan ze in (mijn) werkelijkheid is. Ik meen namelijk dat men aan de hand van de theorie van de funderingsverhouding en van de oorspronkelijke evidentie tot een inzicht kan komen in het intersubjectief karakter van de leefwereld - én, dit in de lijn van Schutz's relevantietheorie. Schutz wijst me hier enigszins de weg. We zullen dat verder zien (pp.12-5).

Dit hoofdstuk is ingedeeld naar de drie aksioma's van de intersubjectieve wereld zoals men ze in de Nachlass (pp. 265-9) kan terugvinden. Schutz noemt zijn karakteristieken van de intersubjectieve wereld aksioma's om volgende reden :

"In ihnen liegt der Grund dafür, dass Lebenswelt nicht meine private Welt, sondern die uns allen vorgegebene ist" (16).

Het eerste aksioma is het bestaan van intelligente medemensen. Schutz gaat daar niet op in. Men zou kunnen zeggen dat de intelligentie van een subject en van de anderen ten opzichte van hem, hetzelfde is in zoverre ze met een communicatiemiddel (taal) toegerust zijn en in zoverre hun denken en waarnemen kunnen beschreven worden in termen van Gurwitsch's en Schutz's relevantietheorieën. Beiders relevantietheorieën zijn immers formele theorieën. De vorm van het denken en het waarnemen (men kent in het Nederlandse geen woord dat beide onlosmakelijk met elkaar verbonden operaties benoemt) noodzaakt een inhoud. Vermits in het sociale verkeer de denk- en waarnemingsvormen per definitie voor de interacterenden dezelfde zijn, komt het in de interactie aan op een individuele noodzakelijke voltrekking van een als gemeenschappelijk gewenst begrepen inhoud.

2.2. De principiële gemeenschappelijke toegang tot de leefwereldlijke objecten (17)

2.2.1. De inhoudelijke fundering van de een op de ander

2.2.1.1. De algemene tese van de wederkerigheid der perspectieven

2.2.1.1.1. De idealisering van de verwisselbaarheid van de standpunten

Elk subjekt heeft een wereld binnen bereik die gecentreerd is rond een "*Hier*". Voor alle andere subjecten geldt hetzelfde. Hun "*Hier*" wordt dan een "*Daar*" voor het ene subjekt (en vice versa). Nu kunnen deze manipulatieve zones elkaar ten dele overlappen zodat er verschillende objecten zijn die in het bereik van het ene zowel als van het andere liggen. Dergelijke objecten, zegt Schutz, zullen niettegenstaande zo'n situatie "*... have a different appearance as to direction, distance, perspective, adumbration, etc., seen from the center of my coordinates, called Here, than from his, called There*" (18).

Schutz stelt dat dit geen probleem is. De verschillende subjecten nemen immers als vanzelfsprekend aan dat wanneer ze van plaats verwisselen ze dan dezelfde ervaring zullen hebben als degene die de vorige plaats bezette. Het is een aksioma van elke sociale wereld dat

"... these various coexisting systems of coordinates can be transformed one into the other" (19).

2.2.1.1.2. De idealisering van de kongruentie van de relevantiesystemen

Elk subjekt bevindt zich steeds in een unieke situatie. Een situatie ontstaat uit een relatie tussen de ontologische structuur van de wereld en de biografisch bepaalde kennisvoorraad van het subjekt.

Op basis hiervan "*... my and my fellow-man's purpose at hand and our systems of relevances originating in such a purpose must necessarily differ*" (20).

Ook hier geen probleem, weet Schutz ons te vertellen. Het subjekt neemt als vanzelfsprekend aan ("*until counterevidence*"), en veronderstelt van zijn sociale partner hetzelfde, dat

"... the differences originating in our private systems of relevances can be disregarded for the purpose at hand and that I and he, that "We" interpret the actually or potentially common objects ... in an "empirically identical" manner, i.e., sufficient for all practical purposes" (21).

De wereld die ik veroorzaakt heb ("*gestiftet*") heb, en de wereld die een ander tot stand gebracht heeft, kunnen op basis van deze algemene tesis samenvallen : het wordt onze wereld. Onze wereld kan nog verder gedeeld worden ; namelijk door

"... jedermann, der zu uns gehört, jedermann, der in hinreichendem Mass unser Relevanzsystem teilt" (22).

De algemene tese is op die manier een vooronderstelling voor een wereld van gemeenschappelijke objecten, en zodoende voor communicatie.

2.2.1.2. De idealisering van de wederkerigheid van de motieven

De idealisering berust volgens Schutz op de grond-idealering van de wederkerigheid van de perspectieven

"... da sie die Implikation mit sich führt, dass die dem anderen zugeschriebenen (imputierten) Motive typisch die gleichen sind als die meiner selbst und vieler anderer unter typisch gleichen Umständen ..." (23).

Dat houdt dan een gelijkschakeling in van de verschillende relevantiesystemen van de sociale interacterenden.

Sociale interactie bescheef Schutz reeds in 1932 - en ik heb niet direkt redenen om aan te nemen dat hij daar ooit op teruggekomen is - als een *"... ein Motivationszusammenhang, und zwar ein intersubjektiver Motivationszusammenhang"* (24). Essentieel is dat degene die interakteert met een andere

"... die Um-zu-Motive seines eigenen Handelns als echte Weil-Motive des erwarteten Verhaltens des Partners antizipiert und umgekehrt auf die Um-zu-Motive des Partners als echts Weil-Motive seines je eigenen Verhaltens hinzusehen fähig ist" (25).

De opdat-motieven van de een worden de omdat-motieven van de ander in de sociale interactie. Het is opvallend hoe Schutz hier een aantal begrippen gebruikt die hij bijna twintig jaar later zal verwerken in zijn relevantietheorie. In SA wordt enkel in het besluit naar relevantie verwezen. Overigens wordt door Schutz zelf met geen woord gerefereerd naar zijn vroegere boek. Waar ik voorheen (zie p.115) geweest heb op de essentiële verstrengeling van waarneming en waardering, met name in het feit dat elk gekonstitueerd object een projekt inhoudt, vindt men hetzelfde terug in SA :

"In der Um-zu-Relation ist motivierend der bereits vorangegangene Entwurf, motiviert das Handeln, welches sich auf Grund des Entwurfes vollzieht. In der echten Weil-Relation ist motivierend ein dem Entwurf vorangegangenes Erlebnis, motiviert der sich konstituierende Entwurf selbst" (26).

Ook bij Gurwitsch is er met betrekking tot de sociale interactie sprake van een wederzijdse motivationele kontekst. Gurwitsch spreekt van een "*Funktionsverstehen*" (27). In gemeenschappelijke situaties luistert de partner gedelibereerd : "*Indem jeder seine Rolle spielt, errät er die Absichten und Tendenzen des Anderen auch dann, wenn dieser sich über sie nicht äussert*" (28). Deze wensen en interesses worden in de gebruiksvoorwerpenwereld ("*Zeugewelt*") van Gurwitsch "... *aus der Lage der Dinge ergeben*" (29). Doorheen het werk in een gemeenschappelijke situatie vindt men het volgende terug : "... *der eine stellt durch seine Arbeit dem Anderen die Grundlage einer eigenen Tätigkeit bereit*" (30) (m.o.). De opdat-motieven van de een veroorzaken de omdat-motieven van de ander - en vice versa. Gemeenschappelijk voor beiden, zegt Gurwitsch, "... *ist für den einen ein End-, für den Anderen jedoch ein Anfangsstadium*". De een is gerelateerd aan de ander : "*Dieser Bezug macht den Sinn der Mitarbeiterschaft aus*" (32) (33*) (m.o.).

De situatie schrijft een rol voor. De partners ontmoeten elkaar dan "... *als die, die sie in den jeweiligen gemeinsamen Situationen sind*" (34). De ander wordt dan slechts ontmoet in zijn specifieke door de situatie gekonsitueerde rol. Het basistema waarin de situatie verschijnt, schrijft alle temata voor die zakelijk relevant zijn met betrekking tot dit tema. Men vervult dan zijn rol in zoverre men zich aan deze zakelijk relevante temata houdt. Deze temata vormen het terrein van de topische waarheid. Elk ander soort informatie, in hoeverre het ook (korrespondentieteoretisch) waar mag zijn, is dan topisch vals ; het behoort tot de anekdotiek. Gurwitsch stelt dan dat :

"Wir sind ja nur in unseren Rollen zusammen, nicht als Individuen"
(35).

Het opdat-motief van de ander kan maar mijn omdat-motief worden doordat ik het als motief begrijp. De signalen die de ander naar me uitzendt, moeten niet alleen hetzelfde apperceptuele schema behelsen als ik ken, maar ook en vooral hetzelfde appresentationele schema (met betrekking tot het apperceptuele schema).

Schutz stelt immers dat het als vanzelfsprekend wordt aangenomen dat de verschillende apperceptuele, appresentationele, referentiële en kontekstuele schema's (zie pp.134-135) "... *accepted and approved as typically relevant by my social environment are also relevant for my own unique biographical situation and that of my fellow-man within the world of everyday-life*" (36).

Begrijpen slaat dan op een 'gelaagd' onderscheiden van vormen. Vooreerst worden de tekens onderscheiden. Het zijn leefwereldlijke vormen die we als evidenties moeten kunnen voltrekken. Wanneer dergelijke vormen symbolen worden, zullen ze op zich niet meer als evidenties gezien worden. Een bepaalde betekenis wordt dan langs hen gemedieerd, of geappresenteerd. Buiten reflectie worden de tekens niet tot thema gemaakt. Begrijpen bestaat dan uit het voltrekken van oorspronkelijke of transcendentie evidenties - aan de hand van leefwereldlijke vormen (37*). Wanneer we luisteren, zegt Schutz,

"We take the words apprehensively as expressing their meaning, and we live in their meaning by comprehending what the other means and the thought he expresses 32" (38) (m.o.).

Schutz refereert in zijn noot 32 naar "*Vom Ursprung der Geometrie*". Meer bepaald naar de passage waarin Husserl het heeft over de vraag hoe de geometrie van haar originele interne oorsprong tot haar objectieve idealiteit kon komen. Het antwoord loopt (zie pp.94-6) van een enkele oorspronkelijke evidentie van een subjekt tot een tweede oorspronkelijke evidentie van een ander subjekt. Door de feitelijkheid van het actieve meevoltrokken ("*eigener Mitvollzug*") van een oorspronkelijke evidentie door een ander ontstaat het intersubjectieve karakter van de evidentie en de mogelijkheid dat nog andere subjecten haar kunnen voltrekken, er zich in kunnen 'inleven'. De opdat-motieven van de ander zijn voor de een dan aanleidingen onder de gedaante van leefwereldlijke vormen. Het appresenteren van dergelijke vormen vergt het tot stand brengen van 'hun' (39*) transcendentie of oorspronkelijke evidenties, vanuit de eigen werking van het subjekt. Op die manier wordt, dixit Husserl

"In de eenheid van een kommunicerend gemeenschap van verscheidene personen ... de gereproduceerde schepping bewust-niet alleen als gelijk, maar als universeel gemeenschappelijk" (40).

Slechts dan kan Schutz, die het evidentiebegrip zelf niet gebruikt, zeggen dat de

"... world of my daily life is by no means my private world but is from the outset an intersubjective one ; ... it is a world common to all of us" (41) (m.o.).

De leefwereld wordt intersubjectief inzoverre de oorspronkelijke evidenties van zijn elementen gemeenschappelijk worden voltrokken. Ook de transcendente werelden worden intersubjectief wanneer de transcendente evidenties gemeenschappelijk worden voltrokken. In beide soorten werelden gebeurt dit aan de hand van leefwereldelijke vormen.

2.2.1.3. De face-to-face relatie en haar afgeleide vormen.

De meeste elementaire sociale interactie is de face-to-face relatie (42*) :

"Auch der Motivationszusammenhang der Wirkensbeziehungen schöpft sein ursprüngliches Recht aus der umweltlichen sozialen Beziehung, welcher gegenüber alle anderen Wirkensbeziehungen blosse Abwandlungen sind. In der lebendigen Intentionalität der umweltlichen Wirkensbeziehung ... fliessen in der Tat eigenes Um- zu- und fremdes Weil-motiv, einander ergänzend und berichtigend, zum Gegenstand der wechselseitig aufeinander bezogenen Fremdeinstellungen zusammen" (43).

In deze relatie is er een simultaneïteit tussen de bewustzijnsstromen van de respektievelijke partners. Dat komt omdat de interacterenden op de meeste dichte manier tot elkaar staan. er is nauwelijks onderscheid tussen het "Hier" en het "Daar" ; beiden zijn "Hier" ten opzichte van elkaar. Een partner kan een face-to-face Andere-oriëntatie aannemen, de "Jij-oriëntatie". Ze wordt gedefinieerd als

"... die besondere Intentionalität der Akte, in denen das Ich, solange es in ihnen lebt, von den Dasein eines Du im Modus des originalen selbst Erfahrung hat" (44).

Deze "Jij-oriëntatie" kan wederzijds zijn en vormt aldus de pure of basis - "Wij-relatie".

Het is in deze "Wij-relatie" dat de wederzijdse motieven ontsloten worden :

"Dieses Ineinandergriffen von Wechselseitig einander fundierender Blickwendungen auf das Bewusstsein des Du, dieser Blich gleichsam in einen in tausend Facetten geschliffenen Spiegel, von dem mein Ich im Bilde zurückgeworfen wird, konstituiert überhaupt erst die Besonderheit der umweltlichen sozialen Beziehung. Weil aber die reine Wirbeziehung, auf welcher alle Erfahrung vom umweltlichen Du fundiert ist, in der umweltlichen sozialen Beziehung nicht reflektierend erfasst, sondern schlicht erlebt wird, werden diese einzelnen Spiegelungen nicht gesondert, sondern als Einheit in den Blick gebracht" (45) (m.o.).

(ik heb er overigens reeds op gewezen dat, wanneer men de marginale bewustzijnsteorie van Gurwitsch aanneemt, het niet zo is dat een ervaring ooit 'echt' doorleefd of ondergaan wordt, maar steeds op een zeer minimale, want marginale, manier in het bewustzijn aanwezig is).

De kennis van de ander, de kennis van zijn motieven, is volgens Schutz slechts mogelijk "... *through the intermediary of events occurring on or produced by another's body*" (46). Het lichaam is dan een "*Feld des interpretationsmässig relevanten*" (47). Schutz, in navolging van Husserl, spreekt hier van een opmerkelijk geval van appresentatieve referentie. Het lichaam, als een fysisch objekt, wordt origineel waargenomen. Het psychologische of spirituele leven daarentegen wordt geappresenteerd :

"The physical object 'the other's body', events occurring on this body, and his bodily movements are apprehended as expressing the Other's "spiritual I" toward whose motivational meaning-context I am directed so-called "empathy" in the other person is nothing but that form of appresentational apprehension which grasps this meaning" (48).

Hetzelfde gaat op voor kulturele objekten. Ook hier is men niet gericht op de materiële dingen, de leefwereldlijke vormen, maar wel op de intenties die ze belichamen, op de betekenissen die ze appresenteren. Gurwitsch, die zich op Heidegger in zijn MBM baseert, en Schutz, staan dan - zegt Wagner terecht - diametraal tegenover elkaar :

"The difference between the man-made thing, which by Schutz gains its meaning from the use to which it is put by its concrete human users, and Heidegger's utensil displaying its usefulness as ontological quality cannot possibly be overlooked" (49).

Buiten de face-to-face relatie kan ik dus met de ander in 'kontakt' komen doorheen (gebruiks)voorwerpen. Ik kan ook met anderen kommunikatie aangaan op een indirekte, maar niet 'voorwerpelijke' manier. Schutz onderscheidt immers nog de volgende dimensies van de sociale wereld : de tijdgenoten ("*contemporaries*"), de voorgangers ("*predecessors*") en de nakomelingen ("*successors*"). Het is

"... characteristic of all the dimensions of the social world other than the face-to-face relation that I cannot grasp my fellow-men as unique individuals but only experience their typical behavior, their typical pattern of motives and attitudes in increasing anonymity" (50).

Ik heb reeds gezegd dat de interacties die met leden van deze sociale dimensies aangegaan worden modifikaties zijn van de sociale basisinteractie - verder ga ik hier niet op in.

Hoewel we temata als signalen waarnemen, is er niet altijd sprake van een face-to-face relatie waarin we het lichaam van de ander als appresenterende deel van de signalen waarnemen. In dergelijke gevallen moet men volgens Schutz aannemen dat de appresenterende delen ook rekolekties of zelf fantasmen kunnen zijn (de ander wordt dan gedachtelijk voorgesteld) ; dat het resultaat van iemands aktiviteit kan funktionieren als een signaal van zijn kogitaties (51*) ; en dat het principe van de relatieve irrelevantie van de leefwereldlijke vorm toepasbaar is. Dat een objekt als signaal geïnterpreteerd wordt, wil ook niet zeggen dat het als dusdanig bedoeld is (52*). En wanneer het objekt toch een kommunikatieve intentie had, hoefde de interpretator niet de geadresseerde geweest te zijn. Tenslotte hoeven de beide partners in een kommunikatieve kontekst elkaar niet eens te kennen.

2.2.2. De sociale oorsprong van de kennis

Het grootste deel van onze kennis hebben we niet door eigen ervaring verkregen maar is gebaseerd op de ervaring van anderen ("*derived*"). Het bestaat uit een verzameling van typifikaties, van typische oplossingen voor praktische en teoretische problemen, van typische gedragspatronen. Deze kennis is de kennis van een in-groep : Schutz verwijst naar Scheler voor diens begrip van "*relativ natuerliche Weltanschauung*" (53), dat slaat op het specifieke (relatief aan) wereldbeeld van een bepaalde sociale groep. De kennis die het wereldbeeld bevat is sociaal aanvaarde ("*approved*") kennis. Het bevat

"... a set of recipes designed to help each member of the group to define his situation in the reality of everyday life in a typical way" (54).

Dit wereldbeeld is echter geen monoliet. Het is als het ware een mozaïek dat uit vele wereldbeeldekes bestaat. De kennis, zegt Schutz, is immers ook sociaal gedistribueerd ("*distributed*") :

"... each of us has precise and distinct knowledge only about that particular field in which he is an expert" (55).

Wanneer er behoeften om bevrediging vragen en dergelijke probleemoplossing niet in de lijn ligt van de eigen expertise, moet men noodzakelijkerwijze een beroep doen op de specifieke expert. Er treedt aldus, zoals ik Coolsaet reeds heb laten zeggen (zie p.156), een dosering van zin op :in het levensplan wordt de relevantie van de verschillende experts tegenover elkaar afgewogen.

De sociaal aanvaarde en overgenomen kennis, die verschillende graden van plausibiliteit kan hebben, wordt volgens Schutz frekwent onbevraagd overgenomen. Ze wordt als vanzelfsprekend ervaren en

"... simply monothetically grasped without any attempt by me to perform any polythetic reconstruction of the steps leading to the monothetically grasped meaning" (56).

Ik heb er eerder (zie pp.58-9) met Cox reeds op gewezen dat Schutz de merkwaardige verwarring maakt tussen monotetisch en polytetisch aan de ene kant, en aan de andere kant respectievelijk niet-evidentieel en evidentieel. Vanzelfsprekend kan men in een monotetische reflectie tot het inzicht in een oorspronkelijke evidentie komen, zoals het evens vanzelfsprekend is dat dit kan gebeurend aan de hand van een polytetische reflectie. Het gevaar zit er hem echter in dat noch door een monotetische, noch door een polytetische reflectie men tot een inzicht in een oorspronkelijke evidentie (en dus tot het motief dat haar konstitueerde) komt, maar dat men slechts verblijft in wat Husserl de "*aktiviteit in de passiviteit*" noemde (zie pp.101-2). Op die manier wordt immers een rol of een gans wereldbeeld doorgegeven zonder dat men even stilstaat bij de motieven die tot hun konstitutie geleid hebben. De tematische relevanties duiken dan slechts op binnen dit onbevraagde kader ; haar eigen premissen worden niet geproblematiseerd. De transcendentale evidenties hebben geen band meer met hun oorspronkelijke - leefwereldlijke - evidenties. Een vraag naar de grondslagen van onze tijd is in die optiek een topische valse.

DEEL 5
Egologie versus
Non-Egologie

1. Gurwitsch's Non-Egologie

1.1. De betekenis van de non-egologie

Gedeeltelijk op basis van fenomenologische bevindingen en gedeeltelijk aan de hand van resultaten uit de Gestaltpsychologie, besluit Gurwitsch tot een non-egologische conceptie van het bewustzijn. Analoot aan Sartre stelt Gurwitsch de volgende twee kenmerken van deze theorie voor :

"(1) Acts of consciousness are not conceived of as radiating, emanating ... from a center of activity, as manifestations of an agent who lives in the acts. (2) Following from this is the denial of a pure Ego in the Husserlian sense as withstanding or "surviving" the phenomenological reduction, as not reduced to, or better, disclosed as a phenomenon - more exactly, a system of phenomena organized in a specific way" (1).

Er is volgens Gurwitsch slechts een werelds empirisch ego ("*mundane empirical Ego*") als een psychosomatische entiteit of een socio-historische persoon. Omwille van zijn werelds karakter van het Ego rijst het probleem van zijn konstitutie. Het Ego is dan geen konstitutieve participant maar eerder een produkt van konstitutie : "*Like all mundane existents, the Ego is constituted, not constituting*" (2) (m.o.).

Een en ander doet Gurwitsch inzien dat hij niet van een transcendentiaal (of zuiver) Ego noch van een transcendentiaal bewustzijn moet spreken. Integendeel, hij prefereert te schrijven van een "*... transcendental function both of consciousness at large and of specific classes of acts of consciousness ... and even of particular acts*" (3). In dit perspectief van de transcendentale functie van het bewustzijn wordt het bewustzijn aanzien als het universele "*medium of access*" en als de oorzaak ("*origin*") van al het bestaande (zie ook p.26). In deze zin benoemt Gurwitsch de fenomenologie een "*logic of consciousness*" (4). We zullen verder zien dat deze notie moet aangevuld worden met wat men enigszins analoot een "*topic of consciousness*" kan noemen.

1.2. De argumenten van een non-egologie

1.2.1. Een meningsverschil rond attentie

1.2.1.1. De klassieke attentietheorie en het zuivere ego (5*)

Deze klassieke theorie van attentie is de zogenaamde "*schijnwerpertheorie*". Door attentie wordt een soort van speciaal licht geworpen op de objecten. Het Ego "*leeft in*" de akten waardoor het verbonden is met de objecten (temata). Deze akten zijn eigenlijke akten, in tegenstelling tot de oneigenlijke akten waarmee het Ego verbonden is met de "*rest*" van het bewustzijnsveld. Deze attentietheorie, die onder andere aangehangen werd door de Husserl van de "*Ideen*" (in tegenstelling tot de Husserl van de "*Logische Untersuchungen*"), is volgens Gurwitsch in twee aspecten subjektief :

"Not only is the ego co-experienced, but it belongs essentially to the act : it is experienced as the center out of which the attentional rays radiate" (6).

Dit centrum is er steeds, zowel voor als na de transcendentale reductie : "*... dieses Ich ist das reine, ihm kann keine Reduktion etwas anhaben*" (7). Niet alleen de eigenlijke akten (in de vorm van "*cogito*") behoren tot het zuivere Ego, ook de oneigenlijke akten "*... gehören zu ihm als "die seinen", sie sind sein Bewusstseinhintergrund, sein Feld der Freiheit*" (8).

Belangrijk in de ogen van Gurwitsch is het volgende kenmerk van de klassieke attentietheorie :

"The conception of attention in the sense of ego relatedness rests on the assumption that variations in the direction of attention do not affect the material content of what is given" (9).

Slechts op basis van deze veronderstelling, zegt Gurwitsch, is het sensikaal om van een lichtstraal te spreken. Veranderingen in aandacht brengen dan wel veranderingen van objekten aan het licht, maar deze verschijningen blijven onveranderd met betrekking tot hun zakelijke inhoud. Zodat, "*... these modifications come to be interpreted as changes in illumination*" (10).

1.2.1.2. Gurwitsch's attentietheorie en het wereldse ego

Ik heb reeds gezegd dat de noëtische analyses volgens Gurwitsch parallel lopen met de noëmatische. De attentionele modifikaties zijn dan ik zekere zin de tematische modifikaties. We weten ook reeds dat er drie soorten modifikaties zijn (zie pp.62-4). Doorheen de toepassing van gelijk welk van de drie soorten modifikaties, verkrijgen we nieuwe objecten (naargelang de specifieke soort van modifikatie). Deze temata verschillen naar hun noëmatische "Wat", en niet slechts volgens hun noëmatische karakter (hun presentatievorm). Hierin ziet Gurwitsch een essentieel verschil met de klassieke theorie :

"Attentional modifications must, therefore, not be considered as changes in illumination : nor is the comparison with the moving beam of light appropriate at all. On the contrary, attentional modifications affect the material content of the noema to such an extent that a radically different noema results" (11).

In feite is dit van een ongehoorde trivialiteit. Gurwitsch lijkt alleen maar te zeggen dat wanneer ik niet meer naar tema A, ik dan wel naar een tema B moet kijken. Er is immers steeds een tema in het veld, en een verandering van tema kan gebeuren op drie verschillende manieren. Wanneer er een nieuw tema is, is noodzakelijkerwijze het oude tema niet meer belicht - er kan slechts één tema in het veld staan. Ik zie echter niet in wat deze verandering in noëmatisch karakter überhaupt zou kunnen veranderen aan het noëmatische "Wat". Of een object nu tema is, of tot het tematisch veld of de marge behoort ; het blijft steeds dezelfde eenheid van Gestaltkoherentie. Het verschil ligt dan in het feit of het al of niet gekonstitueerd is, en dit brengt een andere presentatie. Het verschijnen van een object als tema betekent zijn beschijnen ; zijn verdwijnen betekent echter niet zijn verkwijnen.

Ook in het derde geval van attentionele of tematische modifikatie, namelijk bij de herstructurering van een tema, blijft het "oude" tema behouden (men kan overigens door een omgekeerde modifikatie dit tema terug bekomen).

Gurwitsch's attentietheorie is misleidend omdat hij slechts in termen van noemen denkt. Gurwitsch kent geen motieven, of althans geen echte :

"... we are confronted with a system of different noemata interconnected in such a way that each one of them contains motivations to any one of the others" (12) (m.o.).

Deze bepaling van motieven is licht verbijsterend te noemen. Gurwitsch heeft zeer zeker gelijk door te wijzen op de gestructureerdheid van het bewustzijnsveld. Dit zowel wat betreft het tema zelf als een eenheid van Gestaltkoherentie van functioneel significante konstituenten, als wat betreft het gehele veld in termen van tema, tematisch veld en marge. Zoals men bij Schutz (13) kon lezen, gaat het ook om de vraag naar de motieven die het bewustzijnsveld structureren, de omdat- en opdat-motieven (de vraag naar de motieven die het tema konstitueren in de zin van een internoëmatisch systeem dat een-zijdig gekend wordt langs één functioneel significantie konstitueert, kent Schutz blijkbaar niet, maar heb ik in het kader van Gurwitsch's theorie behandeld, zie pp.78-9). Men moet m.i. Gurwitsch's gebruik van het begrip "*motieven*" zien in het licht van zijn dubbelzinnig gebruik van het begrip "*mogelijkheid*" (zie p.65). Door de structurele opbouw van tema en bewustzijnsveld is het inderdaad mogelijk om langs deze structuren nieuwe temata te bekomen ; Gurwitsch spreekt in dit verband van de Algemene Transformatie Wet. De nieuwe temata moeten echter gekonstitueerd worden, maar Gurwitsch kent geen omdat-motieven. Hij kent slechts noësen en noemen. De noësen werden dan nog beschouwd als een soort van aanhangsels van de noemen, zodat Gurwitsch op die manier terecht niet kan spreken van een Ego als stralingsbron op de noemen. Waar de noësen in termen van noemen gedacht worden, is het Ego inderdaad gekonstitueerd (door de noemen) en niet konstituerend. Gurwitsch is als het ware slachtoffer van zijn terminologie. Hij kent geen fenomenologische term die aanduidt dat het bewustzijn niet leeg is. Gurwitsch's bewustzijn is slechts een toegang tot de wereld, maar is door zijn onbepaaldheid zelf ontoegankelijk. Gurwitsch kent het bewustzijn slechts functies toe ; hij spreekt van een "*logika van het bewustzijn*".

Schutz heeft ons daarentegen kunnen overtuigen dat het bewustzijn niet zomaar toegang tot deze wereld is, maar dat het deze wereld konstitueert - aan de hand van omdat-motieven. Wanneer we beschikken over tema's - noëmen - kunnen we, door de funderingsverhouding, hun respektievelijke motieven "afleiden". Er is hier dan niet alleen sprake van een bewustzijnslogika, in de zin dat men abstraherend kan spreken van een relatie tussen noëmen en noësen, maar steeds tevens van een bewustzijnslogika : deze noëmen noodzaken gene motieven ('langs' noësen (14*)). Ook wanneer men, zoals Gurwitsch binnen een konstitutieve fenomenologie werkt, kan men het bestaan van noëmen slechts begrijpen door middel van de konstitutieve werking van de omdat-motieven. Deze motieven weerstaan principiëlerwijze elke reductie. In dit perspectief kan er van een zuiver of transcendentiaal ego sprake zijn als de "verzameling van omdat-motieven". Door de funderingsrelatie tussen de twee soorten motieven noodzaakt elk omdat-motief een opdat-motief. Men kan zich dan afvragen wat het verschil is tussen zuiver en werelds ego. Een ego heeft in de laboratoriumsituatie van het konstitutief fenomenologisch onderzoek geen vrijheid meer ; het heeft nog slechts omdat- maar geen opdat-motieven meer. In tegenstelling tot het ego van de psychologische fenomenologie dat zijn opdat-motieven in daden kan aktualiseren (het kan bijvoorbeeld zijn thema's modificeren ...).

Vanuit het standpunt van hun effecten op het noëmatische vlak worden de attentionele modifikaties in drie soorten geklassificeerd. Gurwitsch zegt dan dat het begrip "attentie", zoals het gewoonlijk gebruikt wordt, een dubbelzinnig kollektief begrip is voor verschillende heterogene fenomenen die van elkaar moeten gescheiden worden. Zodat,

"One should not speak at all of attention in general but should indicate in every concrete case which specific attentional modification is meant, with its specific noematic accomplishment belonging only to the modification in question" (15).

We weten ondertussen echter dat de vork anders aan de steel zit. Of liever ; men moet de vork wat steviger over de steel trekken. Gurwitsch heeft immers gelijk wanneer hij het heeft over verschillende soorten tematische modifikaties.

Het lijkt echter nonsensikaal om van verschillende soorten attentie te spreken - analoog aan de tematische modifikaties. Er is slechts - in abstracto - één soort attentie, en dat is het omdat-motief (16*). Men kent dan slechts iets omdat men er in geïnteresseerd is, omdat men er op geattenteerd is - en dit zowel vrij als gedwongen. het hangt 'vervolgens' van het projekt, dat elk objekt in zich draagt, af of men zich al of niet met dit objekt wil bezig houden. Men kan zich houden aan het objekt, of men kan het herstrukturieren, of men kan overgaan naar een ander objekt dat met het ene al of niet zakelijk revelant is. Gurwitsch heeft dat allemaal eigenlijk zelf al begrepen :

"Ich glaube aber, dass alle Differenzen zwischen uns im Grunde nur scheinbar sind : in Wirklichkeit handelt es sich um Differenzen der Sphären, in denen wir arbeiten. Das gilt auch für die egologische Frage" (17) (m.o.).

Deze sferen, namelijk die van de transcendentale en psychologische fenomenologie, vullen elkaar dan aan. Zo schrijft Gurwitsch voorzichtig aan Schutz :

"Wenn ich etwas arrogant sein darf, würde ich sagen : Ich liefere Dir den Unterbau" (18).

Als ik zoiets in een intieme briefwisseling lees, vraag ik me toch af waarom Gurwitsch zoiets in zijn publikaties nooit kond maakte en steeds weer de werking van een ego (in termen van motieven) ontkende.

1.2.2. Er valt geen ego aan te treffen

1.2.2.1. Eenheid van ego en bewustzijnsstroom

Hoe goed Gurwitsch ook keek, hoe graag hij het ook had willen waarnemen, over een zuiver ego valt er door hem niks te melden :

"In the analyses of thematic consciousness we did not encounter a descriptively ascertainable ego moment as involved in every act of the form cogito not to speak of the ego as a "primal source of generations" out of which acts radiate" (19).

Waldenfells merkt terecht op dat het met deze "*Fehlmeldung*" niet gedaan is. Gurwitsch heeft met name nog de volgende opdracht : "*... die Beschreibung, die zur Annahme eines solchen Ego führt, muss derart umgeschrieben werden, dass sich der Schein auflöst" (20) (m.o.).*

Wanneer we met temata bezig zijn, leven we in de eigenlijke akten (de cogito's). Deze akten zijn in eigenlijke zin onpersoonlijk, zegt Gurwitsch, omdat het subjezt zich bewust is van een tema (en marginaal evenwel ook van dit bewustzijn) maar "*... in no way aware of his ego, much less of his ego's intervening in his dealing" (21).* Gurwitsch onderkent dan geen enkele functie voor het ego, waar men gewoonlijk het ego verantwoordelijk achtte voor de organisatie van de eenheid onder de bewustzijnsakten : "*The unity of consciousness in no way depends upon the ego ; conversely, the latter is rendered possible by the former" (22).* Deze eenheid van bewustzijn, deze enige bewustzijnsstroom, wordt door Gurwitsch gelijkgesteld aan het zuivere ego :

"Phenomenological analyses lead to the identification of the pure ego with the stream or context. Hence, the pure ego can no longer be said to confront the stream, to stand in any sense outside or beyond it, any more than the stream of consciousness can be considered as a field for free activities of the pure ego" (23).

Omdat alle ervaringen aan deze bewustzijnsstroom of ervaringsketing deelnemen, is volgens Gurwitsch hun manier van participatie erin dezelfde. Dat impliceert dat hoewel het zuivere ego gelijk is met betrekking tot eendere welke akt ("*cogitatio*"), hij in elke akt verschijnt op een specifieke manier korresponderend met de aard van de akt in kwestie :

"Being the same for all mental states, its manifestations vary according to specific differences between mental states" (24).

De bewustzijnsstroom wordt aldoor ervaren in een "*Nu*" ; in zekere zin eindigt de stroom onophoudelijk in een "*Nu*". Een "*Nu*" betekent volgens Gurwitsch echter niet dat er zoiets als een "*ego van het Nu*" bestaat. Men zou dan vele ego's bekomen, maar er is slechts één bewustzijnsstroom en dus maar één ego. Het ego is evenwel "... *not exhausted in the Now, which is merely the everchanging climax of his life*" (25).

Door het feit dat de ervaringen noodzakelijk tot de enige bewustzijnsstroom behoren, worden ze gekarakteriseerd als "*mijn*" of "*jouw*", ... ervaringen (26*). Dat betekent dat wanneer "... *a mental state does not pertain to one context of consciousness, it must necessarily belong to a different one*" (27).

Deze laatste opmerking lijkt me wel bijzonder kryptisch. Men kan zich met name afvragen of een ervaring wel iets anders kan dan behoren tot een bewustzijnsstroom. Gurwitsch lijkt hier een open deur in te trappen.

1.2.2.2. Kennis van het ego door reflectie

Het ego is nu vereenzelvigd met de bewustzijnsstroom die bestaat uit doorleefde ervaringen. Tot kennis van het ego kunnen we volgens Schutz slechts komen wanneer we reflecteren. Met reflectie bedoelt Gurwitsch

"... the grasping of an act A by an act B, in order to make the former the object of the latter. The act B, however, in its turn is not grasped by a third act and made its object. The grasping act itself is experienced with a non-reflective attitude, exactly as in the case of an act bearing on some object other than a mental fact belonging to the stream of consciousness" (28).

De begrijpende akt ("grasping act") wordt zelf niet bereflecteerd, wordt geen begrepen akt ("grasped act"). Dan kan eventueel gebeuren door een derde akt (C), maar daarop is weer hetzelfde toepasselijk. Inzoverre de begrijpende akt zelf weer een niet-begrepen akt is en op het niet-reflectieve vlak behoort, is er geen egowerking aan verbonden. Er is slechts een verband met het ego in de zin dat de begrijpende akt het ego (als een verzameling van niet-begrepen akten) tot objekt heeft.

Vandaar is de relatie van deze reflectieve aktie tot het ego volgens Gurwitsch niet *"... necessary, or rather, it is no more necessary than the relation of an act to some other object"* (29) (m.o.). Gurwitsch besluit :

Reflection gives rise to a new object - the ego - which appears only if this attitude is adopted. Since the grasping act is not itself grasped, the act continues having no egological structure. It deals with the ego as an object only ... Hence the ego in question is that of the grasped, not of the grasping act" (30) (m.o.).

Reflectie is dan *"disclosing, not producing"* (31). Door de reflectie, het uitde-stroom-stappen, zien we deze stroom - die we zelf zijn. Deze stroom was er al, en zal er steeds zijn - tot de dood, de finale verstopping van de afvoerpijp. "Achter" de reflecterende akten staat er echter geen ego ; inzoverre deze akten zelf weer tot begrepen akten in een nieuwe reflectie kunnen gemaakt worden, behoren ze tot de enige bewustzijnsstroom, vormen ze mee het ego. Idealiter kan men voortdurend verder reflecteren.

Gurwitsch schrijft aan Schutz :

"Wird die Reflexion in der Erinnerung ideal durchgeführt, so gibt es die Kette aller je erlebten Akte, im Idealfall lückenlos. Der Idealfall ist aber aus prinzipiellen Gründen nicht realisierbar. Wenn Sie wollen, können Sie das Ego nennen ; in meiner Dissertation nannte ich es "reines Ich"" (32).

Dit ego is geen "... *Quellpunkt, es tut nichts und erleidet nichts*" (33). En inderdaad, hoe zou dit Ego überhaupt iets kunnen doen, wanneer het zich niet eens bewust is van het bestaan van zijn motieven - laat staan van hun werking.

Het is interessant om weten wat in dit verband gereflecteerd wordt. Het kan natuurlijk niet gaan om het thema van de begrepen akt. De begrepen akt is immers een eigenlijke akt (in de vorm van "*cogito*"). We zien het volgende gebeuren : "... *was immer im unreflektierten Akt randmässig mitbewusst war, wird, wenn auf den Akt reflektiert wird, Bestand des neuen thematischen Feldes*" (34). We weten reeds dat het het marginale bewustzijn (het "*randmässig mitbewusste*") drie werkelijkheidsordes bevat. Op basis hiervan is men steeds gesitueerd, en, heb ik voorzichtig voorgesteld, heeft men altijd een soortement theoretische instelling waardoor men nooit ten volle aan-de-wereld (der temata) kan komen. Bij de behandeling van elk thema, dus ook wanneer men reflecterend het ego tot thema maakt, weet men zich in de wereld (gesitueerd), in een "*Hier/Nu*". Ik kan op die manier Gurwitsch bijtreden wanneer hij slechts een werelds in tegenstelling tot een transcendentiaal ego kent (het is overigens paradoxaal dat Gurwitsch geen transcendentiaal ego kent, maar dat hij anderzijds geen notie van de situatie heeft na de transcendentale reductie ; zie pp.69-72) :

"In this (n : non-egological) concept of consciousness there is no place for an ego different from the psychical or the psycho-physical one - that is to say, there is no ego except the empirical ego" (35) (m.o.).

Empirisch en zuiver/transcendentiaal ego moeten dan volgens Gurwitsch als identiek beschouwd worden.

1.2.2.3. Het ego als transcendent bestaande

Ik heb er eerder reeds Gurwitsch laten op wijzen dat het "Nu" van het hoogste belang is voor de bewustzijnsstroom, maar dat deze laatste er niet in uitgeput wordt. Er is immers een voortdurende overgang van momenten, zelfs zodanig dat elk "Nu" in feite een artificiële toestand.

Vandaar verschijnt het ego in de visie van Gurwitsch als een
"... permanent entity, as continuing to exist, beyond the grasped act which, like all mental states, is substantially perishing. The ego thus appears through rather in the grasped act." (36) (m.o.).

Gurwitsch spreekt hier van het ego als een ... transcendent bestaande ("transcendent existent"). Voor de konstitutie van het ego als transcendent bestaande onderzoekt Gurwitsch wat hij syntetische eenheden of transcendentale psychische objecten noemt. Een eerste vorm van syntetische eenheid slaat op de disposities. Een dispositie, een attitude van haat, liefde, bewondering, etc., is permanent ;

"... the distinction between being and appearing is admitted. From this we may infer that it is not a conscious fact but is a transcendent psychic object constituted from conscious facts given in the mode of reflection" (37) (m.o.).

Een dispositie zoals haat stelt Gurwitsch dan tegenover ("opposed to") de verschillende gevoelens van weerzin, aversie, etc., waardoor ze verschijnt. De verschillende gevoelens 'kennen' elkaar :

"By referring and being related to one another, the multiple feelings are united and polarized with respect to a transcendent unity, the permanent disposition ..." (38).

Om de relatie tussen haat als dispositie en aversie en weerzin en etc. als gevoelens aan te duiden, vergelijkt Gurwitsch de haat als een object en de respektievelijke gevoelens waardoor de haat verschijnt met de respektievelijke perspectieven door middel van dewelke het object verschijnt. Hoewel Gurwitsch de lijn niet doortrekt, lijkt het alsof de verschillende gevoelens functioneel significante konstituenten zijn van de Gestalt "dispositie". Een object is evenwel een gesitueerd geheel, wat van een dispositie niet kan gezegd worden.

De konstituenten van een objekt kunnen geanalyseerd worden simpelweg omdat het objekt zich "*hic et nunc*" bevindt. Waar bevinden de verschillenden gevoelens zich, en hoe verhouden ze zich tot elkaar ? Gurwitsch heeft het slechts over het "*referring and being related to one another*", de verschillende gevoelens zijn dan verenigd en gepolariseerd tegenover een transcendente eenheid. Hoewel het te begrijpen valt dat een dispositie moet begrepen worden als een Gestalt van gevoelens, is het niet duidelijk waarom deze en niet gene gevoelens behoren tot een bepaalde dispositie. Doorheen de gevoelens verschijnt de dispositie ; de gevoelens zijn de kondities van de oorzakelijke dispositionele Gestalt. Anderzijds konstitueren gevoelens een dispositie. Dat kan dus niet ; tegelijk oorzaak en konditie. Gurwitsch is hier vreselijk onduidelijk.

Een dispositiekoncept heeft een aantal konsekwenties. Vooreerst zijn alle dergelijke psychische objekten gevoelig voor onzekerheid en twijfel. Dat komt omdat

"Every judgement concerning such a disposition which is founded upon an actual experience may be contradicted by further experience" (39).

De andere konsekwentie slaat op de kommunikatie met de ander. Praten over psychische objekten is volgens Gurwitsch praten over dezelfde objekten ; wat kan verschillend zijn de akten waardoor de sociale participanten zich bewust zijn van de dispositie in kwestie. Gurwitsch stelt dat

"My ego and my psychic facts, in contradiction to the conscious acts, are then no longer my exclusive property, for they are accessible to other people, whereas my consciousness is not so ..." (40).

Gurwitsch stelt dat het probleem van de kennis van de ander hierdoor gesimplificeerd is. Me dunkt eerder dat Gurwitsch het eerder simplistisch bekijkt : men kan dan nog slechts begrip voor de ander opbrengen wat betreft iets uiterst algemeen als een dispositie. De fijne band van de dispositie met de realiteit door de gevoelens is bij de ander niet te vatten ; zijn bewustzijn is immers niet toegankelijk.

Een tweede soort psychisch objekt wordt gevormd door akties. Het betreft hier niet alleen akties die betrekking hebben op eksterne objekten zoals schrijven, autorijden etc., maar tevens psychische akties zoals denken, twijfelen, etc... Deze akties, waarvan de uitvoering tijd vergt en geartikuleerd is,

"... turn out to be noematic unities in opposition to multiple acts and act-systems bearing upon them and contributing to their constitution" (41).

Een derde en laatste vorm van syntetische eenheden of psychische konstanten wordt gevormd door de kwaliteiten. Het gaat hier om *"... virtues, faults, tastes, talents, tendencies ..."* (42). Men moet ze opvatten als

"... potentialities and virtualities in regard to actions to be undertaken and dispositions to be adopted" (43).

Wat besluit Gurwitsch nu uit de aanwezigheid van deze drie verschillende psychische objekten ? Het ego, begint hij, is een syntetische eenheid van deze psychische objekten. Anders gezegd, het ego

"... turns out to be a transcendent unity of transcendent unities" (44)
(m.o.).

Al deze objekten hebben hun steun ("*support*") in het ego, en het ego vervult de rol van hun permanente syntese. De steun mag niet onderscheiden worden van ("*distinct from*") het ondersteunde zoals het geval is met een louter gemeenschappelijk centrum dat objekten rond zich groepeerst, maar niet tot hen behoort. Zo'n steun, stelt Gurwitsch, zou onverschillig ("*indifferent*") zijn tegenover hetgene dat het ondersteunt. De oorzaak zou als het ware afzijdig van 'zijn' kondities staan. Dergelijk ego zou dan niet betrokken zijn op zijn daden en disposities. Wat blijkt integendeel :

"In truth, however, it is committed what I do - in the broadest sense of the word - affects me and produces effects upon me. A support which is concerned by what happens in the materials supported by it may be conceivable by the concrete organized totality of these materials only. This is the case of the ego ..." (45) (m.o.).

Het feit - volgens Gurwitsch - dat we het ego nooit direkt maar slechts in de reflectie kunnen aanschouwen, moet dan aldus begrepen worden. Door hun gemeenschappelijk bestaan ("*co-existence*") worden de psychische objecten als een syntetische eenheid gevat - het ego. In de reflectie maken we de van temata bewuste akten tot tema en verstaan we hun relatie tot een dispositie : "*... then the ego appears behind the disposition, at the horizon"* (46). Het ego is immers de alomvattende totaliteit der disposities. Met betrekking tot een specifieke dispositie, is het ego dan het kader waarin deze dispositie geplaatst is. Doorheen elke bewustzijnsakt verschijnt het ego op die manier volledig, hoewel het zich onder dit specifieke aspect 'eenzijdig' presenteert. De kennis van het ego wordt - in elke situatie - beperkt door één dispositie of door één actie. Deze beperking is eveneens de mogelijkheid tot kennis van het ego. Wel is het zo dat in elke - eenzijdige - konfrontatie met een ego, deze ervaring steeds gepaard gaat met "*... empty meanings and intentions bearing on dispositions and actions which, for the time being, are not given ...*" (47). Het spreekt vanzelf dat deze anticipaties in de toekomst door nieuwe ervaringen kunnen geverifieerd worden. Ze kunnen natuurlijk ook gefalsificeerd worden :

*"Hence it follows that no evidence concerning the ego is apodictic ...
Thus the ego is open to doubt"* (48).

Bepaalde (of zelfs alle - wat zeer onwaarschijnlijk is) disposities en acties die men als vanzelfsprekend aannam, kunnen, om welke reden ook, 'opeens' veranderen. Op deze manier rust op elk ego een zweem van relativiteit "*... which is the essential and existential condition of all transcendent existents*" (49).

Wanneer ik eerder beweerde dat Gurwitsch slechts noemen en noësen (en deze laatste als 'aanshangsels' van de eerste) kent, was deze opmerking bedoeld om het gebrek aan motieven te reveleren en te betreuren. Door het bewustzijnsveld slechts in termen van noemen te denken, kon Gurwitsch al te gemakkelijk een ego als "*schijnwerper*" op te noemen uitschakelen. "*Al te gemakkelijk*", want de obskurniteit van de idee van een transcendentaal ego was evenredig aan de eenvoud van haar weerlegging, - ware het niet dat ze het werkelijk probleem omzeilde. Hoe komen immers de objecten tot konstitutie voor het subjekt, waar dit niet op het toeval van een subjectieve belichting berust. Gurwitsch heeft geen weet van motieven die de objecten veroorzaken : er geldt slechts de autonome organisatie van het bewustzijnsveld. Blijkt nu evenwel dat Gurwitsch zoiets kent als akties en disposities. Deze psychische objecten zijn permanent aanwezig maar worden (in reflectie) slechts gekend in specifieke akten waarin ze eventueel verschijnen. Dit doet denken aan Schutz's ... omdat-motieven, die geneutraliseerd zijn maar altijd klaar zijn om gereactiveerd te worden, dat wil zeggen om oorzaak te spelen wanneer een desbetreffende konditie zich aanbiedt. De gelijkenis is frappant. Het verschil zit er hem in dat Schutz het enkel over akten heeft, terwijl bij Gurwitsch deze akten een bepaalde configuratie - een Gestalt - kunnen vormen ; de verschillende gevoelens vormen op hun eigenste manier een dispositie. In het geval van akties spreekt Gurwitsch maar van noëmatische eenheden die tegenover (systemen van) noësen staan waarbij deze laatste bijdragen tot de konstitutie van de eerste. Inzoverre Gurwitsch niet ingaat op de relatie tussen disposities en akties, kunnen de akties moeilijk begrepen worden vanuit hun noëtisch/noëmatische oriëntatie. Het ligt eigenlijk voor de hand om de disposities te erkennen als konstitutief voor de akties. Onvermijdelijk denkt men dan weer aan het omdat-motief dat door zijn projekt (een opdat-motief) een aktie 'tegelijk' konstitueert en motiveert. Wanneer men de non-egologie akkaporeert in termen van de motivatietheorie van Schutz (die een egologie aanhangt) is een volgende stap degene waarbij de motieven, die in hun totaliteit (al dan niet onderling georganiseerd in disposities) een ego vormen, hun zuiver epistemologisch statuut overstijgen.

Wat men ook doet of ervaart, het affekteert het ego op een bepaalde manier. Het ego is betrokken op zijn disposities en akties, schreef Gurwitsch. De band tussen het ego en de wereld kan dan niet enkel beschreven worden in de epistemologische terminologie van motivationele en tematische relevanties, maar ook met het psychologische begrip "*betrokkenheid*". Ik kom daar straks op terug.

2. Schutz's Egologie

Ik heb zo de nogal eigenaardige indruk dat, enigszins overdreven uitgedrukt, in gans deze discussie rond het begrip "ego", Gurwitsch teveel Schutz is, en Schutz teveel Gurwitsch. We hebben al kunnen zien hoe de aanvankelijke kritiek op het gebrek aan motieven bij Gurwitsch in feite de mond gesnoerd werd door het feit dat het begrip "*transcendente bestaande*" als het ware smeekte om motieven (met betrekking tot zijn akties en disposities).

Schutz laat zich op een zekere manier meeslepen door zijn "*compagnon de route*". De eerste maal dat Schutz over de egologie schrijft, gebeurt dit in een voetnoot van een artikel over Scheler. We weten dat Gurwitsch stelt dat men in de reflectie door een begrijpende akt het ego waarneemt (in tegenstelling tot de begrepen akten waar men met een tema bezig is en in de eigenlijke akt leeft). Het ego wordt op die manier zelf een objekt, het wordt tot tema. Maar voor dit ego als objekt staat geen ego als subjekt (als "*schijnwerper*"), zegt Gurwitsch. Schutz stelt nu :

"If a third act C grasps the act B and through it the act A, the ego with which act C deals is grasped as having performed act B as well as act A, and it is grasped as the same and identical ego notwithstanding all the modifications it undergoes in and by the flux of the stream of experience in inner time" (50).

Men kan zo verder gaan, en hoewel Gurwitsch in dit verband reeds (zie p.183) opmerkte dat dit principieel onmogelijk is, heeft het m.i. ook helemaal geen zin. Er moeten namelijk geen transcendentale ego's gevonden worden, want de sleutel zit meer bepaald in de motieven.

Merkwaardig is dat in de verduidelijkende brief over zijn kritiek op Gurwitsch's non-egologie, Schutz geen bestaan van een ego hard kan maken, maar wel de werking van de motieven benadrukt :

"Ich verstehe überhaupt nicht recht wie Sie es anstellen, aus dem "grasped act" die noetisch egologischen Strukturen auszuscheiden. Was hier "grasped act" genannt ist doch nach dem "acting" und nach dem "actor" befragbar" (51).

De begrepen akt is dan in zoverre bevroegbaar als hij zich bezig houdt met een tema dat gekonstitueerd is - door een omdat-motief. Van een ego dat de tema's bestraalt, kan moeilijk sprake zijn. Er verschijnt 'slechts' een werelds ego dat een levensplan heeft. Door dit levensplan ordent het wereldse ego zijn handelingen ; hij houdt zich bezig met zijn topisch ware temata. De opgedrongen, zowel als de gekozen tematische relevanties worden naar hun topische waar- of valsheid in het licht van het levensplan geëvalueerd. Wanneer het wereldse ego zich inleeft in zijn (eigenlijke) akten, kan hij op elk moment *"stoppen en denken"*. Waar hij reflekteert, blijft hij dezelfde. Schutz stelt terecht :

"Nun ist zweifellos das Ego welches sich selbst in seinem Handeln erlebt, wiewohl es erst als Erfahrungsinhalt als in der Reflexion sichtbar werd, ein un dasselbe" (52) (m.o.).

Schutz benadrukt dat wanneer het niet mogelijk zou zijn het handelende ego te kunnen bekijken (wat volgens hem slechts door reflectie kan), men helemaal niet van de tegenstelling actief/passief zou kunnen spreken. Hij besluit : *"Das ganze non-egologische Konzept läuft darauf hinaus, dass ich nur meinem Denken, nicht aber meinem Handeln zuwenden kann" (53).*

Dat lijkt juist, maar tevens niet juist in de zin dat in de egologie verondersteld wordt dat er achter het denken of handelen een ego staat, daar waar er enkel motieven van een werelds ego zijn.

In een reactie op het manuscript van FC schrijft Schutz over de zin *"We are aware of ourselves as existing within the world"* (54) dit : *"Hat eine solche Aussage Sinn, wenn man gleichzeitig die Ich-bezogenheit des Bewusstseins leugnet ?"* (55). Schutz vergeet echter dat dit bewustzijn het marginale bewustzijn van lichaam en perceptuele wereld is (die samen de *"gesitueerdheid"* vormen), dat juist in de reflectie tot tema gemaakt wordt. Overigens is het moeilijk in te zien wat bij Gurwitsch de *"Ich-bezogenheit"* wel niet zou zijn, dan het ontbreken van motieven : Gurwitsch kent immers toch een werelds ego.

De verwarring tussen motivationele relevanties en een transcendentiaal ego vindt men zelfs terug in RPR. Men zou lichtjes arrogant kunnen opperen dat Schutz zijn eigen theorie niet ten volle kent. Waarschijnlijk ligt deze verwarring in het feit, zoals reeds aangestipt bij de behandeling van Gurwitsch, dat Schutz slechts enkele akten kent, die niet zoals bij Gurwitsch het geval is een Gestalt kunnen vormen met akten die naar elkaar refereren. Schutz kent geen dergelijke referaten, en zodoende ook geen disposities. Er zijn slechts 'eenzame' omdat-motieven, waarbij de disposities als het ware door zichzelf verschijnen. Bij Schutz is elk omdat-motief een dispositie, terwijl bij Gurwitsch elk omdat-motief (in Schutz's terminologie, want Gurwitsch heeft het over gevoelens) een dispositie noodzaakt. Schutz kent wel een speciaal soort gelijktijdig samengaan van (eigenlijke en oneigenlijke) akten, met name in de schizofrene structuur van het ego. Er grijpen verschillende gelijktijdige ervaringen plaats. Wat een ervaring als tematisch konstitueert, is het feit dat "... *I voluntarily turn to it or reflect upon it ...*" (56). Schutz noemt dit een

"... ego-activity, insofar as the ego is the source of all activities of my conscious life" (57).

Schutz verwijst hier naar de "*attentional ray*" van Husserl. Hoewel hier verwezen wordt naar de schijnwerperidee van het ego, schrijft Schutz vervolgens dat het de motieven zijn op basis waarvan het bewustzijnsveld gestructureerd wordt (de schizofrene structuur van het ego heeft dan in elke situatie een gemotiveerd 'korrelaat' in het bewustzijnsveld, waarbij nog eens mag gesteld worden dat het gaat om een opvulling van deze steeds aanwezige structuur). Schutz heeft zo te zien geen transcendentiaal ego nodig. Hij heeft motieven. Hij heeft een levensplan. Een dergelijke uitgerust ego kan niet wereldser zijn. Hij heeft dan niet alleen een eigen plan voor het heden en de toekomst, hij heeft ook een eigen geschiedenis dat niets anders is als

"... the articulated history of (his) discoveries and their undoing in (his) autobiographically determined situation" (58).

"Cogito ergo assum"

(vrij naar Descartes)

3. Topische waarheid en betrokkenheid

3.1. Topische waarheid en assumering

In de bewustzijnsstroom van een zuiver ego (dat door Husserl ook als monade benoemd wordt, een gewoonte die ook bij Gurwitsch en Schutz kan aangetroffen worden) behoren er eenheden als de blijvende meningen. Meninge, opinie, stellingname of overtuiging ; ze zijn gebaseerd op motieven. Men is dan zichzelf op basis van zijn overtuigingen. Men kan evenwel 'zijn' overtuigingen "untrue" worden in de zin "... dass ich eben ein anderer geworden bin, insofern ich anderen Motivationen unterliege" (59). Een verandering van motivatie met betrekking tot een overtuiging kan gedeeltelijk of volledig gebeuren. Enkele componenten van de overtuiging kunnen verwijderd worden of desgevallend verandert men volledig van mening. Heel belangrijk lijkt met wat Husserl nu opmerkt :

"In Wahrheit bin ich mir aber nicht untrue, ich bin immerfort derselbe, aber im wechselnden Strom der Erlebnisse, in denen öfter neue Motive sich konstituieren" (60) (m.o.).

Hij lijkt welhaast een plattitude van Husserl, te beweren dat hoeveel men zijn motieven ook verandert, men zich toch altijd trouw of loyaal aan de waarheid weet. Op het tweede zicht lijkt hier echter wel een zeer diepe menselijke drijfveer te spelen. Het lijkt alsof er een soort wil tot waarheid is die de mens ertoe drijft bepaalde proposities als waar aan te nemen. Hij staat dan 'achter' deze proposities zo dat men ze zijn overtuigingen kan noemen.

Deze (vermeende) waarheidswil is niet grillig. Hij heeft zich te schikken naar de manier waarop de leefwereldlijke objecten, waarover de proposities uitspraken doen, zich aan hem voordoen. Festinger (zie verder) stelt het karakter van de hoofdrealiteit als volgt voor :

"... the reality which impinges on a person will exert pressures in the direction of bringing the appropriate cognitive elements into correspondance with that reality" (61).

Onwillekeurig denkt men hier aan de oorspronkelijke evidenties. Door hun apodiktische karakter moet men er mee instemmen. Men kan niet meer om hun/de waarheid heen.

Herinneren we ons Leibniz's theorie van de wil. Er is door het samengaan en vergelijken van de verschillende wilsfazen opeens een finale wil die beslist wat gedaan wordt of waar is. Uit de konfrontatie van proposities worden de meest redelijke als de ware naar voor geschoven. Hun redelijkheid ligt in hun apodikticiteit. Hoe minder men aan bepaalde proposities twijfelt, hoe meer men geneigd is ze als waar aan te nemen. Maar zelfs in het geval van volledige zekerheid, namelijk bij een oorspronkelijke evidentie, wordt deze pas "echt" waar wanneer het ego in kwestie er zich achter stelt. Bij Leibniz kan men lezen dat de finale wilsbeslissing als het ware als een rijpe vrucht uit de boom valt. De beslissing volgt met andere woorden niet uit de intrinsieke waarheid van een evidentie zelf, maar uit iets dat haar een laatste, futiel maar essentieel duwtje geeft om haar "echt" waar te maken. In verband met het probleem of waarheid zelfevident is of een dispositie vereist, schrijft Abdou ons met betrekking tot de kennistheorie van Averroës het volgende :

"La vérité ne peut devenir certitude avant de gagner la profondeur de l'âme ..." (62) (m.o.).

Deze "*profondeur de l'âme*" uit zich m.i. in niks anders dan de assumering. Door te assumeren overtuigt een ego zich ultiem van de intrinsieke (korrespondentiële) waarheid van een propositie en wordt ze topisch waar (hierin ligt m.i. ook het verschil tussen overreden en overtuigen). Men zou de overtuiging een psychisch korrelaat van een apodiktische evidentie kunnen noemen (met dien verstande dat men al naar gelang van de apodikticiteit van de evidentie, meer of minder overtuigd is).

Het spreekt vanzelf dat de evidenties als motieven voor een overtuiging moeten beschouwd worden (overigens, laat ik weer opmerken dat motieven niet noodzaken maar aanleiding geven). De waarheidswil wordt in deze optiek bevredigd door de assumering van de meest apodiktische evidenties (en in het geval de evidentie nauwelijks zekerheid biedt, neemt men de desbetreffende propositie als waar aan tot haar ontkrachting - door een geschikter, warer, alternatief).

In dit verband kan er ook sprake zijn van authenticiteit (of integriteit, of oprechtheid, ...). Lezen we wat Halda aan het papier toevertrouwt : "*On est homme dans la mesure où l'on est sincère. Merleau-Ponty le remarque : un mot, une idée, considérés comme événements de mon histoire, n'ont un sens pour moi que si je reprends ce sens de l'intérieur*" (63) (m.o.). Dit vatten van de interne betekenis van een idee als methode van een authentiek denken, is tweezijdig te interpreteren. Vooreerst wordt de oorspronkelijke evidentie van een idee gevat door een omdat-motief, en in die zin wordt mijn stukje geschiedenis gelijk aan dat van een vorig ego (cfr. "*reprends*"). Ten tweede is er naast de beweging 'binnen de zaak', een beweging 'binnen het ego', waarbij het ego deze zaak niet alleen epistemologisch tot de zijne maakt, maar ook psychologisch - op die manier wordt het opgenomen in het levensplan. Een dergelijke beweging kan echter groteske vormen aannemen, zelfs zo dat een ego zich met zijn overtuigingen als het ware personifieert (zoals wanneer men zegt dat iemand is wat hij doet). Wanneer men zo iemand op een fout in zijn overtuigingen wijst, voelt die zich meestal heel erg aangevallen. Het debat speelt zich ineens niet meer af op het (intellectuele) vlak van de zaken, maar op het (emotionele) vlak van de overtuigingen. De zaken verschijnen nog slechts als aanleidingen voor egocentrische opmerkingen ; argumenten worden opeens argumenten "*ad hominem*". Speciaal geldt dit voor nieuwbekeerden (proselieten) ; niet alleen op het vlak van de godsdiensten, maar ook op het vlak van niet-religieuze ideologieën. Het grote gelijk van hun kleine ik gaat niet alleen gepaard met een emotionele ondergraving van elk intellectueel debat, maar tevens met een systematisch gebrek aan respect voor andersdenkenden dat zich meer bepaalt uit in de drang tot kerstenen.

Ze begrijpen niet dat de grootheid van een mens ("*grandeur de l'âme*") er - voor een deel - in bestaat zijn eigen overtuiging in alle ernst te relativeren. De opportunist kent dat allemaal niet. Hij wil niemand overtuigen, maar zich integendeel steeds zeer overtuigd tonen en wel op dezelfde manier als zijn toevallige toehoorder. Hij probeert met kennis van zaken te spreken, namelijk die zaken die de ander belangrijk vindt. Dat alles in de hoop dat die ander ooit eens een voordelig zaakje voor hem kan regelen.

3.2. Topische waarheid en kognitieve dissonantie

In een eerdere studie (64) heb ik gewezen op het verband tussen de kognitieve dissonantietheorie van de sociale psychologie en de topische waarheidstheorie van Boehm. Deze laatste theorie wordt hier in een algemene motivatietheorie geplaatst. Het lijkt me interessant om met Festinger, de grondlegger van de kognitieve dissonantietheorie, te wijzen op het verband tussen motieven en dissonantie. Immers :

"There are many factors affecting people's behavior, attitudes, and opinions about which the theory of dissonance has nothing to say. For example, we have said little or nothing about motivation ..." (65).

De kognitieve dissonantietheorie gaat steeds uit van een relatie tussen een paar elementen (waarden, attitudes, ...). Deze elementen kunnen irrelevant voor elkaar zijn, of, uiteraard, daarentegen relevant (Festinger kent Gurwitsch niet, maar het lijkt me logisch de relevantie als zakelijke relevantie te beschouwen (66)). In dit laatste geval zijn de elementen dissonant wanneer "*considering these two alone, the obverse of one element follows from the other*" (67) (m.o.). In een konsonante relatie zal het ene element integendeel uit het andere volgen. De grootte van de dissonantie (of konsonantie) tussen twee kognitieve elementen "*... will be a direct function of the importance of the elements*" (68) (m.o.).

De basisidee van de theorie is dat het menselijk organisme tussen zijn attitudes, opinies, etc., een consistentie, een interne harmonie tracht te vestigen (69*). Vandaar dat een ego eventuele dissonantie zal trachten te reduceren. Deze reductiedruk hangt af van de grootte van de dissonantie, die zoals gezegd op zijn beurt afhangt van het belang van de elementen (Festinger kent Schutz niet, maar het lijkt me logisch de "*importance*" als opdat-motief - in het kader van het levensplan - te beschouwen).

Nu stelt Festinger dat men eigenlijk nooit kognitieve dissonantie kan vermijden

"... there are generally so many other cognitive elements relevant to any given element that some dissonance is the usual state of affairs" (70).

Men kan hier denken aan Schutz's "first things first" (zie p.116). Er moet immers altijd een thema in het wilsveld zijn, zodat men een schema moet opstellen waarin chronologie en verminderende (opdat-motivationale) relevantie parallel lopen. Het kan echter voorvallen dat een ego nauwelijks een ordening tussen temata kan maken. In zo'n geval zal met gelijk welke ordening kognitieve dissonantie optreden. Ook in het geval dat het ego vrij duidelijk de respektievelijke relevanties kan onderscheiden en hun tema's een respektievelijke plaats in een schema geeft, kan de twijfel opbreken of de huidige keuze in de toekomst nog de juist zal blijken - waardoor dissonantie optreedt.

De kognitieve dissonantie wordt gereduceerd door een van beide, of zelfs beide, elementen op dergelijke wijze te veranderen dat ze konsonant met elkaar worden, of door nieuwe konsonante elementen in te voeren, of - ten laatste - door het belang van de elementen te verminderen. Een en ander betekent dat de theorie van de kognitieve dissonantie de mensen niet als rationele wezens afschildert ;

"... rather, it pictures them as rationalizing beings. According to the underlying assumptions of the theory people are motivated not so much to be right, rather, they are motivated to believe that they are right..." (71) (m.o.).

De sleutel tot deze manier van denken ligt volgen Aronson bij

"... a person's degree of commitment to a particular action. The more a person is committed to an action or belief, the more resistant that person will be to information that threatens the belief, and the more he or she will attempt to bolster the action or belief" (72) (m.o.).

Dit wil zeggen dat hoe topisch warer een tema is, hoe meer men er zich mee zal verbonden voelen (om er zich in ultimis - eventueel - mee te personifiëren).

In de dissonantiereductie kan dan eigenaardig genoeg de topische waarheid van een thema A gepaard gaan met de illusoire korrespondentieteoretische valsheid van een thema B dat zakelijk relevant is met thema A. In dit opzicht wordt de waarheidswil niet bedrogen ; 'doorheen' de grote topische waarheid van thema A wordt vanzelfsprekend de korrespondentieteorische waarheid van dit thema behouden - zij het dat dit feitelijk ten koste gaat van de terechte waarheid van thema B. Zo zijn de proposities "ik rook sigaretten" en "van sigaretten roken krijg je honderd soorten kanker" kognitief dissonant. Men rookt immers geen sigaretten om kanker te krijgen maar voor het plezier. Vindt men roken voor het plezier nu zo belangrijk, dan kan de dissonantie gereduceerd worden door bijvoorbeeld, in vraag te stellen of het wel honderd soorten kanker zijn, en niet 'maar' vijftig, etc... Al dergelijke voor de stugge genotsroker negatieve informatie wordt dan op zo'n manier behandeld dat ze ofwel topisch vals ofwel korrespondentieteorisch vals wordt - dit niettegenstaande het eventuele apodiktische karakter van de informatie. Er kan m.i. geen mooier voorbeeld zijn van het feit dat een overtuiging het resultaat is van twee 'bewegingen' ; een naar de zaak toe (apodiktische evidentie), en een naar het ego toe (betrokkenheid).

3.3. Het centrale thema en zijn innerlijke orde

Nu mag het blijken dat de mens niet zozeer een rationeel dan wel rationaliserend wezen is, dan wil dit op geen enkele manier zeggen dat "anything goes". Het kan effectief gebeuren dat men zomaar wat aan doet met iets waar men in zich helemaal niet achter staat. Veelvuldig valt het voor dat gesprekken gespekt worden met niets ter zake doende "smalltalk". Men kan dan zijn motieven hebben (beleefdheid bijvoorbeeld) om te luisteren en mee te praten. Men voelt zich meer formeel dan wel persoonlijk bij de ander (en als in een spiegel ook in zekere mate met zichzelf) betrokken. Dat maakt ook het verschil met de opportunist uit. De opportunist kan nooit slechts beleefd zijn, want hij is altijd al persoonlijk betrokken. Steeds zie hij een kans, zelfs daar waar ze zich niet onmiddellijk voordoet. En door de band van de kans met een ander, wordt deze ander op een paradoksale manier zeer persoonlijk. Paradoksaal omdat de ander degene is die (nu of later eens) de opportunist een zeker zaakje aan de hand kan doen en hij voor de opportunist op die manier enig wordt, terwijl deze ander juist door de eenzijdige nadruk op de enkele zaak die hij (eventueel) kan verstrekken, verschraalt en verschrompelt tot de dimensie van de eerste de beste (!) winkelbediende. Beleefdheid kan gezien worden als een soort van ascese van een persoonlijk geheel van overtuigingen (of relevantiesysteem, of wereldbeeld, ...). Men ondergaat, in het geval van een gesprek, dan de ander in die zin dat men zijn eigen interesses - tijdelijk - weert om de ander (zijn prietpraat) te aanhoren. Dit gebeurt met een welwillende glimlach ; de lach van de opportunist is daarentegen degene van de verleider. De opportunist wil steeds toeslaan ; hij kent geen ascese (of dan enkel in de zin dat de nu verloren tijd later eens produktief moet worden).

Men houdt zich dus 'normalerwijze' bezig met zaken waarvan men overtuigd is dat ze belangrijk zijn. Het gaat om zaken die men wil beleven, om gebeurtenissen die men wil doorleven. Men wil betrokken zijn - met de wereld, met de medemensen, met zichzelf.

Deze betrokkenheid gaat blijkbaar gepaard met rationaliserende reflexe die resulteert in een gehandicapte of verkapte werkelijkheid. De eigen werkelijkheid wordt hierdoor behouden. Men vormt een systeem van overtuigingen die onderling consistent zijn. In dit wereldbeeld gelooft men (73*). Het is consistent, en het is waar. De realiteit wordt ogenschijnlijk op een begrijpelijke en allesomvattende manier gedekt. Waar er kan gesproken worden van een intellectuele consistentiedruk (dat als dusdanig geldt voor alle mogelijke wereldbeelden), noodzaken de formele verbanden die op basis van deze druk ontstaan per definitie specifieke inhouden (zie p.120). Hoewel deze inhouden vanuit de rationaliserende werking van de consistentiedruk veranderd kunnen worden, moet men begrijpen dat deze rationaliserende werking niet zomaar een intern formalistisch spel is, maar integendeel een zinvolle werking is die als het ware geleid wordt vanuit een centrale zingevingbron. Vanzelfsprekend moet deze zingevingbron inhoudelijk bekeken worden. Het geldt dan als voorwaarde voor alle zingeving, en het geheel (dat een ego of een ideologisch systeem kan zijn ; beiden als voorbeelden van een cognitief zingevingssysteem) ontplooit zich vanuit deze centrale bron als een zingevingssysteem.

Ik heb hier in een vorige studie (74) reeds op gewezen. Het ging daar over de Islam dat een zogenaamde "*innerlijke reden*" had dat toewerkte naar de uiteindelijke uitwerking van het "*centrale tema*". Een en ander stond in het perspectief van de overgang van de wetenschap van de Grieken naar de Arabieren. Inzoverre de Griekse wetenschap in haar totaliteit als tematische relevantie gekonstitueerd werd, betekende dit niet dat ze "*zomaar*" overgenomen werd - zoals veelvuldig gedacht werd (75). De overname werd "*gelegitimeerd*". Meer bepaald werd de wetenschap bedreven om de eenheid van al het bestaande aan te tonen en om daardoor te komen tot de Goddelijke Eenheid. Het is nu juist deze eenheidsidee dat het centrale tema van de Islam is - en inzoverre een Islamiet een belichaming van de Islamitische ideologie is, is de eenheidsidee zijn levensdoel. Deze idee is de zingevingbron ; geheel de werkelijkheid wordt in haar termen bekeken. De werkelijkheid wordt naar haar norm afgeleid, en inzoverre werkt deze idee rationaliserend.

Men zou het centrale tema (zeg "*paramount theme*") het meest topisch ware kunnen noemen.

Aan de hand ervan wordt het levensplan gedistilleerd. Waar het op aankomt, is de zelfverwerkelijking van het centrale tema - het levensdoel. Elke mens is aldus zijn eigen missionaris. In de mate dat men haar als oorspronkelijke evidentie gevat heeft, 't is te zeggen in de mate dat men haar oorspronkelijke (omdat-)motief op zijn eigen beurt voltrokken heeft, in die mate leeft men authentiek. Autenticiteit slaat dan op een epistemologisch-aksiologische samengang in termen van oorspronkelijke evidentie en topische waarheid. Het meest elementaire waarnemen en waarderen gaat tesamen. Het vatten van het centrale tema betekent onmiddellijk haar erkenning. Wat 'volgt' is slechts de overgave : men is door het inzicht in haar zo overweldigd dat men nog enkel kan janknikken - zich ermee één maken. Waar "*Islam*" heel specifiek "*onderwerping*" betekent, geldt dit algemeen voor elk wereldbeeld dat men als het ware (h)erkennt, en door het assumeren tot het zijne maakt - tot geloofssysteem maakt.

De vraag is echter hoever de werking van de innerlijke rede, de "*logos*" van het centrale tema kan werken. Men kan niet blijven rationaliseren. De onterecht als vals bestempelde, aan de eigen overtuigingen tegengestelde evidenties zullen op een bepaald moment het geloof in de eigen overtuigingen beginnen ondermijnen. Het eigen geloofssysteem zal zich paradoxaal genoeg moeten aanpassen om zich te behouden. Dat kan gedeeltelijk of algeheel gebeuren. De voorheen als topisch vals beschouwde tematische relevanties kunnen op die manier ineens topisch waar worden. Men kan hier ook begrijpen wat het betekent dat liefde zogenaamd blind maakt. Zien blijft men doen ; maar de schele ogen en de schelle stem van de geliefde zijn onbelangrijk - of integendeel, juist omwille van haar liefde mooi. Wanneer de liefde domweg in haat of verachting omslaat, worden de ogen van de geliefde ineens de scheelste ter wereld, en wanneer men haar schelle stem hoort, hoort men net een orkest dat zich in een kakafonie opwarmt. Het centrale tema van de relatie is veranderd, en daarmee de werkelijkheid van deze relatie (en onmiddellijk zal kognitieve dissonantie optreden om het feit dat men ooit op die vrouw verliefd kunnen zijn is, te rationaliseren).

Elke gehele of gedeeltelijke verandering van relevantie-systeem gaat met een crisis gepaard. De grote troost is dat men in waarheid steeds dezelfde blijft. Dat kan van de opportunist niet gezegd worden. Hij heeft geen enkele centrale idee te verwerklijken ; hij kent slechts lustopwekkende aanleidingen. Hij kan de waarheid niet trouw zijn, omdat hij zichzelf nooit te goeder trouw kan nemen. Wat hij een moment geleden nog met vuur verdedigde, verloochent hij een tijdje later. Zonder crisis, want in de plaats van de betrokkenheid met een denksysteem, kent hij slechts een toevallig gebruik ervan. De opportunist heeft nooit een geloofssysteem, maar daarentegen vele gebruikssystemen.

Krisissen zijn inherent aan het leven. Men is nooit zeker van zijn doel. Het leven is een zoeken en een tasten. Men is veroordeeld tot de waarheid, wat zich uit in een noodzakelijke geloofsbeweging met betrekking tot een denksysteem (in ultimis gelooft zelfs nog de opportunist dat hij door zijn parasitair denken het "*ware*" nastreeft). Maar de waarheid laat zich niet kooien, of ze sedimenteert en vervreemdt van haar eigen oorsprong. Elke zekerheid bergt in zich de twijfel. Filosofie, als vriend van de wijsheid en de waarheid, blijft zichzelf trouw door zich stap voor stap te verloochenen. Of zoals Merleau-Ponty het zo prachtig zegt ; filosofie is het niet-wetend weten. Er is geen doel aan te duiden, want het doel ligt onder de weg. Het levensplan wordt niet uitgetekend, maar uitgestippeld - stap voor stap. Op die manier kunnen we Henry de Montherlant begrijpen, die geniale, te laten geboren Romein, wanneer hij schrijft (met nooit opdrogende inkt) : "*Ik denk na. Dat wil zeggen dat ik geen meningen heb*".

Besluit

Dit is een besluit waarin er niets besloten wordt. Integendeel. Inzoverre filosofie "philosophia perennis" is en ik me daarbij aansluit en overtuigd ben van de beperktheid van deze verhandeling, rust er op mij slechts de druk van het vragen. De vraag, de verklanking van de verwondering, is als een nooit ophoudende echo. In haar frisse en scherpe tonen wordt men door haar geprikkeld. Men kan niet van haar los; men "hoort erbij". Dat zwakt af, stil en onmerkbaar. Maar dan is er dat nieuwe - of het oude dat zich herbront. Er duikt een bergwand met weerstand op. Het ketst de bijna gedempte trillingen met kracht terug. Men wordt er door geraakt. Men geeft er aan toe. Of niet - het oor en het oog nemen niets dan meer "waar". Ze zijn enkel nog naar binnen gericht. De innerlijke echo vindt geen uiterlijke weerstand meer - en sterft af.

Men is de waarheid trouw door haar te bedriegen. De filosoof is als de koekoek. Hij heeft geen eigen nest. Steeds is hij op zoek naar het nest met de mooiste, de meest overtuigende lokroep. Door waarheid laat hij zich verleiden, in waarheid blijft hij zichzelf trouw. Zijn geloof is zijn liefde. En wanneer het nest geen warmte meer geeft, wanneer haar takjes verdroogd of vermolmd geworden zijn, is het tijd voor een nieuw nest. Op dezelfde plaats of op een ander, maar steeds met dezelfde overtuiging en hoop, dezelfde onzekerheid en twijfel.

Waarin ligt de onwaarheid, de topische valsheid van de voorbije tekst ? Vooreerst heb ik de afschuwelijke vrees dat de tekst slechts tekst was. Dat hij een taalkundige aaneenschakeling was, een proces van "verduidelijking" waarin alle centrale begrippen ten hoogste deskundig aan elkaar gelijkmd werden. De vrees is de vrees dat ik niet de eigen oorspronkelijke evidenties van de hier behandelde filosofen (in de eerste plaats natuurlijk Gurwitsch en Schutz, maar zeer zeker ook Husserl en Boehm) op mijn beurt heb kunnen voltrekken (alsof nog enkel de tekst zou spreken - in deze eeuw een heel modieuze idee). Nu denk ik eerlijk gezegd toch dat ik stilaan een en ander van hun theorieën ben beginnen begrijpen.

Daarentegen blijven een aantal centrale noties nog steeds vrij mysterieus. Ik denk hierbij meer bepaald aan de "omdat-motieven" en aan de "funderingsrelatie". Intuïtief baren deze begrippen me geweldig veel zorgen. Hopelijk zorgt de tijd voor de explicitering van deze gevoelens.

Men kan dit niet echt een verzuim noemen. Men kan immers moeilijk bedriegen (maar wel misleiden) door het achterhouden van vermeende maar nog niet gekende informatie. Daarentegen lijkt het me noodzakelijk op een aantal elementen te wijzen die nauwelijks aangeraakt zijn, en dit omwille van redenen die een zeker belang hebben, niet voor de zaak zelf maar voor het levensplan (waarin deze zaak een element is). De redenen hebben betrekking op "tijd", op de "opgedrongen tematische relevanties" (zoals bij Schutz, die overdag om den brode bankier was, en op die manier noodgedwongen een 'vrijtijdsfilosoof' was). De elementen vragen dus om uitwerking, om de rode loper van de tijd.

Men kan hier vooreerst denken aan het feit dat er eventueel een zekere evolutie in het denken van zowel Gurwitsch als Schutz kan opgetreden zijn. Dit is in deze verhandeling niet of nauwelijks aan bod gekomen. In verband hiermee staat de invloed die Gurwitsch en Schutz van allerlei filosofen/psychologen ondergaan hebben. Ik vernoem Husserl als hun leermeester, maar ook James, Bergson, Leibniz, de grote school van de Gestaltpsychologie, Dewey, Merleau-Ponty, als denkers waar Gurwitsch en/of Schutz zich door lieten beïnvloeden of er zich tegen afzetten. Bergsons cruciaal begrip van de "attention à la vie", dat ook in Schutz's ontologie centraal staat, is een voorbeeld van een invloed die, om haar betekenis binnen de nieuwe theorie beter te kunnen begrijpen, binnen de oorspronkelijke theorie nader zou moeten bekeken worden. Men heeft ook misschien bemerkt dat de "temporaliteit van het bewustzijn" heel weinig aan bod gekomen is.

Dit zijn in feite retrospektieve vragen. Men kan zich, omgekeerd, ook afvragen wat men met Schutz's en Gurwitsch's theorieën kan doen. Het is de vraag naar hun betekenis in het licht van een bepaald perspectief, een anticipatieve vraag.

Op deze manier kom ik terug naar mijn oorspronkelijke interesse : de verwondering naar het karakter van de verwondering, wat op niets anders (?) kan uitlopen dan op de zogenaamde topische waarheidsteorie.

Hier komt men m.i. niet onderuit aan een drietal problemen : a) het behoeftenprobleem; b) het betrokkenheidsprobleem; c) het probleem van de zakelijke relevantie.

Ik heb er al op gewezen dat Schutz elke introductie van een behoeftevraagstuk wegmoffelt. Zijn relevantietheorie is een formele theorie (en in zoverre men, zoals ik gedaan heb, een interesstheorie - of zelfs meerdere - bij Gurwitsch kan aantreffen, gaat hetzelfde voor hem op). We weten dat door de specifieke relatie (een funderingsrelatie) tussen vorm en inhoud, elke vorm een inhoud noodzaakt. Een inhoud is dus kontingent aan een vorm. Dat is natuurlijk zo in de begrippelijke wereld van de filosoof, maar niet in de leefwereld van het ...behoefte ego. Deze wereld is een arbeidswereld waarin elk object gekenmerkt wordt door een functioneel karakter. Het waargenome heeft op die manier steeds een bepaalde belangrijkheid, waar het dit helemaal niet heeft in de ontleding van het waarnemingsproces. Hierbij kent men slechts omdat-motieven, noësen, noëmen, opdat-motieven. De leefwereldlijke objecten worden waargenomen vanuit een problematisch karakter. De leefwereldlijke waarneming heeft een negatief karakter; men ziet wat men niet heeft. Het waarnemen openbaart de mens als een reusachtig probleem. Deze problemen verschillen van mens tot mens, van cultuur tot cultuur. De wereld is dezelfde voor iedereen, maar al naar gelang de specifieke behoeften wordt hij geïnterpreteerd als een persoonlijke of kulturele leefwereld. Deze interpretatie gebeurt op twee onscheidbare 'nivo's' : op het vlak van de omdat-motieven (aan de hand van de aanwezige kennisvoorraad) en op dat van de opdat-motieven (aan de hand van het levensplan). Behoeftigheid en relevantie kontamineren. Objektiverend zou men kunnen zeggen dat wat men in zijn levensplan opneemt (het levensplan als de min of meer samenhangende verzameling van topisch ware thema's) hetgene is waaraan men behoefte heeft. Dit alles is veroorzaakt - door omdat-motieven, de subjectieve kant van het behoeftenprobleem. Wanneer men hierbij denkt aan de zogenaamde aliënatie kan men zich overigens afvragen of er dan "vervreemde omdat-motieven" kunnen bestaan !

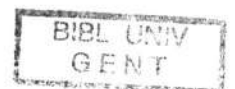
Het gaat hier dan wel degelijk om "gekozen tematische relevanties", die 'normaal' steeds topisch waar zouden moeten zijn in tegenstelling tot opgedrongen tematische relevanties die bij uitstek het terrein van de topische valsheid vormen - denk aan de reclame.

Niet alle opgedrongen tematische relevanties zijn topisch vals. Voortdurend wordt men in het sociale verkeer gekonfronteerd met niet of nauwelijks gekende tema's waarin men desalniettemin onmiddellijk of na een tijdje geïnteresseerd raakt. Men maakt zich dan het vreemde eigen. Het sociale verkeer is in die zin een arena van overtuigingen die men tot een gemeenschappelijk lusthof maakt. We weten reeds dat tussen overtuiging en verleiding enerzijds en overreding en verkrachting anderzijds de assumering staat. Er is geen sociaal verkeer zonder dat men niet "ja" of "nee" zegt (en dit is principieel bedoeld, want het kan tevens gebeuren omwille van allerlei opportuniteitsredenen). Men kan een sociale interactie niet slechts zien als een uitwisseling van wederkerige (omdat- en opdat-) motieven, zonder er rekening mee te houden dat deze motieven bij de verschillende participanten bestaan als overtuigingen. Deze overtuigingen werden in het licht van een waarheidswil gezien : iedereen wil gewoon gelijk hebben (zelfs de meest bescheiden denkende mens voelt zich overtuigd van zijn attitude en ideeën; hij voelt zich enkel niet genoodzaakt om de ander van zijn eigen overtuigingen te overtuigen). Het spreekt vanzelf dat een en ander zeer hypotetisch is. De hypotese snakt dan ook naar de zelfverwerkelijking als tese.

Tenslotte dit : er is een soort logika van de topika nodig. Het hele topische waarheidsprobleem heeft namelijk twee dimensies. Ten eerste is er de belangrijk van het tema zelf. Een tema is belangrijk wanneer het aan een bepaalde behoefte beantwoord en - men is hiervan overtuigd. Ten tweede gaat het om de zaken die men in verband wil brengen met een als topisch waar beschouwd tema. Het gaat hier vanzelfsprekend om wat Gurwitsch bestempelde als de zakelijke relevantierelatie. Ik heb erop gewezen (zie noot 93 van deel 2.2.) dat Gurwitsch er niet toe gekomen is om deze relatie te verduidelijken.

Dat is niet helemaal waar. Gurwitsch's ontologie is gebaseerd op deze relatie, zij het dat Gurwitsch erin goochelt door tevens de begrippen "tijd" en "ruimte" in termen van zakelijke relevantie te zien - wat nogal geforceerd en onjuist overkwam. Ook bij Schutz's behandeling van de eksistentiepredikaties kwamen we een soort van zakelijke relevantierelatie tegen. Het heette dan dat iets dat logisch inkompatibel in een wereld was in deze wereld niet bestond. Het bestaat dan 'ergens' wel, maar met 'deze' wereld heeft het geen verband. Op die manier zou men dan voor elk thema kunnen nagaan in welke wereld het ligt. Indachtig Gurwitsch's invoering van o.a. de professionele wereld in de meer algemene leefwereld zou men voor elk thema tot een min of meer afgelijnde en overzichtelijke wereld kunnen komen. Wanneer men dan uitroept "Maar dat's toch niet logisch !" zou men m.b.t. het thema in kwestie kunnen nagaan of aan de voorwaarde van de zakelijke relevantierelatie van de desbetreffende wereld voldaan is. Dat wil zeggen dat alle gebruikte subtema's op de ene specifieke manier zakelijk relevant of "logisch" met het thema moeten zijn (in feite is er tot nog toe slechts één wereld die een uitgewerkte theorie van zakelijke relevantie of logika heeft, en dat is de wetenschappelijke wereld - met name in de ...logika). Men kan hierbij dan gebruik maken van Boehms regels ter herkenning van topische valsheid (zie noot 104 in deel 2.3.). De zakelijke relevantie van de subtema's m.b.t. het thema is dan één van de parameters m.b.t. hun topische waarheid; hun aanwezigheid en hun aard van presentatie vormen de andere.

Gent, 28 juli 1988.

12.9.88

Verslag over het proefschrift van Jean-Marie DE DIJN :
Het relevantiebegrif bij Aron Gurwitsch en Alfred Schutz.

September 1988

De auteur van dit proefschrift is ongetwijfeld een filosoof. Hij heeft zich gewaagd aan een thema dat niet alleen omvangrijk is maar bovendien inhoudelijk moeilijk. Ook heeft hij het werk van twee belangrijke fenomenologen met elkaar vergeleken en bovendien nu en dan verwezen naar de opvattingen naar Husserl, en Merleau-Ponty en Boehm. Mijn algemene indruk is dat vooral het werk van Schutz en Gurwitsch op een ~~andere~~ wijze is behandeld waarbij herhaalde malen terecht wordt gewezen op interne beperkingen van hun benadering. Iets minder geslaagd vind ik de passages waarin hij een poging aanwendt om hun tekortkomingen te verbeteren, hierbij een beroep doende op Boehms theorie van de topische waarheid en op zijn zogenaamde funderingsvisie. Vooral deze laatste problematiek lijkt mij intrinsiek oninzichtelijk en kan dan ook niet dienen om welk probleem ook op te lossen. De plaats ontbreekt mij hier om dit te verduidelijken maar ik wil hierover wel een discussie met betrokkene aangaan. Totaal onbevredigend lijkt mij ook de poging om het tot standkomen van een vorm vanuit het niets uit te leggen. Wat betreft de uiteenzetting is het soms een aangename hulp dat hier en daar naar concrete voorbeelden wordt verwezen, maar men kan het betreuren dat dit procedé niet veel meer wordt toegepast. De motivationele aspecten van de vorm slang bv. lijken mij nogal voor de hand liggend maar wat met het sterrenbeeld de Pleiade, of een halo rond de maan. Hoewel ik op heel veel punten bezwaren heb, ook van formele aard heb ik toch de moed en de werkkraft en het inzicht van de auteur sterk gewaardeerd.

Waardecijfer 17

E. Vermeersch

